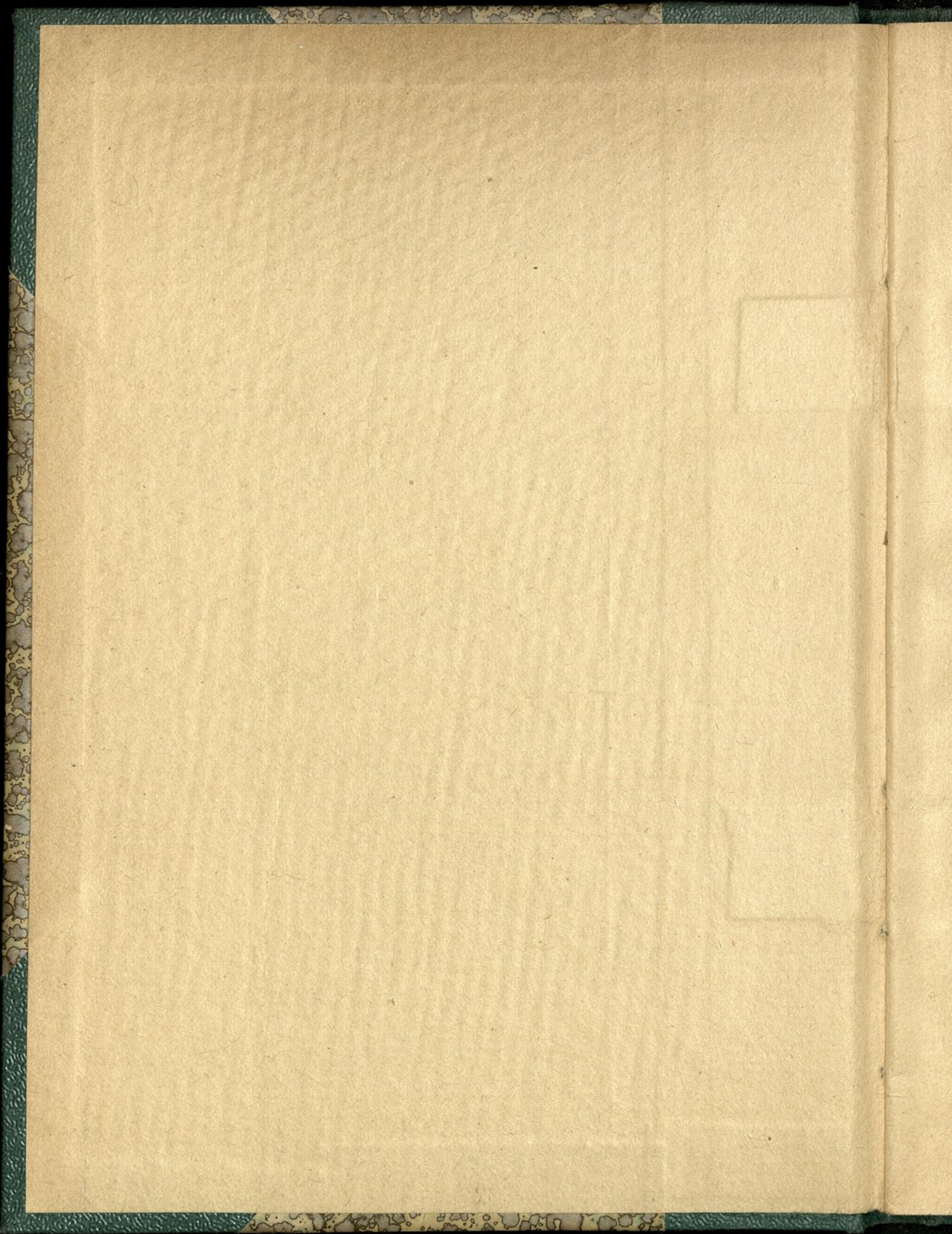

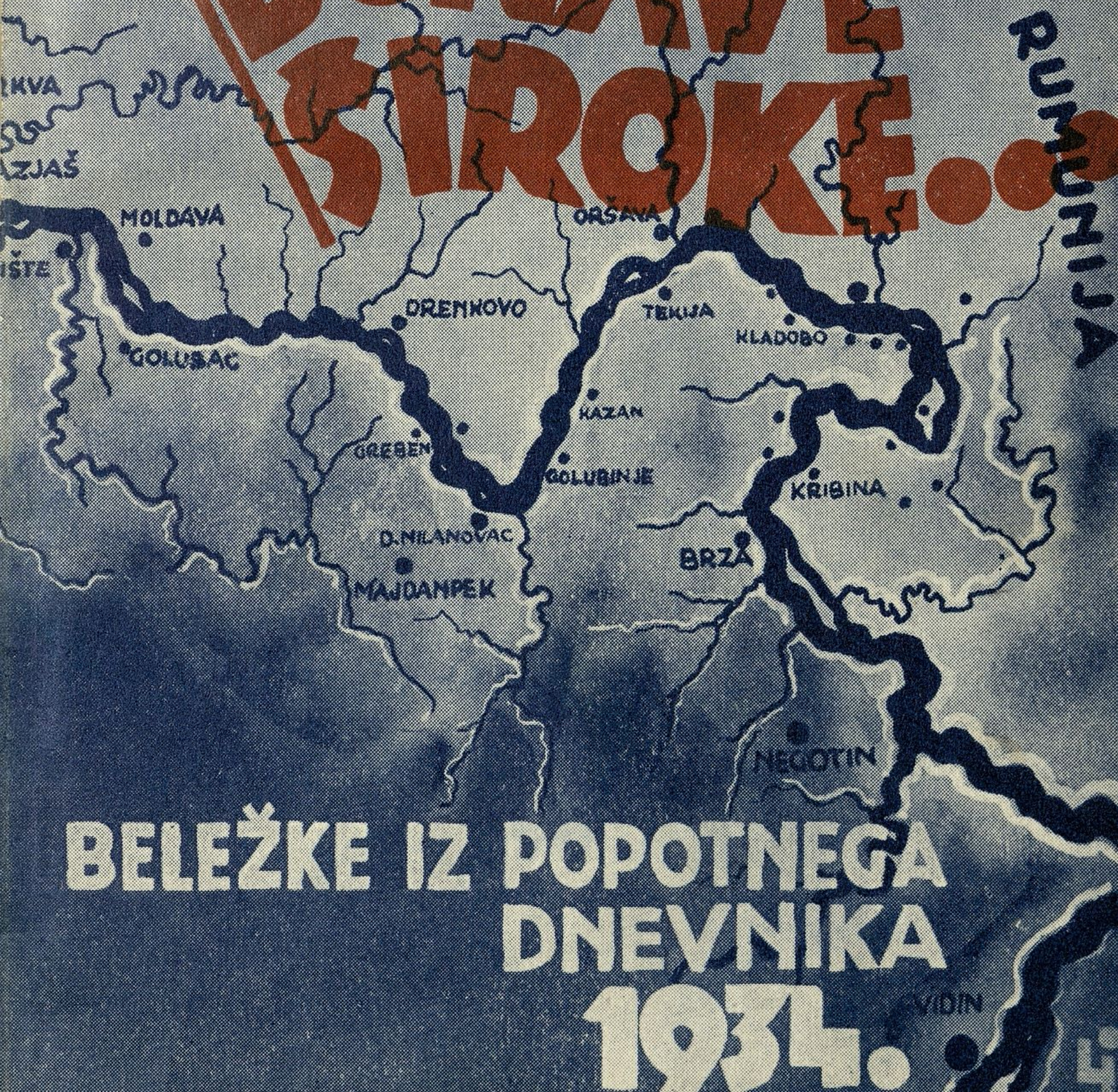
59593

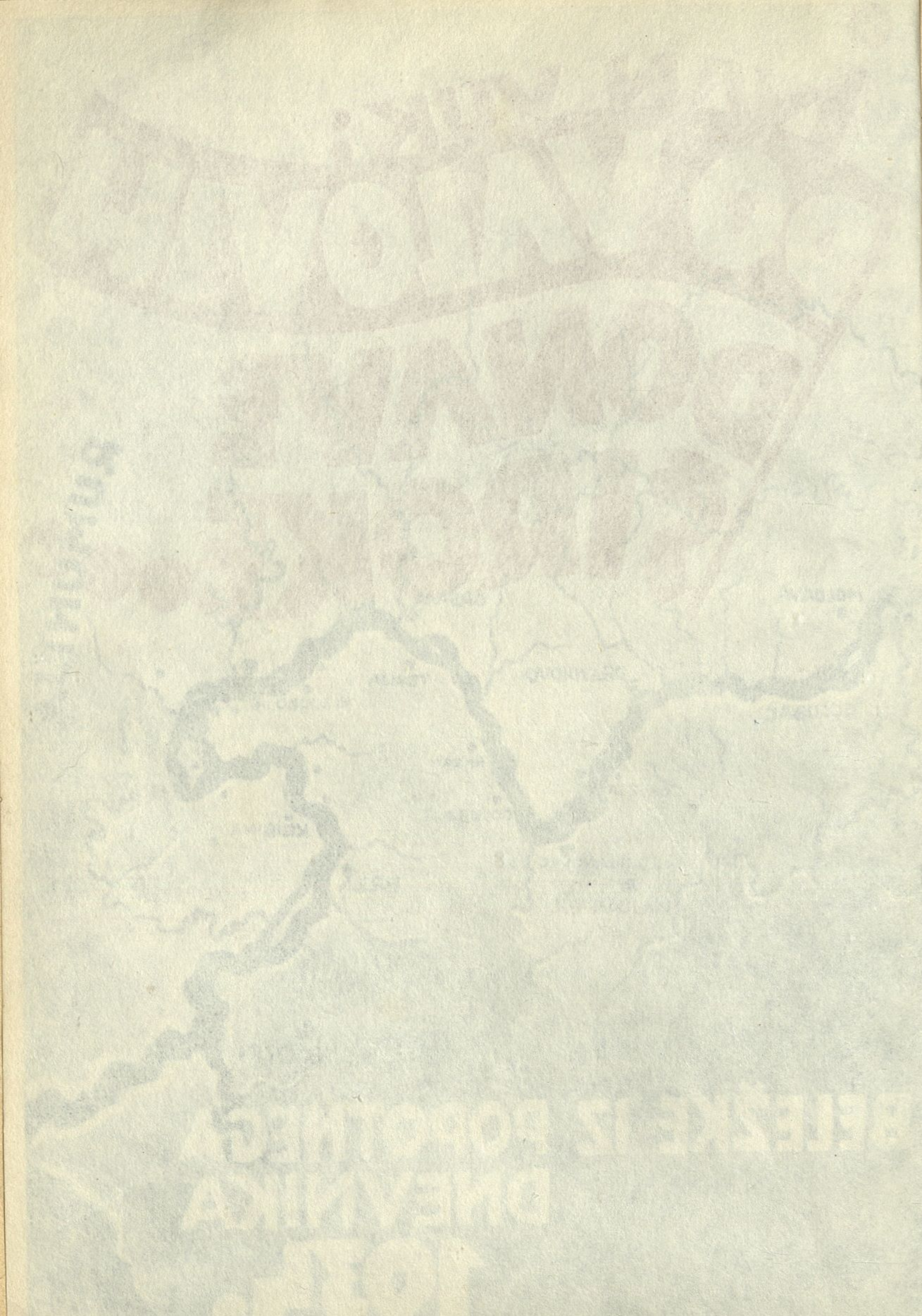

WAN YUK: DO VLAHOMIA DONAVE SIROKE.

BELEŽKE IZ POPOTNEGA
DNEVNIKA
1934.

Juan Uuk

**Po valovih
Donave široke . . .**

Beleške iz popotnega dnevnika

1934

59593

030051119

Založba revije »Naša pota« v Ljubljani
Tisk Jugoslovanske tiskarne v Ljubljani

PARNIK JE ZAVRISKAL, ostro, zateglo; piskajoč je sikala para v sireno ob dimniku in izvabljala iz nje glušeč krik... Sonce je pozdravljajoče oblivalo zastavice, jambore, široki dimnik, krov in ves parnik z nami vred, ki smo se ukrcali, da nas ponese na valovih Donave tja do Radujevca, takorekoč na mejo treh držav: Jugoslavije, Romunije, Bolgarske.

Prijatelj Zdravko in Matevž sta se zagledala v valove Donave in rekla:

»Pravijo, da je pot po Donavi od Belgrada do Radujevca ena najlepših, ali bolje, najzanimivejših evropskih poti.«

»Slišal sem že večkrat o zanimivostih te poti in o težavnem prehodu skozi »Železna vrata«, ali kakor pravijo, skozi »Džerdapske sočke«, sem rekel. »In videli bomo, kako je.«

»Resnica,« je rekel Zdravko. »Tiste bregove in pečine je treba videti. Zanimivo bo gledati, kako se bo parnik sukal okrog njih in plaval mimo njih.«

»Glej, da ne doživiš zgodbe, kakor tisti na Lusitaniji,« je pripomnil Matevž.

Gospa Marija, ki je gledala proti mestu, pa je rekla:

»Godba je že pripravljena, da vam odigra na oni svet.«

Zdravko je vzbočil prsi. Videlo se je, da je hotel povedati nekaj krepkega. Tedaj pa so se v soncu zasvetili instrumenti godbe. Stisnili so se k belim bluzam godbenikov, ki so z ustmi

poiskali usta instrumentov in zatrepetala je pesem, krik veselja in razigranosti...

Obrazi vseh so se, kakor da jih je kdo pozval, obrnili h godbi in še tuintam skrita črta včerajšnjega, se je zgladila. In bilo je vsem, kot da so se srca v prsih razširila, kakor se razširijo pljuča človeka, ko začutijo svež in ozonovski zrak...

Zraven mene sedeča Belgrajčanka je uprla svoje modrozelenkaste oči v fanta, ki je pristopil in, nudeč ji rdečo vrtnico, pozdravil:

»Narcisi vrtnico!... Pozdravljena Tea!«

Tea je vzela vrtnico. Videl sem, kako so za hip dolge, lepe trepalnice zakrile njene oči, kako so se jagodne ustnice doteknile cvetov vrtnice.

»Kje ste bili?... «

Izrečeno je bilo tiho, z noto karanja, v kateri je bilo slišati kakor: »Čakala sem vas nestrpno,« in noto odpuščanja, da je pobožalo uho z nenavadno slastjo.

»Vrtnica me je zadržala. Nisem mogel pred vas brez vrtnice.«

Tea se je nasmehnila, tiho stisnila vrtnico k licu in rekla nekoliko zateglo in tiše:

»Viii...«

V glasu je bilo toliko tajnega, sladkega zvoka, da je celo v mojih prsih toplo zazvenelo.

»Eh,« sem pomislil. »Pomladanski zvoki, kako ste sladki, kako ste nežni... Zakaj te žvenkljajoče glasove poletje intonira v don opoldanskega zvona, a jesen že v razglašeno melodijo? ... «

Široke lopate so zagreble vodo. Zapenila se je, zašumela divje, odporno in sunila parnik, da se je nalahno zazibal. Ladjina kolesa so odmetavala vodo. V velikem loku se je obrnila

sredi Save, nato pa je tiho in pokorno zaplavala proti Donavi. Z desne nas je gledala veličina novega zemunskega mostu, most kralja Aleksandra I., ki je vstajal za nami in se mogočno vzpenjal preko Save, kakor bi hotel reči:

»Hej, nov čudež tehnike sem!«

In Matevž je to izrazil glasno, ko je rekel:

»Če tako pogledaš to cesto z belgrajskega brega preko Save na zemunski breg, pa se zazdi, da vse kljubuje vsemu. Monumentalna konstrukcija mostu je presenetljiva. Če pomisli človek, da poprej tu ni bilo nič, nego samo dva bregova in pristanišče raznih čolnov, ladij in parnikov, a sedaj mogočna cesta takorekoč skozi zrak, te prevzame spoštovanje do sile človeškega duha in volje.«

Tein spremljevalec, ki je stal ne daleč od nas, je rekel:

»Da, ta zemunski most je tudi prvi most v Jugoslaviji, viseči na železnih vrveh. Most je takorekoč evropskega pomena, zakaj on veže srednjo Evropo z vzhodno. 12 metrov nad površino Save je visok. Narejen je za pešce, za navadne vozove, za tramvajski in avtomobilski promet. Torej resnično zveza dveh evropskih delov.«

Gledali smo most in Zdravko je rekel:

»Ta železna konstrukcija je kakor živ organizem, iz železa ustvarjen; prvi most pri nas, ki visi na železnih vrveh.«

»Da,« je rekel Tein spremljevalec. »Vsaka taka železna vrv, ki se ji tehnično pravi kabel, ima 62 cm v premeru. Spletena je iz 185 jeklenih žic. Kakor vidite, visi most na štirih železnih vrveh ali kablkih, ki so potegnjeni čez 4 pilone. Na 37 takozvanih vešalkah, pritrjenih na kable, visi vsa železna konstrukcija. Kabli so tako močni, da lahko nosijo petkratno težino tega mostu, ki je težak 72.000 ton.«

»Ogromni kolosi železa, ogromna teža, in vse to so delali ljudje,« je rekla gospa Marija. »Saj je prav za prav človek enak mravlji, ki vkljub neznatnosti zmore ogromna dela?!«

»Človek je ustvaril stroje, posebna bitja, ki povečajo do neskončnosti njegovo stvariteljsko moč. V tem mostu so nakupičene giantske sile ljudskega dela in moči, da so znamenite faraonske piramide v Egiptu napram temu delu neznatne pojave.«

»Pa tudi denarja je moralo stati vse to, ogromnega denarja,« je pripomnila gospa Marija.

»Stoosemdeset milijonov dinarjev,« je pritrdil Tein spremljevalec. »Ali kar je najbolj zanimivo pri tem mostu s tako grandiozno konstrukcijo, je frapantno dejstvo, da se vsa konstrukcija krči in razteza za celih 40 cm. In to vsled posledice temperature. Le pogledjte: Leva stran konstrukcije, če jo gledate iz Belgrada, ni narejena tako kakor desna. Na levi strani je namreč temperatura večja, sonce je močnejše, se zelo segreje in zato je nekoliko krajša. Desna stran ni izpostavljena takšni temperaturi, se manj ogreva in ker se manj razteza in krči, je zato nekoliko daljša. Tako se oba dela konstrukcije morata raztezati in krčiti, kakršen je pač vpliv temperature. Tisti del mostu, ki ima spojiti oba dela, je namreč narejen daljši in večji. Izdelal se ni v tovarni, nego šele na licu mesta, torej ne po natančni meri. Zakaj? Temperatura igra, kakor sem že rekel, veliko vlogo. Širjenje in krčenje konstrukcije na 40 centimetrov je gotovo velik prostor in zato se je ta zadnji del, spojni del, moral prilagoditi baš tej številki krčenja in raztezavanja. Najprej se je preizkušala temperatura in zato se je ta zadnji del, spojni del, moral prilagoditi baš tej številki krčenja in raztezavanja. Naj-

prej se je preizkušala temperatura in njene varijante, ker, kakor veste, ena temperatura je zjutraj, druga opoldan in tretja zvečer. Ugotovilo se je, da je pri temperaturi 12 stopinj krčenje in raztezavanje 40 cm. Na tej bazi se je izgotovil zadnji, spojni del železne konstrukcije.«

»Kakor sem rekel,« je segel vmes Zdravko »živi organizem.«

»In še to,« je nadaljeval Tein spremljevalec. »Ta vezava obeh delov ni mogla biti narejena kadarkoli, nego so jo morali narediti zjutraj, ker je zjutraj temperatura najmanjša.«

Vsi smo se zagledali v mogočen most, ki se je vzpenjal kakor vsemu kljubujoči orjak z belgrajskega brega preko Save na zemunski breg, z vzhodne Evrope v srednjo Evropo, hladen in samozavesten.

Po kratki tišini je Tein spremljevalec nadaljeval:

»Zgodovinski pregled prometa med Zemunom in Belgradom nam kaže, da je bil promet po kopnem vse doslej zelo pomanjkljiv. Preko Zemuna in Belgrada je vodila že v rimski dobi važna cesta, ki je vezala Rim z Bizancem — vzhod z zapadom, a v vseh dobah so se mostovi med Zemunom in Belgradom gradili le redko kdaj, zakaj služili so vedno samo začasnim stratežičnim ciljem brez ozira na njihovo gospodarsko funkcijo. Vse do konca svetovne vojne 1918 je tekla tu državna meja in je bila to glavna ovira zgraditve stalnega mostu. Leta 1018. se prvič imenuje ime »Zemun« — Sermo. Zapiski iz te dobe opisujejo živahno trgovino v Zemunu, ki razvija živahen promet po Donavi. Potreba mostu preko Save pri Zemunu se v preteklosti gotovo ni nikdar občutila v toliki meri, kakor leta 1684., ko je avstrijska vojska po svoji zmagi nad Turki pri Mohaču krenila

proti Sremu, da bi prešla preko Save. Prebivalstvo teh krajev je iz strahu pred turško in avstrijsko vojsko bežalo po vseh cestah proti Savi in ker velikanske množice niso mogle naglo na drugo stran, so jih vojaški oddelki dohiteli, izropali in pobijali. V teh letih so zgradili Avstrijci prvi leseni most preko Save. Med svetovno vojno, v dobi avstrijske okupacije Srbije, je vezal pontonski most Zemun z Belgradom, ki so ga pa Avstrijci pri svojem umiku uničili, a je bil spet zgrajen takoj po prevratu.«

Tiho je plavala ladja in vedno hitreje ter nas odmikala od veličastnega, rekel bi, slavoloka moderne tehnike, belgrajsko-zemunskega mostu.

»S tem zemunskim mostom je pa povezana tudi zgodbica umetniškega značaja,« je rekel Tein spremljevalec. Meštrović, naš največji umetnik-kipar, je namreč naredil za zemunski most orjaške konjenike, ki naj bi krasili novo zgrajeni zemunski most. Sedaj, kakor vidite, je ta ogromna stavba nekako prazna, pušta in ji je res potreba nekakšna primerna, učinkovita dekoracija.«

»In kaj se je zgodilo s tistimi konji?« je vprašal Zdravko.

»Osporavali so umetniški krogi, da so konji preveliki, da so predragi in da umetniško ne odgovarjajo stavbi mostu.«

»Hm,« je pokimala gospa Marija. »A v resnici? ... Kaj je bil resničen vzrok?«

Tein spremljevalec se je nasmehnil in nekako zmigal z ramami:

»Težko je reči, da bi ne bilo zamere.«

»Vem,« je rekla gospa Marija. »Konkurenca. Slava Meštrovića pač ni ugajala, pa so bili konji preveliki, neprimerni, predragi, kaj?«

Tein spremljevalec ni odgovoril, a Zdravko je vprašal:

»In katera beseda je obveljala?«

»Meštrovićeva. Z ministrstvom za zgradbe je dosegel sporazum in Meštrović bo izvedel svoj načrt. Štirje konjeniki bodo predstavljali: carja Dušana, kralja Tomislava, kralja Tvrdka in kralja Petra Osvoboditelja.«

»To bo pa res monumentalno delo,« je pristavil Matevž, »spomeniki zgodovine. Denarja za tako reč ni škoda.«

»Da, je rekel Tein spremljevalec. »Stroški za postavitev teh konjev-spomenikov bodo znašali 25 milijonov. Za 6 milijonov manj kakor je bilo prvotno proračunjeno.«

Gospa Marija se je obrnila k Teinemu spremljevalcu in vprašala:

»Grgura Ninskega v peristilu Deoklecijanove palače v Splitu ste videli? Ogromno delo, mogočnost umetnika.«

»Videl,« je odgovoril Tein spremljevalec. »Vidite, tudi tam je bila umetnost podcenjena. Meštrović pa je, da preseka spore, Grgura Ninskega postavil sam. Grgur Ninski stoji v peristilu visok, ogromen in presega veličino sten Deoklecijanove palače. Meštrović je hotel s tem najbrž simbolično pokazati, da je umetnost mogočnejša nad vse zapreke in vsakdanjosti.«

Za nami, tam za zemunskim mostom, še za železniškim mostom, po katerem dirjajo vlaki iz Belgrada v Zemun in dalje, dalje v srednjo Evropo in obratno iz srednje Evrope v zahodno in v Orient je pri neposredni bližini reke Save malo mestece, bolje trg, takozvani Obrenovac.

Tein spremljevalec je pokazal z roko proti tisti belkasti točki in rekel:

»Mali trg, a znameniti trg je tisti Obrenovac. Nekoč, pred vojno je bil ta trg poznan po svojih lepih dekletih, naravnost lepoticah. Bel-

Vaščanke iz okolice Belgrada.

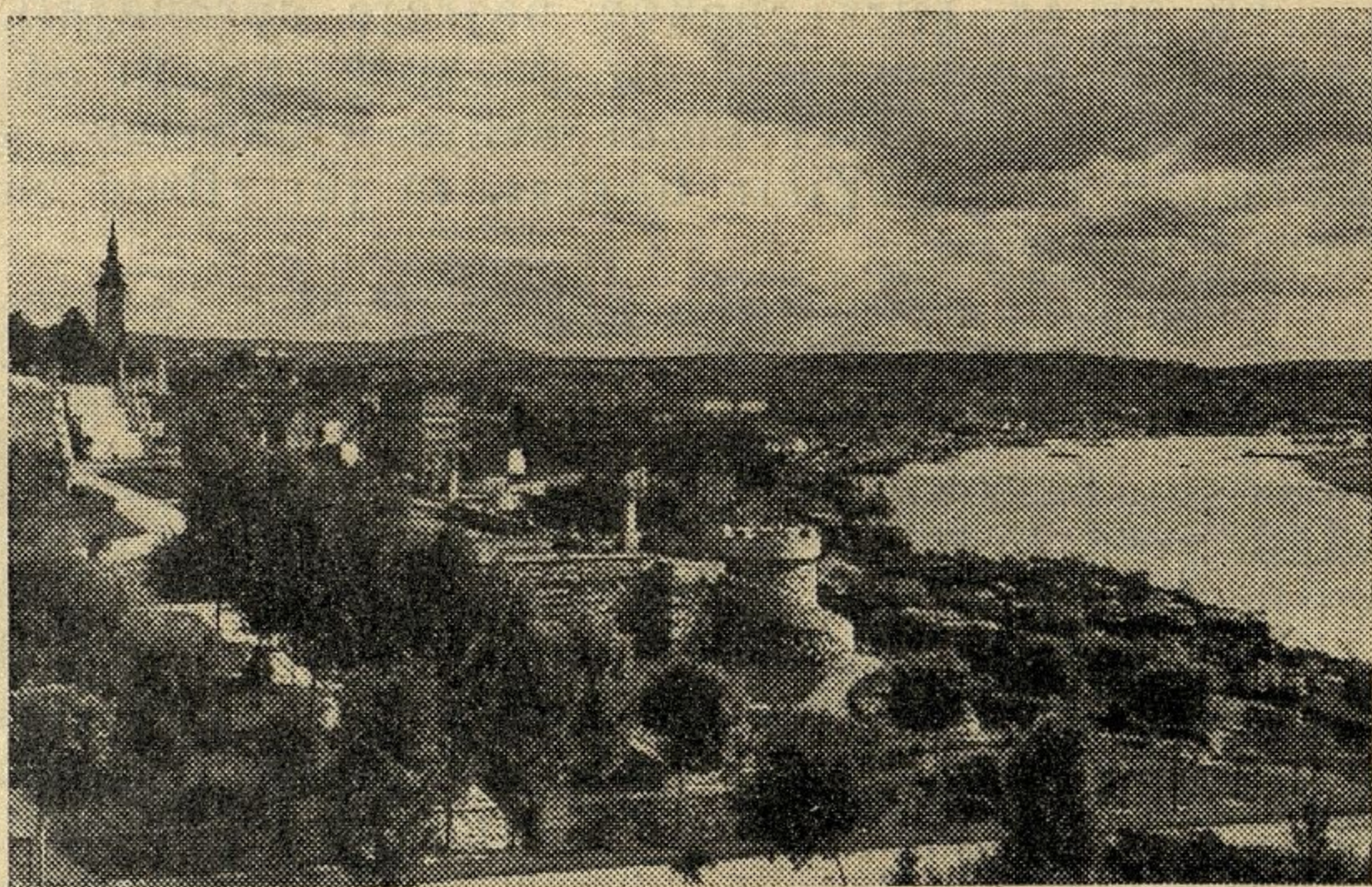
grajski fantje iz bogatih krogov so hodili snubit obrenovačka dekleta in mnoge so postale belgrajske dame.

Trgovina je lepo cvetela, ker je bil Obrenovac blizu meje, a ob reki Savi malo prista-

nišče s pomolom in železniško postajo Zabrežje. Od tod so obrenovački trgovci izvažali znamenite suhe slive in težko pšenico. Sedaj, ko ni več meje, igra prej velika trgovina s slivami in pšenico malo, podrejeno vlogo, ki ima bolj lokalni značaj.«

»A lepa obrenovačka dekleta?« je vprašal Zdravko. »So še vedno lepotice?«

Panorama starih utrdb na Savi.

»O tem letopis ničesar ne poroča,« je odgovoril Tein spremljevalec. »Veliko trgovcev se je polagoma preselilo v razna večja mesta, kjer je več pogojev za zaslužek. Od velikega predvojnega bogastva je ostal samo še vedri duh Obrenovičev.«

»Da,« je rekel Matevž, »leta 1914 do 1918 so spremenila z neverjetnim kinematografskim tempom stare slike, nove pa se slikajo in ustvarjajo s polževo počasnostjo.«

Ladja je rezala vodo in plula proti Donavi.

Pred nami, na desnici, se je dvigal Belgrad. Pravijo, da zavzema Belgrad med evropskimi glavnimi mesti po lepoti naravne lege četrto mesto. Samo Carigrad, Stockholm in Lisabona so pred njim...

S treh različnih strani teče voda k Belgradu in okrog Belgrada. Parnik je plul mimo Kalemgedana, ki bi se nekako po slovensko imenoval: mestni mejdan ali polje.

Tu so se Turki nekoč najraje sprehajali, uživajoč v lepem razgledu, razmišljajoč in sanjajač o moči in veličini svoje vladavine... Imenovali so ga »Fičir Bajur«, to je: »Breg za premišljevanje«.

»Tea,« je rekel njen spremljevalec in njegove oči so bile na Kalemegdanu. Morda je gledal in v mislih videl, kako je šel z njo, Teo, držeč jo za roko, po tistih ozkih stezah parka, mimo gred, polnih cvetja, mimo sten, vseh v zelenju in ves srečen zrl v njene oči.

In oba, gledaje na Savo, kako se izliva pod njima v Donavo, na Zemun, na Srem, in na njegovo Fruško goro, na lepe Valjevske planine, sta sanjala o sreči, o ljubezni, o lepoti...

Mogočna trdnjava je bila Kalemegdan, menda ena največjih v Evropi. Ponosno se dviga nad Donavo s svojimi starimi stolpi, oboki in nasipi... sedaj, kajpada, ker je mir, modernizirano sprehajališče. Visoko in ponosno stoji tam veliki spomenik, Meštrovíčev »Zmagovalec« in kipi kvišku, kakor glaseča v vsemirje sila, govoreča brez besed o sili, ki je in bo, o sili mišic in jeklene postave, ki je kakor Bog, brez občutka, da bi se morala v svoji nagoti zakriti...

Tea se je ozrla na Kalemegdan in tudi njene oči so se ustavile na kipu.

»Poglejte, kakšen junak... Sedaj šele vidim...«

V glasu sem čutil, da govori kar tako, sama ne vedoč, da se ji v duši poraja ponos in koprnenje biti objeta od takega junaka.

On pa, njen spremljevalec, je prijel njeno roko in rekel:

»Preko vseh teh nasipov in jarkov, Tea, so si razbijali glave nepregledni sovražniki — a vedno zastonj. Vsak dostop od te strani je nemogoč. Tudi Nemci v svetovni vojni so si tu polomili vratove in so vzeli Belgrad šele s savske strani, preko Ade Ciganlije. In ta Meštrovičev »Zmagovalec«, Tea, je bodočnost...«

Godba je zaigrala koračnico, gibčno, veselo, da so noge nehote poudarjale takt.

Parnik je bičal vodo, valovil jo in iz bistrih valov Save vsplul v tihe, široke valove Donave.

Belgrad je ležal na hribih daleč naokrog in hiše in palače so se videle kakor veliko, drug na drugega in eden poleg drugega zloženo skalovje Krasa, obsevajoče v različnih zamolklih barvah.

»Lepa slika,« je rekla Tea in njena glavica se je počasi sukala na mičnem belem vratu, okrog katerega se je vila tenka zlata verižica, kakor bi kazala, kam vse naj gleda on, ki je poleg nje in ki ji je prinesel vrtnico.

»Da,« je rekel. »Slikovita so gnezda ljudska, tako z Donave gledana. Kakor na travniku krtine, samo lepše in močnejše izrite. Glejte strehe ponositih palač, glejte kupolo na novi, še nedozidani Narodni skupščini, kako blešči v blesku jutranjega solnca!«

»Kakor krtine,« je ponovila Tea in v njenem glasu je bilo nekakšno čudenje in nekakšno nerazumevanje. »Kaj so tudi tam ogrci?«

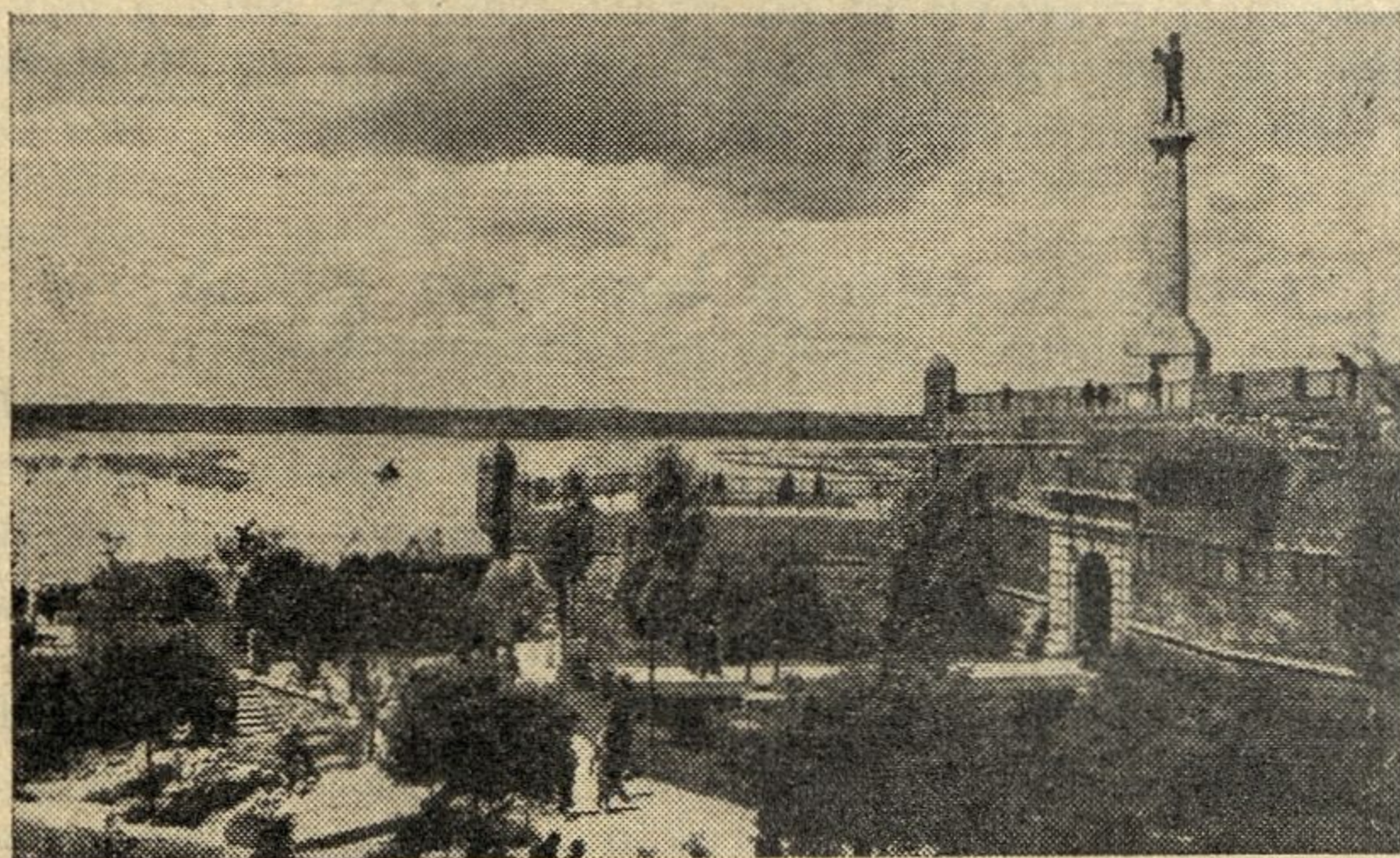
In kakor da je začutila, da je izrekla besedo, ki v poeziji jutra in zvokih godbe zveni

vsakdanje, prozaično, je stresla z glavo, nekoliko zardela in rekla:

»Ah, neumnost.«

Ali je veljala ta beseda »krtinam« ali »ogrcem«, ne vem. Oči Tee tega niso povedale. Njen spremljevalec pa je rekel:

»Neumnost?... Ne, Tea!... Resnica je. Krtine so in ogrci so. In še kakšni! Ki grizejo

Kalemegdan z Meštrovićevim »Zmagovalcem« in parkom.

svoje lastno meso, stremeč zrasti vse više in gospodovati nad svojim lastnim mesom. Bogaštvo gledate od tod, a idite med te krtine — saj živite v teh krtinah, Tea — kaj niste videli, kako veliki ogrci goltajo manjše in se rede na njih suhih telesih?»

Tea ga je pogledala in rekla:

»Pripovedujte mi raje nekaj o Belgradu, ne o teh vsakdanjih krivicah. O davnih dneh Belgrada. Tako, na ladji, sredi Donave, gleda-

joča slikovitost mesta, bo krasno zazibati se v nekdanje dni.

»Da vam pripovedujem,« je rekel njen spremljevalec in pogled mu je obvisel na stolpih in palačah in minaretih, ki so bili sedaj videti, kakor lično iz kartona izrezljane stavbe. Nato je pogledal dekle in ponovil: »Da vam pripovedujem? ... V pripovedovanju se bo videl človek, ki je človeku volk. Vendar, Tea! Dobro ... Pripovedoval Vam bom ...«

To zidovje in ves greben, na katerem je sedaj Belgrad, bi nama lahko pripovedovalo o mnogih znamenitih dogodkih in bojih, ki so se vršili okrog njih in za katere se že od davnih, davnih dni bore razni narodi. S svojim ugodnim in srečnim položajem, bodisi v vojni, bodisi v trgovini, na oglu dveh velikih rek, na večnem križpotju raznih teženj, nacionalnih, političnih in verskih, je bil Belgrad neprestano cilj, za katerega se je izplačalo lomiti kopje. ... Na svetu najbrž ni kraja, za katerega in okrog katerega bi bilo več krvi prelite, kakor za Belgrad, in ni mesta, ki bi spremenilo več gospodarjev, kakor mesto Belgrad! ...«

»Ali se ve, kedaj je bilo prvič sezidano to mesto?« je vprašala Tea.

»Kaj gotovega se ne da povedati. Na Balkanskem polotoku so bili od nekdanj: Grki, Iliri in Trakijci — trije indoevropski narodi, sorodni, ali vendar vsak za sebe. Iliri so živeli na zapadnem delu polotoka, torej v naših današnjih krajih. V 4. stoletju pred Kristom so napadli Ilire Kelti s severa in jim vzeli zemljo. Ve se, da so vladali Kelti v Belgradu, dokler ga niso pod Tiberijem v 1. stoletju po Kristu osvojili Rimljani. Kakor pod Kelti, tako je bil Belgrad tudi pod Rimljani trdnjava in

gotovo so še pred Kelti znali ceniti važnost tega mesta.«

»Čudno,« je rekla Tea, »da danes tod okrog in v Srbiji ni nobenega sledu tega velikega keltskega naroda, ki je dolgo živel v teh deželah in ki je vladal takrat malone nad vsemi ostalimi evropskimi deželami. Glejte Rimljane, o njih so pa povsod sledovi, trdnjave, rimske ceste, mostovi, spomeniki itd. Kam je izginil ta narod?«

»Rimljani so bili mnogo silnejši, mnogo bolj kulturni narod od Keltov. Zato so tudi povsod za seboj puščali sledove svoje moči in kulture. Res je, da so Kelti nekoč gospodarili nad vso srednjo, zapadno in vzhodno Evropo. Ali že Julij Cezar je začel z njimi vojno v Galiji, a Avgust jo je končal v naših krajih, v Panoniji in Meziji. Kakor veste, Panonija je obsegala večji del zapadne Ogrske, Prekmurje, Slovenske gorice. Z juga je šla ob desni obali Save, a na zapadu je mejila z vzhodnimi mejami Alp. Mezija je obsegala današnjo Staro Srbijo s severnimi kraji Bolgarske, do Balkana. Kelti so, potisnjeni z juga od Rimljanov, a s severa od Germanov, bili razdeljeni in počasi pretopljeni v druge evropske narode. Vendar se keltski sledovi najdejo še danes, posebno v Južni Nemčiji, v Franciji in Angliji. V irskem in britanskem jeziku, kakor tudi v jeziku francoske Bretanije so ostanki keltskega jezika... Pa tudi pri nas so še sledovi. Je mnogo imen mest in rek, ki so keltskega porekla. N. pr. Ibar (Erb), Karanovo, Tara, Lab, Šar (Skadr), Skadar, Stari Vlah itd. Stari Vlah n. pr. ima ime po nekem znamenitem keltskem plemenu Volcal, Vlah. Nemci so sploh imenovali z imenom Walach, Vlah, vse Kelte, a pozneje so to razširili na druge južne, negermanske narode. Slovani so imenovali Vla-

he polatinjene narode. Karanovo pomeni mesto rudarjev in Kelti so se sploh mnogo zanimali za rudarstvo. V planini Tari je bil kult keltskega bogu »Taru«. Skadar se je imenoval »Skodra«, po enem najvažnejših keltskih plemen na Balkanskem polotoku — Skordišani. Tudi ime Belgrad, ki so ga Rimljani imenovali Singidunum, je keltskega izvora...«

»Vi ste zares živa zgodovina,« je rekla Tea in rožnate ustnice so se doteknile cvetov vrtnice. »Ali ko so Rimljani po dolгих in krvavih bojih z Iliri in keltskimi Skordišani obvladali balkanski polotok, so preimenovali, kajpada, vse te kraje!«

»Da. Današnjo Srbijo so imenovali Gornja Mezija z razločkom od Male Mezije — Bolgarske. Utrdili so Belgrad v močno trdnjavo, v kateri so bile njihove legije. Sezidali so še mnoga druga mesta ob Donavi in po Srbiji. Videli boste, ko se bomo peljali blizu »železnih vrat«, rimsko cesto ob obrežju in Trajanovo tablo. Ko je znameniti cesar, Teodor Veliki, razdelil obširni imperij na zapadno cesarstvo z glavnim mestom Rimom in na vzhodno cesarstvo z glavnim mestom Carigradom — Bizantinijo —, so dobili Grki v vzhodnem cesarstvu premoč. Hitro so iztisnili rimski jezik in prosveto in zato tudi imenujejo Grško ali Bizantinsko cesarstvo. Belgrad je prišel pod Bizantince. Imenovali so ga Singidon.

Začelo pa se je veliko preseljevanje narodov. Z vzhoda so se pojavljali vedno novi narodi in v divjih bojih uničevali evropske narode. Zapadno rimsko cesarstvo ni vzdržalo teh narodov, vzhodno pa se je komaj ohranilo. Prek naših krajev so pustošili: Sarmati, Huni, Avari, Goti, Slovani, Franki in Bolgari — dokler jih cesar Justinijan zopet ni vrnil Bizancu. S tem je postal tudi važna obmejna točka napram no-

vemu, franko-germanskemu cesarstvu. V 11. in 12. stoletju je Belgrad zabeležen pod imenom Alba Graeca. Slovani, ki so se priselili v to ozemlje v začetku 7. stoletja, so ga imenovali: »Beli Grad« in odtod sedanje ime Belgrad. Celó 12. stoletje je trajala vojna okrog njega in za njega med Grki (Bizantinci) in Madžari, ki so prišli v 9. stoletju v Evropo in se nastanili na levi strani Donave. A potem, vse do 15. stoletja, je bil Belgrad največ v rokah Madžarov.«

»In kedaj je postal Belgrad naš?«

»V dobi Nemaničev so prišli Srbi do večje državne moči in že kralj Stevan Prvovenčani je dobil Belgrad od Grkov, a nato je padel pod Madžare. Car Dušan je pri Belgradu strašno pobil ogrskega kralja Ludvika Velikega, in ga nato močno utrdil. Knez Lazar ga je porušil, a njegov sin, despot Stevan Visoki, ko ga je dobil od Sigmunda, ogrskega kralja, ga je naredil za svojo prestolico. Pod Stevanom Visokim je bil Belgrad najznamenitejše središče za ves balkanski polotok.«

»A potem so ga obvladali Turki?«

»Pod despotom Džurdžem je prešel Belgrad zopet v madžarske roke, ker je Džurdže dobil zanj mnoga mesta v Sremu in na Ogrskem. Madžari so ga imeli do 1521. leta. Turki so ga dvakrat oblegali, a zaman. Madžari so ga s pomočjo Srbov obranili. Pri prvem obleganju ga je obranil kot madžarski poveljnik, Srb iz Primorja, Jovan Talovac l. 1440. V drugem obleganju pa Jovan Hunjadi, ali kakor ga je narod klical — Sibinjanin Janko. L. 1456. je strašno pobil Turke. Po smrti ogrskega kralja Matije Korvina, katerega Slovenci imenujejo Kralja Matjaža, so nastale na Ogrskem neprilike. In l. 1521. je sultan Soliman Veliki osvojil Belgrad.

Silna je bila tedaj Turčija. Turška vojska je l. 1683. bila celo pred Dunajem pod poveljstvom velikega vezirja Kara Mustafe. — No, poljski kralj Jan Sobieskij je to vojsko premagal in rešil Dunaj. Kara Mustafa pa je dobil svileno vrvico za vrat ter spi večni sen v Beogradu.

H koncu 17. stoletja je zasedel Belgrad bavarski knez Maks Emanuel, a 1717. ga je vzel Turkom princ Evgen Savojski. L. 1739. so Turki Belgrad zopet obvladali. L. 1789. pa ga je osvobodil general Laudon. Od tod tista slovenska pesem:

»Stoji, stoji tam Beli grad,
Tam Laudon vojvoda stoji...
pred gradom teče rdeča kri,
rdeča kri,
da bi gnala mlinske kamne tri...

Pred svetovno vojno, ko še Kalemegdan ni bil od avstrijskih krogel obstreljevan in sedaj kot lepo sprehajališče popravljen, so se še na starih okopih videli sledovi Laudonovih topov... Vendar, dve leti po tem, je bil Belgrad zopet v rokah Turkov.

L. 1806., v času prve vstaje, so Srbi osvojili Belgrad pod vodstvom Karadžordževim. S tem je postal Belgrad glavno mesto osvobojene Srbije, v katero se je h koncu 1807. preselil tudi »Praviteljstvujušči Sovjet«.

V srbskih rokah je ostal Belgrad do l. 1793. Karadžordže je z ostalimi vojvodi zapustil Srbijo in Belgrad je ostal sam in Turki so ga zasedli brez vsakega boja.

V času druge vstaje l. 1815. je bila v Beogradu »Srbska Pisarna« in l. 1830. je bila Srbija formalno priznana kot država. L. 1841. pa je Belgrad postal prestolica.

Turki so še ostali v mestu, v takozvanem delu »Šancu«. L. 1867. pa je bil na Kalemegdanu prečitan sultanov ferman, in Risa-Paša, poslednji belgrajski muhafis, je predal knezu Mihajlu mestne ključe. V tem hipu je bila na gradu razvita srbska zastava, srbske straže so zamenile turške. Knez Mihajlo je na krasnem konju jezdil v belgrajsko mesto...«

»In s tem je poslednja turška oblast odšla iz mesta,« je rekla Tea.

»Da. — In za vedno,« je odgovoril njen spremljevalec.

Nekaj časa sta oba molčala. Mi smo se spogledali in gospa Marija je rekla, obrnjena k Zdravku:

»Strašne stvari so se godile tam gori na tistem grebenu in zidovju. Da... Zgodovinski greben je to. In ni čuda, zato je tako slikovit. — Le Donava, ki nosi naš parnik in tiho šumi, je šumela vedno enako.«

Parnik je plul med Vojnim Ostrovom in mestno severno stranjo. Donava, pritekajoča s severa, pljuska v zemunski breg in se deli na dva rokava. Eden teče naravnost k Belgradu, kjer pred samim mestom sprejema v naročje Savo. Drugi, večji rokav, takoimenovan »Stara Donava«, ovija takoimenovani »Vojni Ostrov« ter se zopet s pravim rokavom združi pod mestom. In od tod teče Donava s svojo širino 1370 metrov proti jugovzhodu.

»Kakšno je to zidovje in tisti rovi,« je rekla Tea. »Tisto kamenje, velike vojašnice, stolp Nebojša, galerije in stopnjišča, ki so vijugasta in vežejo dolnji del mesta z gornjim, bi lahko mnogo govorilo.«

»Da,« je odgovoril Tein spremljevalec, »v mislih se pojavljajo divje tolpe azijske, ki kakor roji oblegajo to zidovje, kako se krvočno plazijo po njih, kako padajo, zadeti od

svinčenk. A tam gori, na visokih stolpih vidite postavo v obleki meniha. Jovan Kapistran, ki s križem in mečem poleg Janka Sibirjanina odbija polmesec... Žvenk sabelj preneha in stok ranjencev utihne... vse je mirno, nemo. A tam v dvoru Vladislava, sina Jankovega, vidite grozno sliko. Vidite, kako njegovi vitezi sekajo na kose potuhnjenega grofa Celjskega. A slike se naglo vrste. In zagledate, kako sredi trga, pred množico, v prisotnosti kralja in madjarskih oblastnikov, pade glava Vladislava...

Čas hiti in slike se vrste naglo, kakor v kinematografu. Grozne slike po večini... Iz bojnih krikov in žvenketov orožja se zdi, da slišite krike na pomoč, ki gnijejo v kletih med kačami in podganami!... Na okopih vidite strašno sliko: na kol natakljena telesa, kako mučeniki izdihajo svoje duše!...

Takšna je zgodovina tega mesta.

Svoboda in suženjstvo, križ in polmesec.«
Gospa Marija je tiho vprašala Matevža:

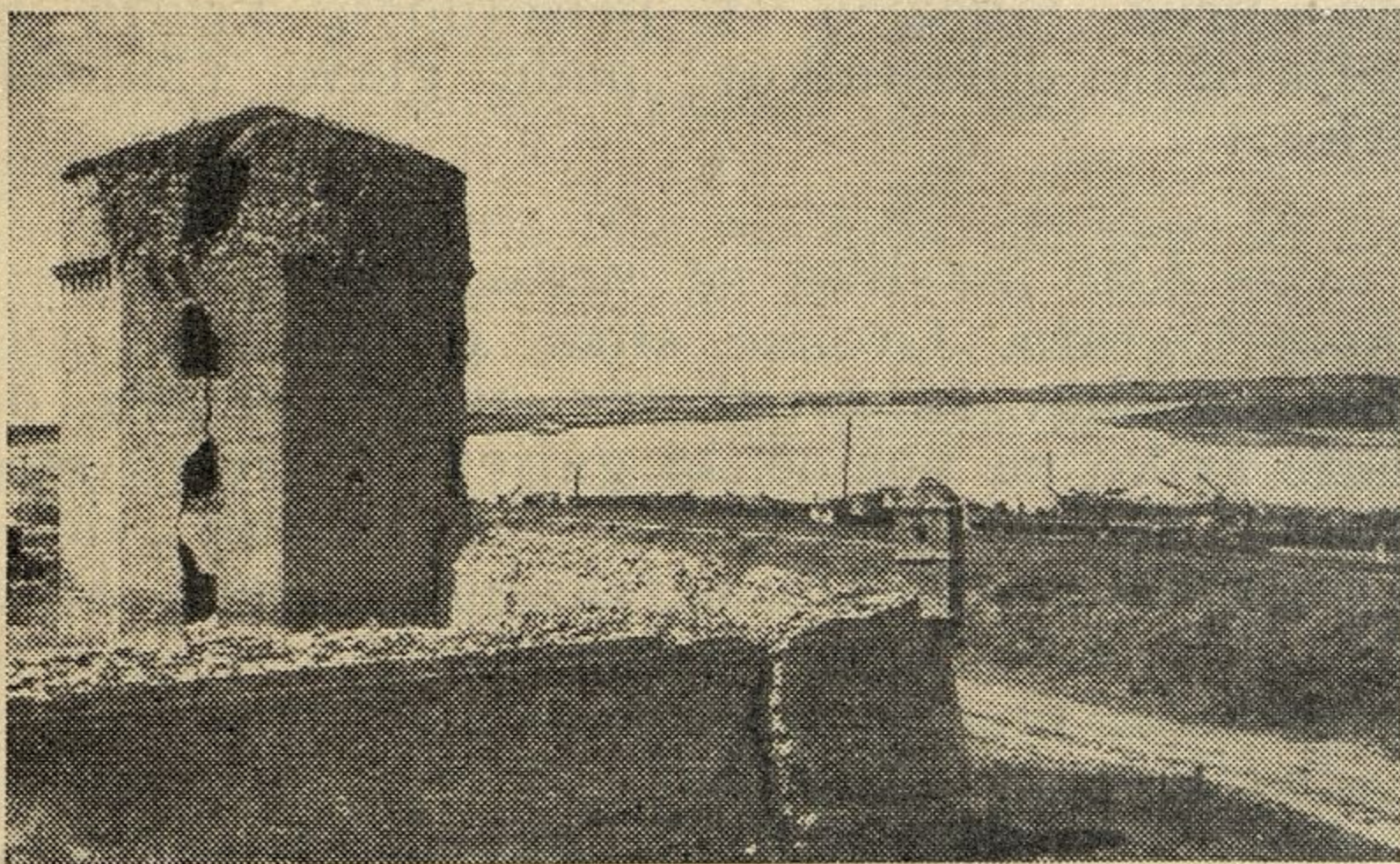
»Torej ni grof Celjski bil, ki je hotel, kakor pravijo, že takrat Jugoslavijo? ...«

»Bežite no,« je rekel Zdravko. »To so zaradi lepšega izmislili. Kaj je bilo njemu, nemškemu grofu in feudalistu za jugoslovenstvo in celo še v tistih časih. Za svojo oblast mu je šlo, vpliv Celjanov vnesti tudi v slovanske pokrajine na jugu...«

»Pogledite!... Tisti stolp na najnižjem kraju ob Donavi,« je pokazala s prstom gospa Marija. »Kaj je to?«

»Takšnih stolpov,« je rekel Tein spremljevalec, »je bilo prejšnje čase več. Bili so, da so z njih opazovali gibanje na Donavi. Ta se

imenuje Nebojša Kula, pravijo ji tudi »Jakšičeva Kula«. Bil sem že tam in je znamenit ostanek nekdanjosti. Ko so bili Turki tu gospodarji, je bila ječa-mučilnica. Ko je sultan Mohamed I. 1456. napadel Belgrad, ki ga je branil Hynjadi, so jeli Turki pri nekem naskoku plezati čez zidove. Neki janičar je hotel na Nebojša Kuli zasaditi turško zastavo. Srb Du-

Nebojša.

gović, ki je na strehi stolpa stražil, je zagrabil Turka. Ker ga ni mogel drugače premagati, se ga je oklenil in se z njim vred zvalil v prepad... Pod tem stolpom je stalo nekoč tudi rimsko brodovje, ki je križarilo po Savi in Donavi...«

Parnik je plul, nalahno se zibal in Donava se je razprostirala v širino, kakor motnorumenkast širok trak na zeleni celini zemlje.

»Mogočna je Donava,« je rekla Tea, kakor sama za se.

»Mogočna,« je ponovil njen spremljevalec. »Za rusko Volgo največja reka v Evropi... Že stari narodi so vedeli za to reko. Spominja se je Herodot. Julij Cezar je pisal o nji in jo imenoval Danuvius.«

»Nemci pa ji pravijo Donau,« je rekla Tea.

»Oni bi radi dokazali, da je ime Donave, Donau, njihova beseda. Samo, da pri tej svoji trditvi niso složni. Eni bi radi dokazali, da izhaja iz besede »Thon-au« radi mnogih primesi, ki jih ima Donava, drugi zopet govore, da je prvotno ime »Tanne-au«, ker izvira pod veliko jelko. Smešno. Saj se vendar lahko z gotovostjo reče, da je ime Donava keltskega izvora in da prihaja iz besede Don-av, kar pomeni: globoka voda. Grki in Rimljani so jo imenovali Danubius v njenem gornjem toku do »Železnih vrat«, a od »Železnih vrat« do Črnega morja pa Ister, ki je bil poznan že starim narodom.«

»Torej dve reki?«

»Ena reka z dvema imenom. In sicer zato, ker je iz »Železnih vrat«, iz tistih ožin in sotesk tekla, kakor da Ister tam iz tistih pečin izvira.«

»Kakor Ljubljanica na Slovenskem... Ena in ista reka, s tremi imeni, Pivka, Unec, Ljubljanica...«

»Da, tako, da...«

»V Ister-reki je živel tudi povodnji mož iz Črnega morja,« se je nasmejala Tea.

Njen spremljevalec ji je požugal s prstom:

»Ne vem?... S svojo šalo ste ugenili resnico.«

Tea je vprašala in v njenem glasu je bila šegavost:

»Torej je res živel povodnji mož?«

»Stari narodi so, kakor veste, molili veliko raznih božanstev in so imeli za vse naravne pojave svoje posebne bogove, kakor za planine, gozdove, polja in reke. Zakaj bi ne imeli

tudi boga Donave O, da! Imeli so ga. Predstavljali so si ga z dolgo brado, nagega, z vencem iz rogoza na glavi in levo roko na prevrnjenem vrču, iz katerega teče voda. V desnici je držal Neptunove trozobe vile in rogozno trstiko.«

Tea je gledala vodo, kakor da se pogloblja v tisto dobo vsemogoče mistike. Nato pa je rekla kakor sama za se:

»Koliko vode vedno nekam teče neprestano, neprestano...«

»Da,« je odgovoril njen spremljevalec. »Če ravno je ruska Volga po dolžini večja od Donave, vendar izliva Donava v morje več vode, nego katerokoli druga reka v Evropi. In to zato, ker je brzina toka Donave največja. Vsako sekundo se izliva v Črno morje iz Donave do 5300 kubičnih metrov vode. Ako je povprečna brzina na sekundo 1 meter, tedaj je eni kaplji vode v Donavi potrebno 33 dni od izvira pa do izliva v morje.«

»Izvira,« je segla Tea v besedo, »v srcu Evrope — v južni Nemčiji, da? Tam nekje pri Schwarzwaldu.«

»Zračna dolžina od izvira do Črnega morja je 1630 km, a dolžina toka pa 2860 km. Volga je pa dolga 3183 km. Nad 37 milijonov ljudi živi okoli Donave in njenih pritokov. In od teh je nad 12 milijonov ljudi nemškega porekla, 12 milijonov slovanskega, 5 madjarskega, 6 romunskega in nad 1 milijon raznih narodnosti.«

»To se pravi,« je zopet segla Tea v besedo in njeni lepi zobje so blesteli v soncu, »da je potovanje od izvira Donave do Črnega morja takorekoč potovanje skozi polovico Evrope!?... In vendar so reke, kakor Mississipi, Veliki Amazon, Kongo, velikani napram Donavi.«

»Imate prav, Tea,« je rekel njen spremljevalec. »Napram tem je Donava neznatna, pri-

tlikava reka, dasi ima 120 pritokov in od teh 60 večjih rek. Ali,« Tein spremljevalec je dvignil prst, »ali, to so samo fizične veličine. Taka veličina nima posebnega pomena pri ljudeh, še manj pa pri rekah. Nobena od ogromnih rek nima svoje zgodovine. Donava pa jo ima. In v tem pogledu bi se lahko nekako primerjala z Nilom.

Kako je Donava nastala, spada daleč v preteklost. Njen začetek je v morju, ki je že davno izginilo z evropskega kontinenta in od katerega so nam ostali geološki podatki.

Pred davnimi, neštetimi veki, je mesto sinje Donave bilo tu morje, ki je segalo od Alp do vzhoda. Vsa ogrska nižina je bilo morje, ki so ga imenovali Belo ali Panonsko morje. Mali Karpati in Bakonski gozdovi so bili otoki v tem morju. Njegova slana voda se je prelivala preko peščenih obal in plitvin iz numilitskega apnenca. Žuborenje in pljuskanje valov ob bregove, je prodiralo do zelenih obalskih gozdov. Skozi listje mirt in palm, fig in milnatega drevja, se je belila morska pena, vrteč se okrog koralnih sten in plitvin. V groznih goščah so gomazele paleonterije, figove gozdove so oživljale opice, a po vodi so švigale vsakovrstne živali... To je bil začetek nove eocenske dobe ustvarjanja, prva perioda tercierna.

Točno se ne more reči, kako dolgo so na obali tega morja šumeli bambusi, kako dolgo so mimoze metale senco preko nimf in viktorij in kako dolgo so raznovrstni netopirji domovali v razpokah pečin. Smatra se, da je v najbližji periodi ustvarjanja — v neogenski — tropsko podnebje popustilo. Ta sprememba ni ostala brez katastrof, ki so morsko površino vode razdelile. Iz Panonskega morja je ostalo jezero, voda katerega je bila manje slana. In

nato h koncu neogenske periode, je bila že sladka voda od Kalenberga pri Dunaju do Bajzaša, kjer prenehava Banat.

In naposled, ko so se stene južnih Karpatov razklale pod Bazjašem, je to jezero izteklo v Črno morje. Na njegovem obširnem blatnem dnu, kjer je danes madjarska nižina, je ostala mreža rek in močvirja z Donavo kot glavno reko. Planinski klanec, skozi katerega bomo danes še pluli, to so tiste romantične ožine na Donavi, ki so znane pod imenom »Železna vrata« ali »Džerdapski klanec«... In kar je še posebno zanimivo, Donavi ni po volji njen oficijelen, da se tako izrazim, na zemljevidu načrtan izliv v Črno morje. Spojitev reke z morjem je kakor poroka dveh zaljubljenih, drug po drugem koprnečih src. V skupnosti strnjena sreča ne mara prič... In vidite, Tea, tudi Donava ne mara prič, ko se zlije v eno s svojim ljubčkom, morjem... V donavski delti je namreč pred kratkim nek kapitan odkril nov rokav, dosedaj še nepoznan, po katerem se voda Donave izliva v Črno morje. In, ker je vsako odkritje tudi koristno, je ta kapitan po tem novem izlivu Donave pripeljal v Črno morje brez posebnih težav svoj parnik in, kajpada, tudi brez oficijelnih stroškov.«

»Kako to,« je vprašala Tea.

»Hm... Ni mu bilo treba plačati nobenih carinskih pristojbin, ker tam še sedaj ni uradov.«

Nasmejali smo se. Tein spremljevalec pa je pripomnil:

»Kakor torej vidite, Tea, nobena reka v Evropi in v zgodovini ni igrala tako važne vloge, kakor Donava, ki jo je Napoleon imenoval »kraljico« vseh rek.

Saj ni bilo takorekoč nobenega dogodka, da bi v njem ne sodelovala Donava. Že stari

osvajachi sveta, Egipčan Sezostar, perzijski kralj Darij, makedonski kralj Aleksander Veliki, vsi so se bojevali na Donavi. Trajan, Atila, Karl Veliki, Sulejman, Džingis-kan, Napoleon so si pletli zmagoslavne vence na Donavi...

Matevž je pokazal gospe Mariji z roko: »To je most, kaj? ... Pravijo, da je najdaljši v Evropi.«

»Da,« je dodal Tein spremljevalec, ki se je pravkar vrnil s koloplesa. »Dolg je 1525 metrov in je samo še znani most v Škotski, ki pelje čez zaliv Furth of Forth, daljši. Pančevski most je visok povprečno 14 metrov, da lahko parniki vozijo pod njim. Za temelj tega mostu so porabili 16.331 ton cementa. Za železno konstrukcijo pa 19.100 ton. Železa se je porabilo 1736 ton. Kakor vidite, ima most 7 glavnih ogromnih jeklenih polparabelskih lokov in 8 silnih podpornih stebrov. Za opornike in za stranske priključne mostove so porabili 88.000 kubičnih metrov betona. Na belgrajskem obrežju je priključen železobetonski most, ki se naslanja na ogromne jeklene loke, dolg 135 m, in ima 5 betonskih lokov. Na banatski strani pa je priključen most iz železobetona dolg 250 m in ima 8 odprtih. Del opornega stebra, ki gleda iz vode, meri približno 10 m v višino, kar je okroglo četrtnina vsega stebra. Po teži gleda iz vode samo še ena šestina celokupne teže opornika. Po stroških pa je stal zunanji del en milijon dinarjev, pretežni del, ki je v vodi, pa 10 milijonov dinarjev. Graditi so most začeli 1927. Stal je 340 milijonov, od katerih je Jugoslavija plačala 90 milijonov. Ostalo pa je šlo na račun reparacij. Delali so ga tri leta s približno 600 delavci.«

»Mogočno delo,« je pripomnil Zdravko. »Zares čudo moderne tehnike. Ali, težave so pa

morale biti pri tem delu ogromne, če pogledam to globoko, mogočno Donavo. Gotovo si ni pustila kar tako gospodariti v svojem kraljestvu?»

»Po težavah, ki so bile pri graditvi«, je rekel Tein spremljevalec, »presega ta most najbrže vse dosedanje evropske mostove. Donava je tu široka kakšnih 1200 m. Povprečna globina pa je nekako 6 do 11 metrov. Dno Donave je premalo odporno, da bi kar tako prenašalo težo mogočnih stebrov. Sestavljeno je iz izredno finega peska in blata. Treba je bilo vrtati v dno Donave, da se je naredilo odporno dno za stebre.«

»Kakšni svedri pa so bili to«, je vprašala Tea.

»To je posebna vrtalna naprava, zopet zmaga tehnike. Zasidra se na tistem mestu, kjer bi se imelo vrtati, ladja, na kateri so vrtalni stroji in naprave. Morali so tukaj zelo globoko vrtati, preden so prišli do globine, kjer je bila škrljasta gmota, pomešana s trdo glino. Ta plast je šele bila sposobna, da nosi stebre.«

»Kako globoko so vrtali?«

»Pravijo, da do 28 metrov pod gladino Donave.«

Tea je široko odprla oči in rekla:

»Kdo pa je delal v tej globini in pod vodo? Saj je to globina, večja kakor višina največje palače v Belgradu?!«

»Delavci,« je kratko odgovoril njen spremljevalec.

»Ubogi ljudje,« je tiho pripomnila Tea.

»In ne samo kopati, tudi betonirati je trebalo vse to. Današnja tehnika pa je tako izpopolnjena, da tisto delo v tej globini ni preveč strašno.«

»Torej že prekašamo Egipčane in Babilonce in predpotopne kulturne narode«, se je odrezal Zdravko.

»Piramide so zidali z velikimi pečinami v zrak«, je dodala gospa Marija, »to je res. A mi... Delamo skale pod vodo, kar je nekoliko več, kaj?«

Tea se je nasmejala, pa tudi njen spremljevalec je tlesknil s prsti in nadaljeval:

»Tehnika je že pred leti našla način, ki omogoča zgradbe pod vodo. To se vrši s pomočjo takozvanih kesonov. Francozi temu pravijo: caisson. Sicer je to draga reč in zamudna, vendar zgradbe se delajo. V Evropi je bilo pod vodo s kesoni narejenih več zgradb. Vendar, kakor trde, baje niti Nemci dosedaj niso gradili v tako silno globino.«

»Katera tvrdba pa je gradila ta most?«

»Sedem nemških tvrdb je gradilo in vse pod vodstvom Siemens Bau-Union.«

Matevž je pripomnil:

»Torej ima donavski pančevski most, kar se tiče globine temeljev, rekordno globino?«

»Do sedaj v celi Evropi, da,« je odgovoril Tein spremljevalec.

Gospa Marija je vprašala.

»Kaj pa je pravzaprav tisto, kakor ste prej rekli: keson?«

To so nekakšni plavajoči veliki zaboji, bodisi iz jekla ali iz železobetona. Podobni so štirioglatim barkam. Dno imajo šele nekako 2 metra in pol pod spodnjim robom. V širino so merili ti kesoni, ki so jih uporabljali pri pančevskem mostu, 12 in pol metra, v višino pa od 7 do 10 metrov. Tisti spodnji del pod dnom kesona je bil pravzaprav velika dvorana z nizkim stropom, kajpada, dvorana brez dna.«

»Kako pa delajo v tej globini ljudje?«

»Tu pa treba nekoliko fizike«, je rekel Tein spremljevalec. »Vi veste, če vzamemo, recimo, steklenico brez dna, to se pravi, da ji odbijemo dno. Vrat steklenice pa moramo dobro zamašiti z zamaškom. Sedaj napolnimo škač z vodo. V vodo pogreznimo steklenico z odbitim dnom tako, da je dno v vodi. Videli boste takoj, da voda ne prodre v steklenico več kakor četrť centimetra. Prilepimo n. pr. na majhen okrogel košček deščice košček sveče, jo prižgemo in čez njo poveznemo steklenico brez dna in tako vse skupaj pogreznemo v vodo. Deščica z gorečo svečo plava pod vodo in gori, dokler ima kajpada v zraku, ki je v steklenici, kisika. Iz tega vidite, da voda radi zraka, ki je v steklenici, ne more izpolniti prostora v steklenici, čeprav je dno odprto. Radi pritiska vode, ki stoji zunaj steklenice ali take posode, in čim globje se pogrezne posoda v vodo, tembolj se stiska zrak in tem več vode gre v posodo. V globini 29 m gre vode v posodo za dve tretjini. Pritisk 10 m globoko v vodi je enak pritisku ene atmosfere... Poglejmo še drug primer, da bomo vse razumeli. Naredimo na zamašku, ki je na vratu steklenice, luknjo. Potisnimo steklenico zopet v vodo. Sedaj odmašimo narejeno luknjo v zamašku. Voda bo takoj skočila v steklenico do višine, kakor je zunaj steklenice. S tem, da smo na vrhu steklenice odmašili luknjo, je vodni pritisk potisnil zrak iz steklenice in njegov prostor je zavzela voda. Sedaj pa vrat steklenice vzemimo v usta in pihajmo samo počasi v steklenico. Videli boste, da bo padala voda v steklenici, kakor bo pač sapa, to je zrak, močan. Če to delamo naprej in ne pustimo zraka uhajati iz te luknje, bo sapa odrinila iz steklenice vso vodo in če bo sape-zraka preveč, bo uhajal v drobnih mehurčkih skozi vodo na zunanji stra-

ni steklenice... Vidite, naredili smo s pljučami v steklenici isto, kar se godi pri kesonu na veliko s pomočjo zračnih črpalk. Zračne črpalke povečajo v kesonu pritisk zraka tako, da je močnejši kakor pritisk vode od zunaj in tako vodo izrine. Če se tako v keson stalno dovaja zrak, lahko živi v njem človek in lahko dela, kakor zunaj.«

»To se pravi, da je človek premagal naravno silo«, je pripomnil Zdravko. »Vsaj ponagajala bi.«

Matevž je pravilno razumel Zdravkovo pripombo, zato je rekel:

»Donava ni z Gorenjskega.«

Tea je zaploskala z rokami in vzkliknila:

»Ej, vi Slovenci!«

Zdravko je izpil čašo smederevčana in rekel:

»Gospodična, to je Ljubljančan, pa ne Gorenjec...«

Tea se je zopet nasmejala, a Matevž je rekel pomirjevalno:

»Odpustite mu, saj ne ve, kaj govori!«

Tein spremljevalec je rekel:

»Če prav razumem, Gorenjci radi ponagajajo, a četudi se jim zoperstavijo vsi tehnični pripomočki,... Kaj?... No, potem je Donava, kakor da je z Gorenjskega. Krepko je nagajala. Keson se je polagoma pogrezal v njeno dno, da bi našel prostor in da bi se začelo kopati. Ali dno Donave se je med tem, kakor našaš, poglobilo za cel meter in keson, kajpada, ni mogel sestiti na dno! Ali veste zakaj? Čeprav je voda Donave tekla zelo počasi, je sila toka, ki se je zaletaval v stranico kesona, bila tako velika, da je voda z občutno silo tekla mimo obeh strani kesona in pod njim, in ta tok je odnašal dno. In čim nižje je lezel keson, tem močnejši je bil tok, ki je tekel pod kesonom.

Ko se je torej keson približal že na 1 meter dnu je bil tok že tako močan, da je odnesel prav toliko peska in blata z dna, za kolikor se je keson pogreznil. Kaj ni to znamenito naganjanje? ... Ali tehnika je pokazala, da se ne da ustrašiti. Ustavili so tok vode. Na tisti strani odrov, ki so bili proti toku vode, so napravili močno zagatno steno v obliki klina. Sedaj se je morala voda deliti in teči na obeh straneh stene in tako mimo odrov. S tem je bila v pasu med odri voda mirna in keson se je lahko vsedel na dno...«

Zdravko je zopet izpil kozarec smederevčana in rekel:

»Bogme, tako se godi, kjer se moči razdvoje.«

»Ali niso našli nikakih izkopin na dnu reke«, je vprašala gospa Marija.

»Pač. Med peskom so našli ogromne množine okostij predpotopnih živali, mamutov, jelenov in bivolov. Strokovnjaki so izračunali, da so stare okrog 100.000 let.«

»Vseeno mora biti tisto kopanje težko in nevarno delo«, je zmajala z glavo gospa Marija.

»Težko je že, a posebno nevarno ni. Res je, da delavci delajo pod težkim zračnim pritiskom in se morajo stalno menjati. Tudi ven, na zrak, morajo iti v odmorih, da se telo zopet privadi na zunanji zračni pritisk. Nevarnost bi bila le, če bi naprave bile pomanjkljive, če bi zrak na kak način ušel iz kesona. Tedaj bi, kajpada, voda stopila v keson in zalila vse delavce.«

»Ko so delali rimske ceste«, je pripomnil Zdravko, »so trpeli ljudje vsled slabih zaslužkov. A oni, katerim so delali, so se dobro imeli in zgodovina jim poje slavo. Tu pa morajo sedaj delati pod vodo in pod zračnim pritiskom tudi za slabe mezde, a tisti, katerim de-

lajo, pa bodo praktično to delo z velikimi odstotki uživali in se imeli dobro... Kakšen je razloček med rimsko in današnjo kulturo?»

Matevž pa se je obrnil k Teinemu spremljevalcu in kakor da ne sliši Zdravkove opazke, je vprašal:

»Kje pa je tisto Pančevo, h kateremu delajo ta most iz Belgrada?«

»Pet kilometrov odtod. To je veliko in živahno trgovsko mesto, posebno kar tiče živil, živine in drv. Pa tudi svilopreja je dobro razvita. Po večini so enonadstropne hiše, zidane v madžarskem slogu. Šteje nekako 30.000 prebivalcev. Na ulicah se sliši srbski, madžarski in nemški pogovor. Za časa vojaške granice je bilo Pančevo važno graničarsko mesto v Banatu. Zgodovina Pančeva je dokaj zanimiva, posebno iz dni velikih vojn, ki so se vodile okrog Belgrada med Nemci in Turki. V dobi ogrske revolucije 1848, ko so avstrijski Srbi vstali, da branijo svojo narodnost od nasilne pomadžaritve, se je v Pančevu posebno proslavil vojvoda srbski, Stevan Petrovič-Kninčanin, ko je 20. decembra premagal Madžare. Za to zmago je dobil od Franca Jožefa red Marije Terezije, ki mu ga je, oblečen v narodno šumadijsko nošo, pripel sam ban Jelačić v navzočnosti cesarja. Srbska vlada pa ga je imenovala za »vojvodo«, kar je bilo najvišje dostojanstvo tedanje dobe.«

Zdravko je kimal z glavo in pristavil:

»Ne vem, če je tista pomoč Avstriji bila za Jugoslovane koristna?«

»Hm... Kdo bi vedel to naprej in da so habsburški grofje tako radi požirali prisege«, je odvrnil Tein spremljevalec.

»Preje enkrat ste omenili, da je bil Banat Belo ali Panonsko morje«, je pripomnila Tea.

»Da. Sedaj je sestavni del one ogromne nižine, ki jo, kakor v loku, obkrožajo Karpati od

Požuna do Bajzaša. To nižino je pokrivalo nekoč Belo ali Panonsko morje in so danes njegovi največji ostanki Blatno in Nizidiško (Neusidlersee) jezero, poleg drugih, kajpada, jezer in barij... V teh velikih ravninah in v ogrskih pustah je pojav, ki ga v naših krajih ni. Navadno se ga vidi na stepah, prerijah in na mirni morski površini — pojav, ki se mu pravi »Fata morgana«.

»Fata morgana«, je vprašala Tea in tudi oči gospe Marije so vprašale. »Ali je to mogoče, tukaj!?»

»Zakaj ne?... Saj je ta nižina ogromna, kakor sem rekel in ogrske puste kakor prerije.

»Rada bi videla tako ‚Fato morgano‘« je rekla Tea.

»Verjamem,« je rekel njen spremljevalec. »To je pojav, sicer povsem naraven, ki pa vas preseneča, razburja, očaruje... To je nekaka zračna slika z vso umetniško točnostjo od narave posneta. Zdi se vam, kakor da gledate kakšno čarobno sliko iz »Tisoč in ene noči«, kakor da sanjate kakšne čudovite sanje. Pred vami se v zraku pokažejo čudni stolpi, gradovi, mesta, vasi, gore, morske ladje, ki plovejo, vse kakor v kakšni veliki panorami. Med narodom še živi vera, da je to delo neke skrivnostne čarovnice, vile Morgane. Po keltski pravljici je to hči kralja Pandragona in zavržena ljubica Lancelotova, ki še danes živi v fata-morgani...

Znanost pa razlaga fato morgano, da je to posebno lomljenje svetlobnih žarkov skozi zračne sloje.«

Zdravko je segel v besedo:

»Profesor fizike nam je pravil, da se svetlobni žarki lomijo, ko gredo iz gostejše sredine v redkejšo ali obratno.«

»No, isto je, ko gredo žarki skozi zračne sloje, ki imajo razno toploto. Vsled tega se do-

gaja, da se vidijo predmeti, ki so sicer zelo daleč in ki bi jih sploh ne mogli videti.«

»Torej nekak periskop,« je pripomnil Matvž.

»Recimo,« je dodal Tein spremljevalec. »Mnogo je pokrajin, ki so posebno povoljne za take prikazni. To so n. pr. Siciljske morske ožine, velike peščene ravnine Perzije, Misirske, Tatarske... In kakor sem rekel, v madžarskih ravninah. Madžari pravijo fata morgani »Delibab« in pripovedujejo o nji slično pravljico kakor o keltski kraljicini. Madžarski pisatelj Hynfalvi opisuje približno tako ta pojav:

»Sonce se je začelo vzpenjati vedno više. Jutranja svežost je izginila. Zrak postaja vse toplejši. Naenkrat se nam zdi, kakor da smo stopili v nekakšno drugo deželo. Pred našimi očmi se je razprostiralo celo morje. Tam, ne ravno daleč, valovi v bisernosivi barvi. Nestalno je. Sedaj se nam približa, sedaj se zopet odmakne... Naenkrat se razlije okrog nas, po tej suhi, trdi površini, po kateri smo pred eno uro še hodili... Z vseh strani nas je obkrožalo čarobno morje. Iz sinje njegove vodne površine so se dvigali gozdovi, vasi, gradovi, mesta... in ustvarjali v zraku veličastne skupine. Čudovito so se menjale slike. Za hip se pojavijo krasne aleje z visokimi drevesi, za hip nato lepe gozdne poti in gore, ovenčane z gradovi. Krasne cerkve in stolpi, lepe vasi, se menjavajo druga za drugo... Ko pridemo bližje, izgine nenadoma vsa krasota, a mesto nje vidimo neznatne studence, skromno bajto ali šotor... To je vse, kar je ostalo od čarobne slike... No, sedaj naenkrat se nam bliža cela vojska nevidnih vojakov. Strašne so te slike in prizori, da nas kar pretrese. Tam gredo nekakšne pošasti, na glavah rogovi, dolgi kakor drevesa, ki jih ponosno nosijo v zraku. In te rogate pošasti

spremljajo orjaki. .. Za trenotek nato se razdvoji zagrinjalo: pred našimi očmi se pase čreda goved, uvrščenih v vrste, kakor kakšne vojaške čete...«

Glejte, takšen je ta naravni pojav, »fata morgana«, takšna je ta Delibaba z njenimi čarobnimi slikami, ki jih je tudi opeval največji madžarski pesnik Petöffi — pomadžaren Srbohrvat »Petrovič« ...

»Pravijo,« je po kratkem molku dodal Tein spremljevalec, »da so v okolici Pančeva ostanki človeka predzgodovinske dobe. Tam je vas Starčevo in tam sedaj kopljejo arheologi in drugi učenjaki. Upanje je, da bodo našli ostanke naselbine predzgodovinskega človeka z vsem orodjem kamenite dobe.«

»To se pravi, da imajo denar«, je pristavil Zdravko.

»Arheološki krogi v Ameriki so pristali na financiranje. In tam, pri izkopavanju plapolata sedaj dve zastavi: jugoslovanska in ameriška.«

»Kakšna pa je zemlja«, je vprašala gospa Marija.

»Lahko je delo z banatsko zemljo — bivšim Belim morjem« — je rekel Tein spremljevalec. »Kamenja ni, pa če bi ga s svetilko iskali. Ilovice pa kolikor hočete. Lončarji bi imeli tukaj dobre sirovine na izbiro.«

»Kako pa so zasledili to zgodovinsko torišče«, je bil radoveden Matevž.

»Tistemu mestu, kjer sedaj kopljejo, pravijo domačini »grad«. Narodni muzej v Belgradu je dognal, da se je tam nahajala v kameniti dobi predzgodovinska naselbina. In je, kakor sem rekel, zainteresiral ameriške arheološke kroge.«

Pomolčali smo in se v mislih ustavili pri dobi, ki jo hočejo izkopati...

Parnik je plul ravno pod mostom. Prej se mi je zdelo, da je nizek, da bomo morda z parnikovim dimnikom zadeli vanj. Ko pa smo bili pod mostom, pa se je videlo, da je zelo visok, morda več nego dva, tri metre.

Temno zelena voda beži mirno, spokojno. Nad njo pa letajo galebi in divje race. Razbrzdano se potapljajo in iščejo rib. Na obali pa se razprostira ravnina, a ob vodi stoje vrbe-žalujke in se spavajoče zibljejo v prijetno božajočem vetru...

»Tam z gornje, desne strani, vidite razvaline mogočne, ogromne...

Trdnjava Smederevo.

»Mogočnost gleda iz razvalin še sedaj«, je rekel Zdravko in vzbočil prsi.

»In vendar,« je pristavila gospa Marija. »Kaj je to, mogočnost? ... Nekaj, kar ni absolutno, kar je relativno, kakor vse, kar je ustvarjeno z rokami...

Parnik se je približeval Smederevu. Godba je pozdravljala Smederevčane z živo koračnico.

Tein spremljevalec je pokazal z roko:

»Tam, z gornje, desne strani, vidite hribe. To so znamenite smederevske gorice. Grozdi so težki od 2 do 3 kilograme. Pravijo mu »carsko grozdje« in tudi druga razna imena, kakor »Kilibarke«, in še in še... A grozdje eno in tisto...

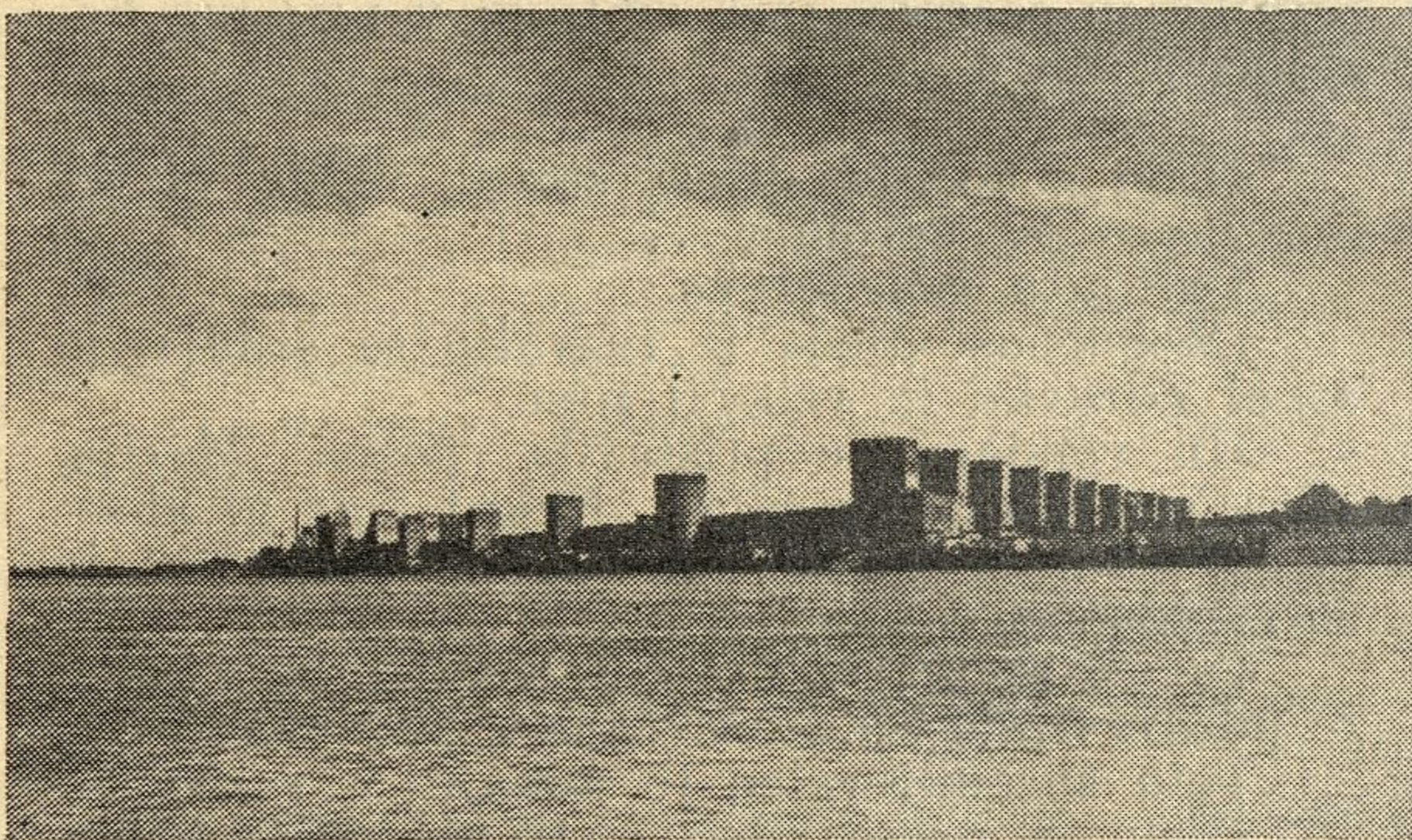
Nasmejal se je in prižgal cigareta...

Parnik je pozdravil Smederevčane s tem, da je plul ob obrežju, nato pa zopet krenil v sredino Donave. Godba je igrala še vedno, z obrežja pa so mahali z rokami v pozdrav...

»Kaj so te razvaline, ki se tako romantično dvigajo...«

»To je trdnjava Smederevo. Srednjeveška trdnjava mesta Smederevo«, je rekel Tein

spremljevalec. Kako je dobilo to ime, je zavito v temo. Njegovo ime se javlja šele za časa despotov, v poslednji dobi srbske državne samostojnosti kot ime poslednje prestolnice. Kalkondil govori o Smederevu kot o Spenderobisu, katero ime so Slovani spremenili v Smender, Turki v Semender, a Madžari so ga smatrali kot nekak skrajšan Szent Endre (Sv. Andrej). Ran-

Trdnjava Smederevo.

kanus ga imenuje Smedris, iz katerega je morda nastalo srbsko »Smederevo«, ali kakor že rečeno, to je zavito v temo.

Ko je po smrti Stepana Visokega zasedel prestol despot Džurdže, je bil položaj zelo mračen. Vsakdo je čutil, da so nastali dnevi težke resnosti in velike nevarnosti. Vedelo se je, da pripravljajo Turki veliko vojno proti Srbiji. In dasi neradi, so se Srbi zvezali z Madžari. Džurdže je odstopil Belgrad kralju Sigismundu, ter zato dobil neka mesta v Sremu in na Ogrskem.

Leta 1427. so Turki prišli v Srbijo in po odporni borbi vzeli Kruševac. Drugo leto je bila bitka pri Golubcu, kjer so bile združene armade od Turkov poražene. Sklenil se je mir in Turki so obdržali Golubac, Kruševac in Niš, a ostale zavzete kraje so vrnili Džurdžu pod pogojem, da jim plača davek letno 50.000 dukatov in da jim poleg tega v vojni pomaga s 3000 konjenice.

Strašni časi so nastali. Veliki davki in težki kuluki so izmozgavali narod do skrajnosti. Džurdže je potreboval vojsko in trdnjave za odpor proti novim turškim napadom. Po vsej deželi so se utrjevala stara mesta in zidala nova. Ker ni imel več Belgrada, se je Džurdže odločil, da zgradi novo, utrjeno prestolnico, v kateri bi se mogel braniti. In odločil se je, da sezida trdnjavo Smederevo.

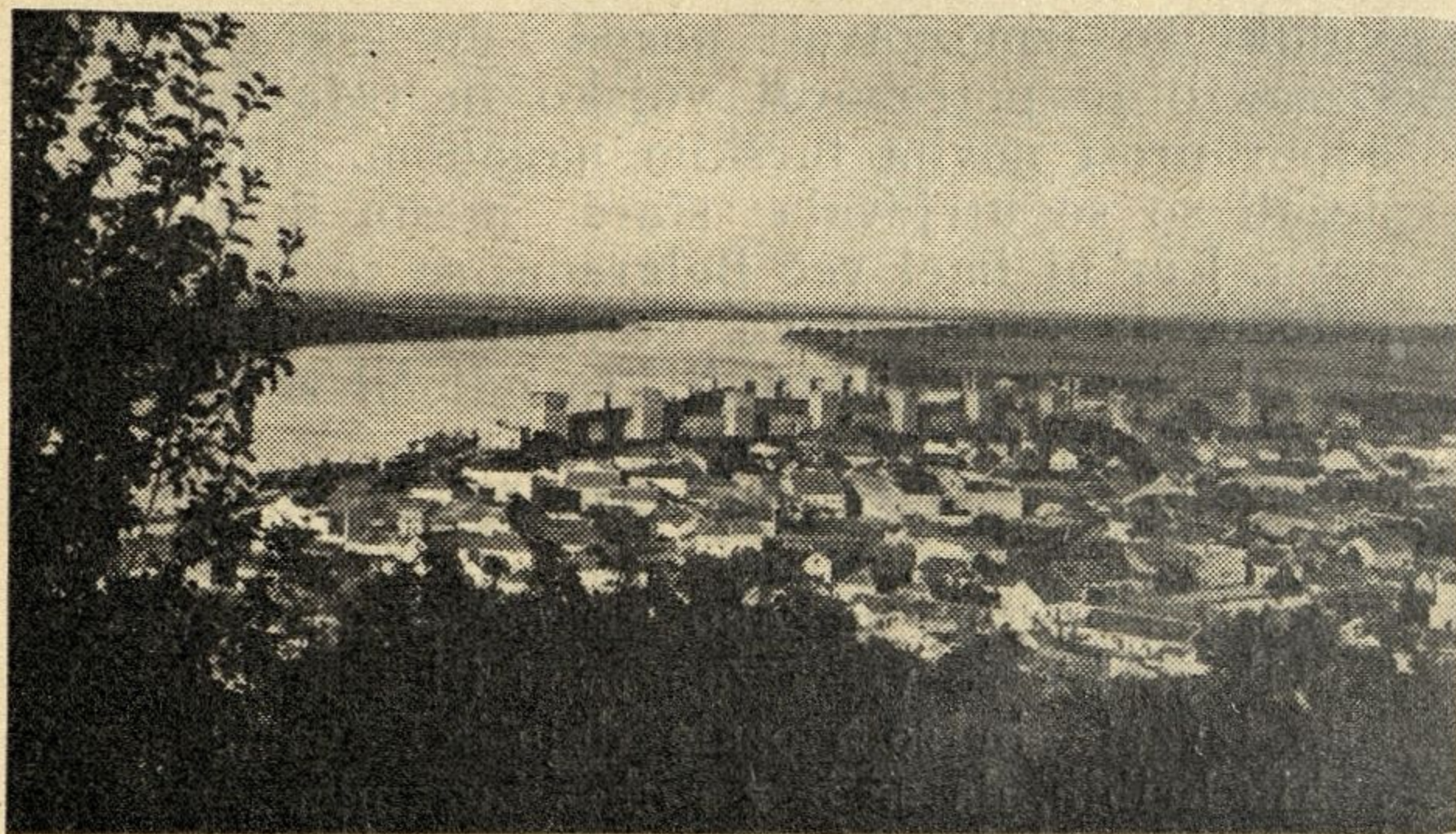
Nelepa pripovedka je ostala iz iste dobe, ki jo je pripovedovalo ljudstvo. — V državi »Proklete Jerine«, je nekako 77 mest — trdnjav. Kuluk je bil že vsem zopern. Niti ženske niso bile izvzete in so morale delati. Govori se o nekih hribih, da se je z njih s kozami odnašalo kamenje. 12 let ni smel nikdo pojesti jajca. Vsa so jih morali dajati zidarjem, da so iz njih delali malto za zidovje Smedereva. Da se je preskrbelo kamenje s porušeni gradov: Ždrela in Gradca, so razvrstili ljudi v verigo do samega Smedereva, da je tako človek človeku podajal v roke kamen za kamnom...

Po narodni pesmi je starina Novak vsled strašnega dela pobegnil med hajduke. In o Jerini se poje:

»Ko zgradíli Smederevski grad,
Ukazala je zidati še stolpe,
Pozlatila vrata je in okna,

Naložila davke na deželo
Na vsako hišo po tri litre zlata
To je, brate, po tristo dukatov...«

Narod ni proklel Džurdža, nego njegovo ženo, Grkinjo, despotico Jerino, katero je nazval »Prokleta«. To je bil odjek zatajevanje jeze in trpljenja, odjek sovraštva, ki se je za vse to zlilo na tujko na prestolu...

Smederevo.

Zidanje se je začelo 1429. Vodil je zidanje brat despotice Jerine, knez Džurać Kantakuzil, a načrt je izdelan po vzorcu Carigrada, katerega osnovna oblika je bila istotako troogelna. Sezidan je bil 1430. leta. Turki so se bali, da se Džurdže ne zveže z Madžari. Da bi še bolj okrepili pretenzije, ki jih je že dobila Porta vsled ženitve sultana Bajazita z Lazerjevo Milevo, so bili tehtni razlogi, da se sultan oženi z Džurdževo hčerko Maro.

Lepota hčerke srbskega despota — govori nek francoski zgodovinar — je namreč prekašala lepoto vseh Grkinj in turški sultan je z velikim poželenjem hlepenel po nji.

Sultan Murat je poslal poslanca, ki so zahtevali: ali Maro ali Srbijo.

Strašno težko je bilo Džurdžu dati hčerko, najmlajšo, komaj 14 let staro. Ali kaj storiti? Kako se ubraniti mogočne turške vojske? ... V eni iz sijajnih dvoran smederevskega gradu — trdnjave, je zasedal državni svet. Na seji je bila tudi despotinja Jerina in njen predlog je bil: Sultanu se mora dati Mara. Despot Džurdže se protivi, a naposled se uda. Ljudstvo je to globoko pretreslo. Nepopularnost Jerinina se je še povečala ...

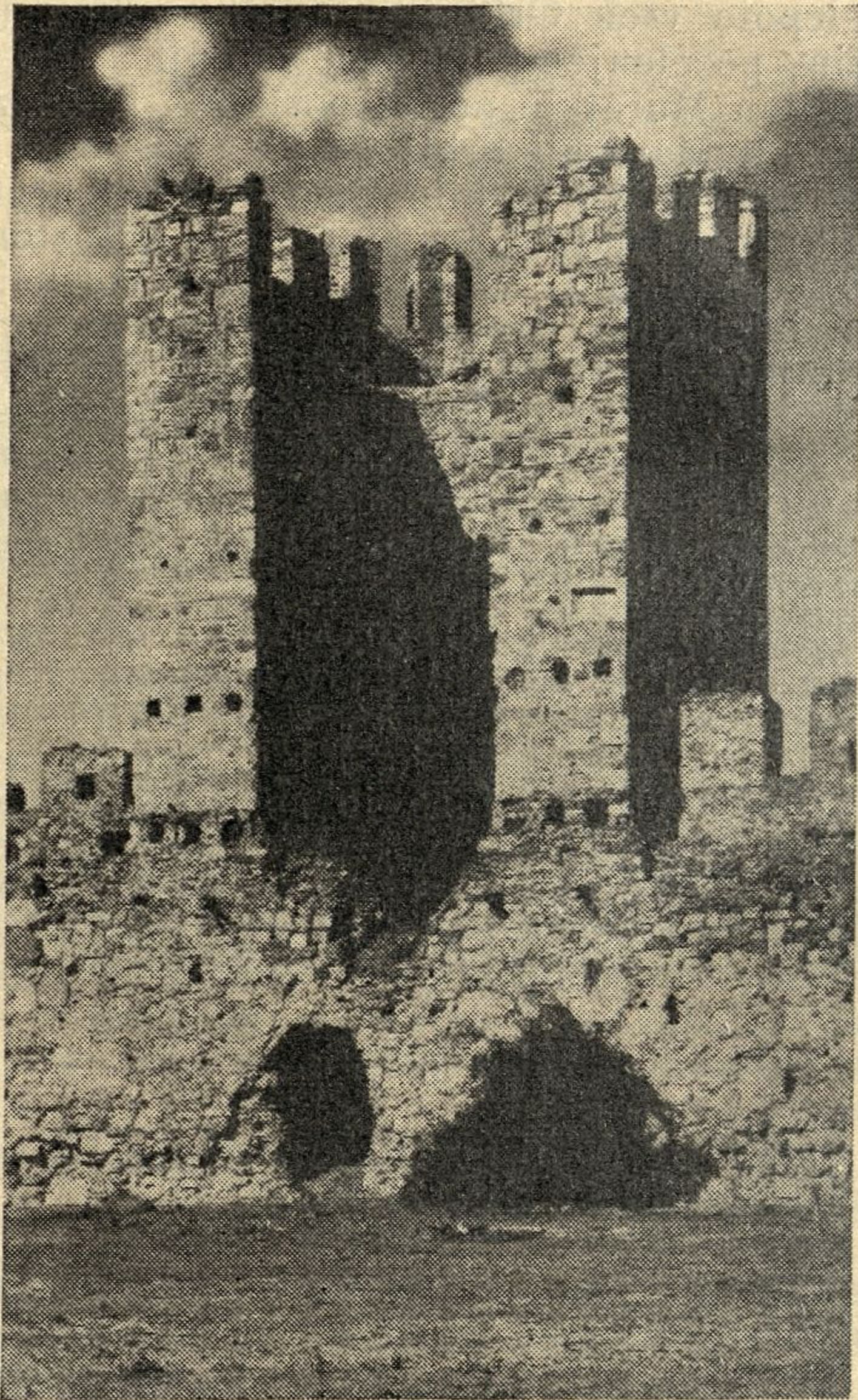
Prišli so v Smederevo sultanovi svati, ki so bili sprejeti z veliki svečanostmi. Neprecenljivo blago in dragocena, z zlatom pretkana svila, je bila Marina dota. Njeni bratje in odlični srbski vlastelini so jo spremili v Odrin. V jeseni, leta 1435 je v Moravski dolini videl narod dolgo in sijajno vrsto okinčanih svatov, bleščečih škrlatov, zlata in sijajnih oklepov, prelivanje raznobojnih barv sukna in židanih zastav. Gledal je s slutnjo in bolečino v duši, kako sultanovi svatje peljejo srbsko »srebrno vejo« ...

»In kaj je dobil Džurdže za svojo hčer«, je vprašala gospa Marija.

»Kaj je dobil? ... Pismo, v katerem je bila sultanova prisega, da bo čuval mir in prijateljstvo z despotom Srbije.«

»Da«, je pokimala gospa Marija. »Taka prisega ...«

»Zgodovina govori, kakšna je bila ta prisega ... Upostošil je Srbijo kmalu nato in poklal mlado in staro, moške in ženske, vse, kar

Stolp v smederevski trdnjavi.

je dosegla njegova vojska... Danes je težko verovati v vse tiste grozote, ki so se vršile...«

»To so bili veliki dnevi naše zgodovine«, je pripomnil eden iz sopotnikov. »In težki, strašni dnevi...«

Obmolknil je, kakor da se je poglobil v preteklost, ali pa je z molkom dal slavo veliki preteklosti.

Nato je rekel:

»Tu, v Smederevu, tam, vidite«, kazal je z roko proti desni strani, »je grobišče 2000 Nemcev. Iz svetovne vojne. Veste, grozota je človek, ko mu je duša prepojena z železom... Vojna, da... Ali tudi vojna naj bi ne bila razbojništvo v dobrednem smislu. Veste, zavzeli so Nemci Smederevo. Niso ga, res, dolgo imeli, ali živi ga niso zapustili več. Zakaj naša vojska jih je poklala vse do zadnjega. Prosili so, da se predajo, ali naši niso hoteli teh ujetnikov.

»Zakaj,« je vprašala gospa Marija in čutil sem, da nam je bilo vsem težko. Zakaj v glasu pripovedovalca je bila tiha mržnja.

»Zakaj,« se je bolno nasmehnil. »Veste, Nemci so vzeli Smederevo. In niso bili, kakor vojaki, ki preženejo nasprotnika ali recimo: sovražnika. Pri vstopu v Smederevo so začeli klati vse, kar so našli živega. Niso prizanesli niti ženskam, niti otrokom, niti dojenčkom... Mesarili so... Kakor Turki nekoč... Pa smo jim vrnili...«

Zopet je obmolknil, kakor da z molkom izreka čast in slavo dnem, ki so bili...

»Vidite, vse tam na izhodni strani je takozvano Godominsko polje. Med Donavo in Veliko Moravo leži. Lepo in rodno je tisto polje, po katerem se vije rečica Jezava. Pri količkaj močnejšem nalivu pa tako naraste, da poplavi

vse polje in ga spremeni v ogromno jezero,« je opozoril eden sopotnikov, kazaje v tisto smer.

»Samo tri vasi so na tem polju, ki je zelo razsežno. Bolgari so jih naselili nekoč. Sedaj so se posrbili. Te vasi so: Lipe, Šalinac in Kulić. Pod vasjo Kulić, pri samem izlivu Morave v Donavo, štrle iz vode dovolj visoke razvaline grada Kulića. Izgleda, kakor da je docela odrezan od suhe zemlje. Na Kuliću je zmagal, kakor pravijo, Deoklecijan svojega protivnika Carina, nekako leta 285. Ta rimski imperator, ki je na svoje stare dni zapustil rimski prestol ter se vrnil v svojo domovino, Dalmacijo, kjer je v miru negoval svoje roke, je na tem mestu, pri izlivu rimske reke Margus, naše Morave, zgradil trdnjavo istega imena, kjer je imela donavska flotila svoje pristanišče...«

»Ali se za osuševanje Godominskega polja nič ne ukrene,« je rekel Zdravko in videlo se je, da ga zgodovinske pripombe o zmagah Deoklecijana na Kuliću ne zanimajo posebno.

»Pač,« je rekel tisti, ki je govoril o zmagah Deoklecijana.« Razpravljalo se je leta in leta o tem, kako to zelo rodovitno polje obvarovati poplav. Naposled so se združile prizadete občine s smederevsko vred in tako s skupnimi močmi sklenile, da odpravijo stalno nevarnost poplav. Največ je do tega sklepa pripomogla povodenj leta 1924 in 1930, ki je naredila nekako čez 30 milijonov škode.«

»Stalo bo precej,« je pokimal Zdravko.

»Da. Na 17 milijonov dinarjev so proračunjeni stroški. Začelo se je najprej ob Donavi. Tam se že gradi nasip, ki bo dolg 17 kilometrov. Potem se bo zgradil nasip ob Veliki Moravi in povprečen k Donavi. Dolga bosta 7 kilometrov. Donavski nasip bo imel v dnu 39 metrov širine in se bo zoževal proti vrhu do šest metrov. Ko bodo ti nasipi končani, se bodo izkopali glavni

in stranski prekopi v skupni dolžini 35 kilometrov in to: dva glavna, šestero druge in sedmero tretje vrste. Mostov se bo čez te prekope postavilo 25 in 2 velika čez Jezavo.«

»Torej se bo struga Jezave spremenila?« je vprašala gospa Marija.

»Da. Jezava teče skozi Smederevo. Potem ne bo tekla več po sredi Godominskega polja. S tem se bo tudi reguliral njen tok skozi Smederevo.«

»Kakor se vidi, so našli ljudje delo,¹ kar je v današnjih časih velikega pomena,« je dodal Matevž. »S takimi koristnimi deli se pobija brezposelnost in potrebna dela se izvrše. S tem se ubijeta dve muhi.«

»Da. Okrog petsto ljudi je zaposlenih pri tem delu dan na dan. Okoli šest tisoč hektarov najrodovitnejše zemlje bo zavarovane. Pri vasi Kuliću bo postavljena velika črpalka z 220 konjskimi silami. Črpala bo vodo iz prekopov in jo odlivala v Donavo.«

»Tu se vidi, koliko je vredna trdna volja, požrtvovalnost in razum. Če se vse to troje spoji v dejanje, se izvrše čudeži,« je rekla gospa Marija ...

Parnik je plul mimo razvalin grada Kulića in izliva Morave v Donavo po valovih, kakor labud. Godba je igrala, sonce je sijalo, voda je šumela. Na krovu pa je mladi svet plesal kolo, poskakoval, se smejal in bilo je, kakor spomladi na travniku.

Tam na levo, daleč, vstajajo gore. Modre so videti, kakor da so preraščene z vijolicami.

»Vršac,« je rekel Tein spremljevalec.

»Kako so sinje,« je rekla Tea.

---

¹ Ko to pišem, je delo že malone končano.

»Ker so daleč, zato je njih barva kakor barva neba, ki je tudi daleč.«

»Da. In z njim sreča«, je rekla Tea in njene oči so pogledale spremljevalca tiho in skrito.

»Kaj se sreča in nebo ne dasta zbližati«, je rekel spremljevalec in v glasu je bila nežnost.

Tea je zmajala z rameni in nekoliko so ji lica pordela.

»Mogoče,« je pristavila.

»Če dva hočeta ustvariti sebi nebo, ki je sreča,« je rekel spremljevalec, »morata skrbeti, da ne izgine potem modrina neba.«

Zdravko pa je hudomušno dodal:

»Prijeti morata dobro, ker se rado izmuzne.«

Tea se je nasmehnila in v tistem nasmehu je bilo kakor poljub. Da to zakrije, je vprašala:

»A tam je Požarevac?«

Spremljevalec je pogledal na obalo in rekel:

»Da, Požarevac. A predaleč je, da bi ga videli. V 17. stoletju šele postaja znan. Pravljica pravi, da je Zmaj, despot Vuk, skupno z enim od bratov Jakšičev udaril na Turke in jim oplenil grad Kulić. Udaril je na Smederevo, a ga ni mogel vzeti. Ni bilo dolgo, pa je znameniti turški junak Ali-beg oplenil despotove dvore v Slankamenu, ko despota ni bilo doma. Ko je despot za to zvedel, je šel za Ali-begom in ga tam, pri Tulbi, mimo katere smo prej pluli, ranil v boju. Ali-beg je pobegnil v neko vas in se tam skrila. Vaščani ga niso upali izdati, a jezen despot je pobil 70 kmetov, da so ostale same vdove. In tej vasi se še danes pravi: Vdovice. Vendar Zmaj, despot Vuk je našel Ali-bega in ga zopet ranil. Ali-beg je pobegnil čez Moravo in se skrila v neko trstje, v katerega ni

mogel nihče. Zato je despot Vuk zažgal to trstje, da je Ali-beg zgorel. In ta kraj je vsled tega požara dobil ime: Požarevac.

Pri Dubravici se deli Donava v dva velika rokava, ki oblivata velik otok. Ta otok je največji na Donavi in se razteza od Dubravice do Rama. Ime mu je »Ostrovo«. Na obeh straneh »Ostrova« je cel kup majhnih in večjih otočkov, a posebno v levem rokavu, z banatske strani jih je 16. V tej skupini je gotovo tisti nevidni, čarobni »Otok blaženstva«, na katerega še ni stopila človeška noga in katerega je našel Jokaj, ki ga je opisal v svojem znamenem romanu: »Zlati človek«...

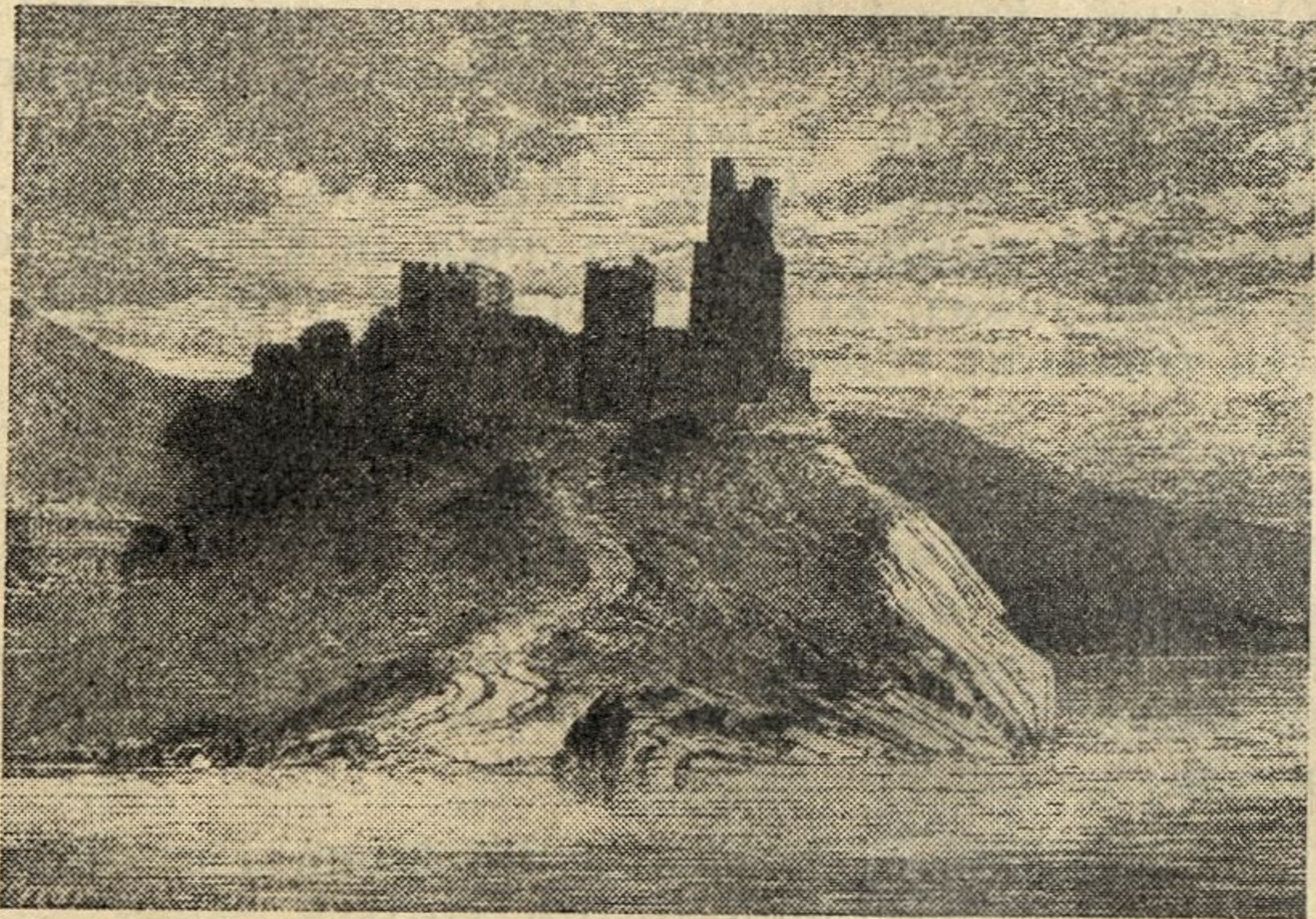
Že na dosedanjem potu smo srečavali večje število spomenikov nekdanje rimske moči in slave. In na daljnem potu jih bomo še srečali z ene in druge strani Donave. Od izliva Save do izliva Timoka v Donavo jih je, kakor pravi pesem:

»Koliko, oj koliko je ob Donavi gradov,
sedeminsedemdeset jih stoji,
in v vsakem sem noč prenočil...«

Rimljani so za zidanje svojih cest izdali ogromne vsote. Dovolj široka cesta tik ob obali je tlakovana s kockastim kamenjem- ali z dobro nasutim gramozom. Po skalovitih krajih umetno v skalo vsekana, s kamnitimi mostovi preko rek in prepadov. Te ceste so se dolgo ohranile po propadu rimskega imperija. In še danes, po 18 stoletjih, so na mnogih krajih sledovi teh cest, ki pričajo o solidnem delu, ki se ga danes redko najde. Ob cestah, v primerni razdalji, so bile utice in trdnjavice, ki so čuvale ceste in ugodnost potovanja.

»Glejte razvaline. Trdnjava Ram, kaj,« je rekla Tea in njene jagodne ustnice so se vzbočile.

»Ram,« je pritrdil spremljevalec in oči nas vseh so se obrnile tja... »Ram je bil za turških časov velikega trgovskega in vojaškega pomena. Sedaj se vidijo prav romantične razvaline.

Ram.

Rimljani so gradili to trdnjavo. Viden znak so danes.«

»In v teh razvalinah se simbolično in vedno giblje stari duh, ki bi rad gospodaril nad vsemi,« je rekla Tea.

»Starost neče odložiti ključev oblasti,« je odgovoril Zdravko.

Godba je zaigrala »U boj, u boj.« Elegično-hrabro so govorili akordi zgodovino: Ave patria morituris vos te salutant...

»Bela cerkev, glejte, Tea,« je nadaljeval njen spremljevalec. »3 km od nje je meja Jugoslavije in Romunije. Tu okrog so se dogajali od pamtiveka veliki svetovni dogodki.

Še Herodot, ki je izsledoval te kraje l. 463 pr. Kr., je prešel Istar.

Sem je zašel Ovid v svojem pregnanstvu. V tem kraju so stanovali nekdanji močni Dakijci, s katerimi so se vojskovali Rimljani. Tu je Lentul izgubil bitko in življenje, a konzul Kvintus Fabij je zmagonosno stopil v Banat. Pompej Agripina je postavil sem stalne vojaške posadke, dokler jih dakijski vladar Dekabal ni prepodil.

V tretjem stoletju so zavladali tem krajem Goti. Pregnani so jih Huni, ki so pod Atilom zmagovali povsodi. Na obalah Nere je bila tista strašna bitka, kjer je padlo 30.000 Hunov in med njimi sam sin Atilin. Nato so obvladali kraj Gepidi, dokler longbardski kralj Alboin ni potolkel kralja Kunimunda, a njegovo vjeto hčer, lepo Rozamundo, vzela za ženo in jo ljubil iz globine svojega srca...«

Parobrod zavriska. Kolesa se vrte počasi. Sirena dvakrat kratko, z ukazujočim krikom ukaže:

»Dovolj!«

Parobrod plava tik k obrežju. Na obrežju ljudje. Mahajo, pozdravljajo. Mi odzdravljamo, mahamo. Godba igra veselo pesem. Pa se kolesa zopet zasučejo hitreje. Parobrod se oddaljuje od obrežja. Pozdravil je Novo Gradišče, nekdanji rimski: Punicum, in hiti dalje po Donavi — med dvema državama: Jugoslavijo in Romunijo.

Iz Gradišča se naglo približujemo najbolj zanimivemu in najlepšemu delu Donave — pre-

čudnemu Džerdapskemu klanecu ali prelazu. Ta vodni prelaz ali klanec, Džerdap, kakor ga imenujejo v teh krajih, ali takozvana »železna vrata«, pod katerim imenom je poznan po cellem svetu, je največji rečni prelaz v Evropi.

Pogled na vhod v železna vrata.

Dasi so vroči žarki junijskega solnca žgali v pečine, je bil zrak ohlajen od vetriča, ki se vedno čuti na površini Donave, se je lahko na krovu opazovalo gozdnate višine Karpatov in valovito, peščeno obalo, v radovednem pričakovanju vhoda v klanec.

Ko smo pripluli mimo otoka Moldava, se nam je odprl razgled na izredno lepoto donavske obali. Veličastna slika vhoda v »železna

vrata«, v Džerdapski klanec je kakor slika lijaka, ki postaja vedno ožji in ožji ter tako prepušča ogromno maso vode skozi dolgo in čudovito ožino, skozi nenavadni predor gorostasnih sten.

In z jugoslovanske in z romunske strani Donave se vzpenjajo vrhovi v nebo, ki se, tam dalje, približujejo vedno bolj drug drugemu ter stiskajo Donavo v svoje objeme.

»Kakor dva ogromna orjaka, ki objemata lepo, veličastno žensko,« je rekel Zdravko.

Na levi obali je slikovit kraj Koronini, a nad njim, na visokem bregu, ostanki madjarskega gradu Laslovara. Stenska, jugoslovanska — desna — obala je ozaljšana s kučmastimi stolpi in zidovi od ene najlepših srednjeveških razvalin, z gradom Golubcem. A sredi Donave, kakor kakšna zlomljena piramida, se dviga stena Babakaj.

To je žrelo prelaza, žrelo železnih vrat.

Ko priplavamo do tega mesta, se mi zazdi, da sem na drugi reki, ne na Donavi. Do sedaj tiha, mirna, prostrana, kakor nekako morje, z ravno površino, z nizko obalo ali z majhnimi, lepimi hribčki, a sedaj? Sedaj se tako stiska, izgublja v vijugah skozi visoke planinske klanecce, da se zdi, kakor da bo tukaj nekje Donave konec. Iz njene površine pa se dvigajo nekaki šilasti bregovi, kakor kakšna strašila, okrog katerih se lomi valovje, kot bi z nekakim dostojanstvenim srdom, peneč se in bučeč, hitela v žrelo klanca, zvijajoča se v vrtincih in preskakujoča kamena stopnjišča...

Čudovite misli in občutki so se me pollašali, ko sem tako plul s parnikom v to žrelo »železnih vrat«, in bilo mi je, kakor da stopam v deželo skrivnosti in sile. In kakor meni, je bilo tudi mojim sopotnikom, zakaj obrazi so govorili, kar so čutili v prsih.

»Vidite, Tea, je rekel njen spremljevalec in jo prijel za roko. »Slišali ste že gotovo o nevarnostih in strahotah džerdapskega klanca. Odtod, morda, je tista srce stiskajoča bojazen spojena s pričakovanjem na nenavadne, nepričakovane pojave. Kakor tisto, ko potujete po noči, v luninem svitu, skozi goro, preko skale in prepadov, pa vam slika v daljavi skrivnosten lunin svit črne sence z nenavadnimi barvami ter se vam zdi, da iz vsake dolbine od vsake stene vstajajo nejasne slike in prikazni, čudovite in strašne, da se vam stiska srce, pred katerim se vas loteva strah vse dotlej, dokler se jim docela ne približate.«

»Da,« je dahnila Tea, in tudi mi vsi smo čutili vse tisto. Zdelo se nam je zares, da se približujemo nekakšni orjaški cerkvi z ogromnimi stebri in z veličastnimi svodi, iz katere se razlegajo glasbeni zvoki, tiha pesem kerubinov... Za trenutek se nam pa zopet zdi, da smo pred nekakim čarovnim gradom, v katerem ne žive ljudje, v katerem praznujejo duhovi svoj divji pir! Nepoznan nam je, vendar se nam ustvarja v očeh neka jasna slika, njegov nenavadni lik. Tam je naša negotovost, ne vemo, kam dalje, ne vemo, kako pogledati, kaj nas čaka, dobro ali hudo, uživanje ali trpljenje, a vendar nas vkljub temu vleče in mami k temu gradu in roke so se nam nehote dvignile, da bi se prekrižali pred negotovostjo, v katero stopamo.

»Gospoda,« je rekel Tein spremljevalec in poseben smehlaj mu je igral v očeh. »Popotnik, ki plove prvič skozi železna vrata, mora biti krščen z vodo iz Donave. Posebno dame.«

»Zakaj«, je vprašala gospa Marija.

»Zato, da bog Donave nima moči do nje.«

»In če se ne da krstiti?«

»Pravijo, da jo duhovi železnih vrat krste sami.«

»Oh,« je rekla gospa Marija in zasukala oči kakor da jo je strašno strah. »In jaz, zdajle potujem prvič skozi železna vrata.«

»Hajd, da vas krstim,« je rekel Zdravko.

»Zakaj baš vi,« je odprla široko oči gospa Marija in hudomušnost je bila v njih.

»Ker sem Gorenjec. In vidim sorodstvo v teh pečinah z nami Gorenjci. Pri nas so Alpe in Karavanke, tu pa Karpati. Pri nas so gorski duhovi, tu pa duhovi železnih vrat.«

Gospa Marija mu je segla v besedo in rekla Teinemu spremljevalcu.

»Veste, gospod, to je včasih, če ni boljšega, tudi profesor. Če kaj drugače obrazloži, kakor je res, kdo ga kontrolira...«

»Pazite...« je dvignil glavo Zdravko in napel prsi.

Tea se je smejala in rekla:

»Veseli ljudje ste Slovenci!«

»Kaj hočemo«, je odgovoril Zdravko in nekoliko skrčil pleča: »Gamsi, zlatorogi in divje koze so naši vzgojitelji, pa ne moremo biti drugačni.«

»Včasih tudi kakšen medved, je dodal Matvž.

»Ta pa bolje tam pri Ljubljani,« se je odrezal Zdravko.

»No, in da bomo krstili, hej, natakarkar, prinesite smederevca, in obrnjen k Teinemu spremljevalcu, je dodal:

Saj je tudi iz Donave, kaj.«

Tein spremljevalec je zmajal dvoumno z glavo in rekel veselo.

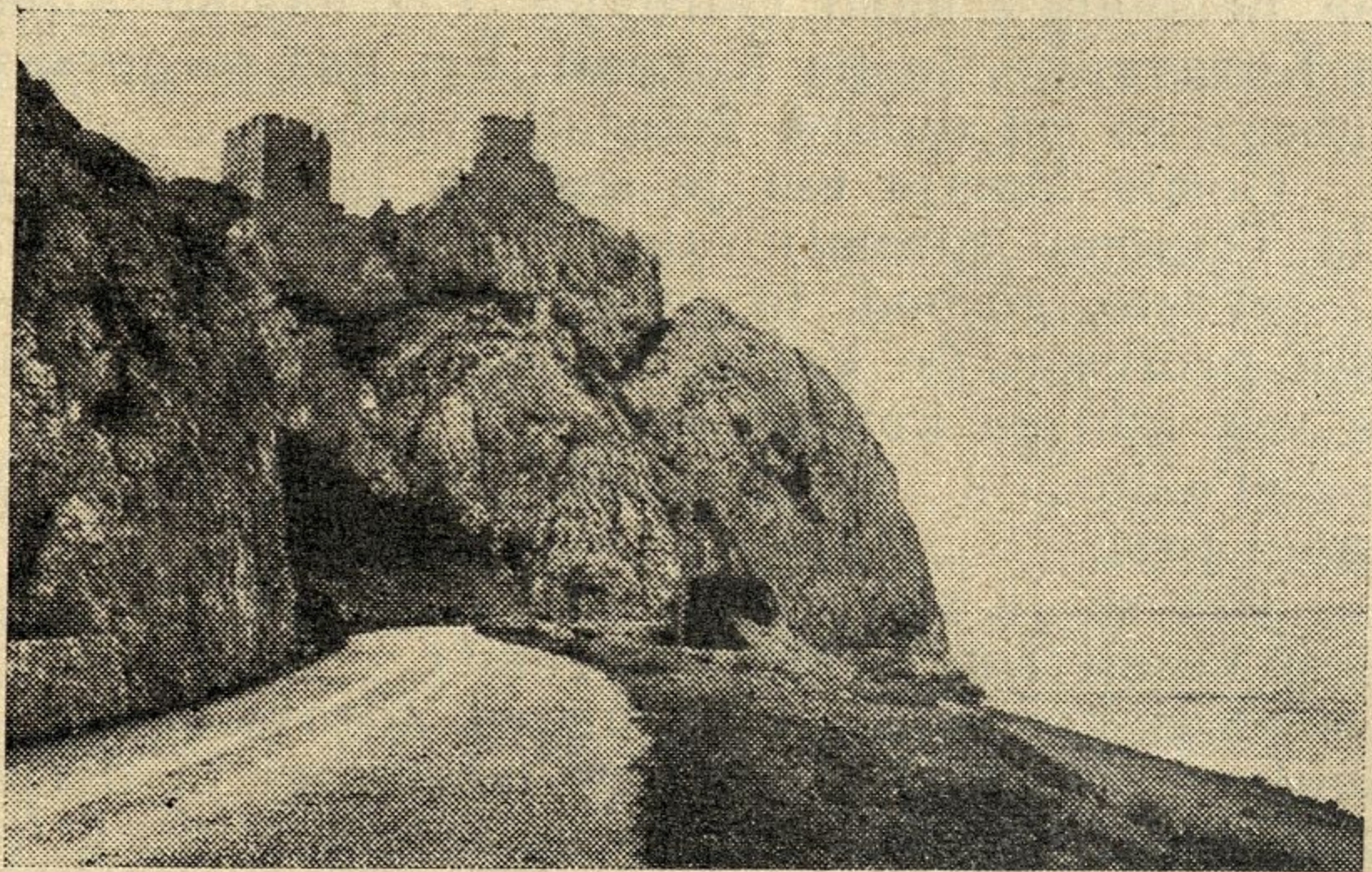
»Kakor se vzame...«

Natakarkar je prinesel smederevca, kozarce in natočili smo jih.

»Krstimo se,« je rekel Zdravko. »Pri nas velja: ‚Na planinah je veselje, je svoboda‘, gotovo velja tudi tu, na planinah Donave.«

In smo trčili zveneče, veselo, vkljub temu, da so železna vrata objemala Donavo vedno tesneje.

»Glejte,« je rekel Tein spremljevalec in pokazal z roko nazaj. »Kako mična slika. Širina

Razvaline Golubca.

Donave je vidna kakor travnik, po katerem raste gosta, valovita trava. In na sredi zelena miza — otok. Na desnem bregu razvaline gradu Golubac, ki je viden sedaj zelo divje romantično, a skala v Donavi, tisti Babakaj, kakor nekak strelovod. Na desno in na levo pa gorovje, skalovje z ostrimi grebeni, kakor da je nekoč v svoji jezi ostalo tako okamenelo nagubano, na pol golo, na pol z grmičevjem obraščeno...«

»Babakaj, pravite,« je vprašal Zdravko. »Kakšno je to ime. Pomeni, zdi se mi, kakor: baba kaj si...«

Tea se je nasmejala, da so se beli zobje zablesteli iz rdečih, jagodovih ustnic.

»Zares, vidi se, da se pajdašite z zlatorogi, gamzi in divjimi kozami. Ni sicer »baba kaj si,« ker nismo kajkavci. In če bi to veljalo, bi se temu kamnu-piramidi reklo: »baba, što si«. Pomeni pa to: »Baba kajaj se!«

»Aha, po našem: ‚Baba kesaj se!‘«

»Da, kesaj se!... In veste, kako se je to zgodilo? Narodna pripovedka o tej skali pripoveduje več pripovedk,« je pripovedoval Tein spremljevalec, »vse grozne, kakor so bili grozni dogodki v onih borbah, ki so se godile tu na Donavi. Po eni teh pripovedk je neki Madžar zbežal z najlepšo žensko iz harema turškega age, ki je bil poveljnik v Golubcu. Aga ga je zasledoval in ga dohitel tukaj na obali. Razžaljeni soprog je odsekal ugrabitelju glavo, jo obesil nezvesti ženi okrog vratu in jo izpostavil na to steno, prikovavši jo na njo, da jo kljuvajo vrane in krokarji, da ji orli živi trgajo meso. ‚Baba, kesaj se‘ (kaj se) je kriknil v slovo in od tega dne se imenuje ta stena ‚Babakaj‘...«

»Eh, znamenite pripovedke imate v teh krajih,« je rekla gospa Marija. Potem pa naglo dodala: »Sicer jih imamo tudi tam, na Pohorju.«

»A Golubac,« je vprašal Zdravko. »Gotovo ima tudi ta kakšno pripovedko?«

»Golubac,« reče Tein spremljevalec, »je v resnici vreden te hvale, ki jo nosijo tuji popotniki o njem po svetu, namreč, kot najboljši zgodovinski spomenik na Donavi, kot »biser« v strminah džerdapskih. Kakor vidite, na Beli steni, ki sega v Donavo, se izločuje od vrhun-

Babakaj z Golubcem.

cev Golubaških sten, ki se dvigajo nad njo v nekakem planinskem vencu Golih planin — grad Golubac. Slikovit je zelo in romantičen. V obliki terase se dviga postepeno pet oddelkov gradu, začenjajoč od obale. Veže jih zobčasto zidovje, vijoč se po vijugasti steni z devetimi kvadratnimi stolpi, ki so na vrhu tako zobčasti, da so podobni stolpom smederevske trdnjave. Trije stolpi so doli, nad samo Donavo, a ostali se vrste višje. Najvišji stolp se je imenoval ‚Šešir-kula‘, po slovenski? ...»

Počakal je in Zdravko je hitro odgovoril:

»Klobučji stolp.«

»Da... Pravijo, da je Golubac sezidan na temeljih nekdanjega rimskega mesta. V začetku preteklega stoletja nekako, pravijo, se je nek turški odmetnik, Bori-Čauš, s svojimi ljudmi vgnezdil med zidovjem gradu Golubca ter od tod hodil na rop. Imenoval se je ‚kralj vode i zemlje‘, in ta naslov je opravičil in potrdil z mnogimi zmagami nad vojsko, ki se ga je lotevala. Na smrtni uri je, kakor Aleksander Veliki, razdelil svoje ‚cesarstvo‘ med najdostojnejše. Kajpada, ti ‚najdostojnejši‘ so bili prav kmalu polovljeni ...»

»Po neki drugi pripovedki je bila na ‚Šeširkuli‘ ali v ‚Klobučjem stolpu‘ ...»

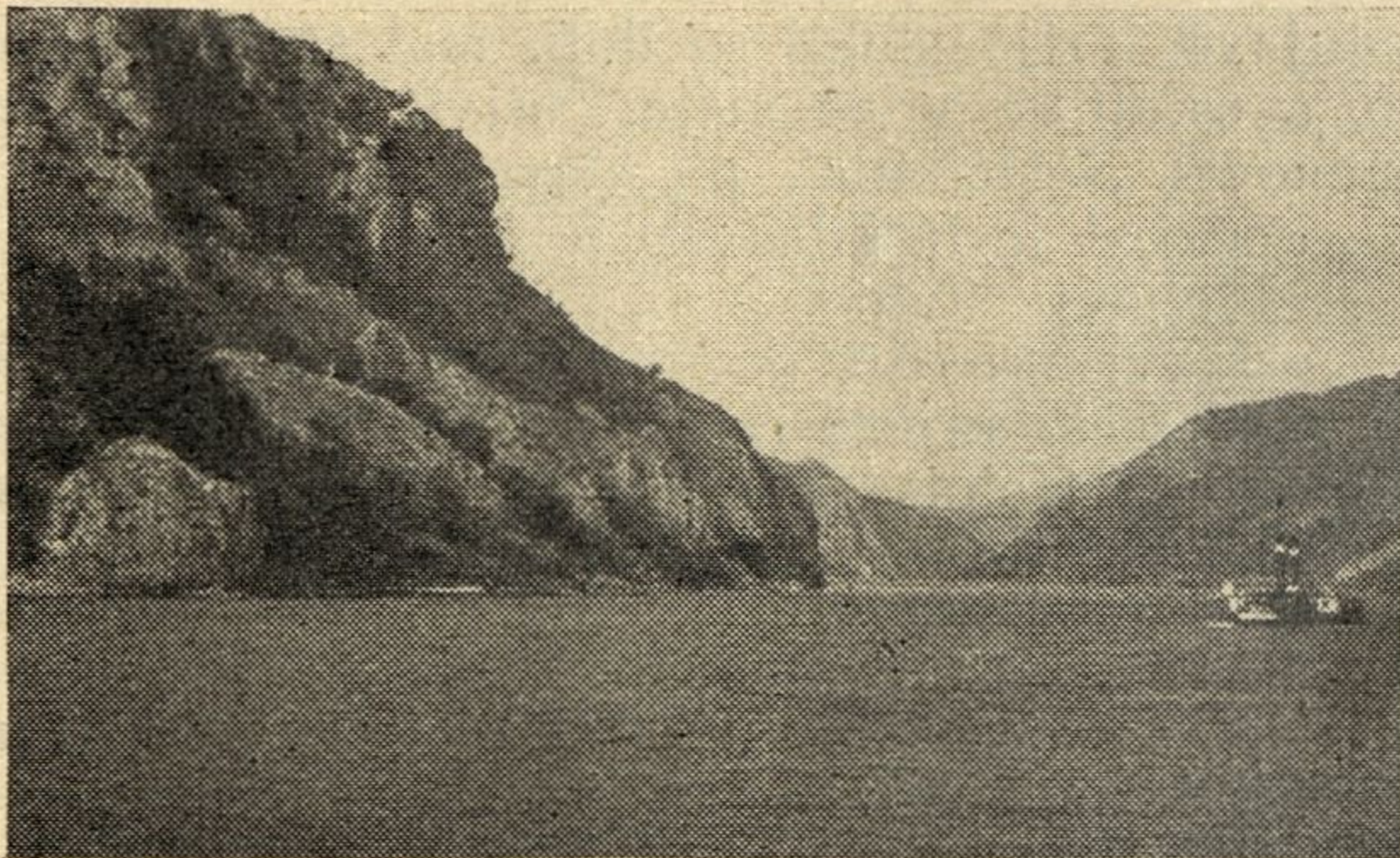
Tea se je glasno zasmejala in njen zvonki smeh je objel tudi nas ostale. Zakaj njen spremljevalec je tisto besedo »Klobučjem stolpu« izgovoril drugače, nego je navajeno slovensko in tudi srbsko uho, in kako bi se ne smejali. Toda njen spremljevalec se ni dal motiti. S smehom sicer, toda nadaljeval je:

»... torej, v tistem ‚klobučjem stolpu‘ je bila nekoč ujeta lepa bizantinska carica Helena. Tu je negovala svoje ljube golobe in od tod, pravijo, je dobil Golubac svoje ime... Na-

rod pripoveduje, da je Golubac zidala Prokleta Jerina...«

Pluli smo nekaj časa in gledali to romantično lepoto »Železnih vrat«.

»Tam, vidite,« je pokazal Tein spremljevalec z roko. »To je nekdanje rimsko mesto Vicus Cuppae. Tu so se ostanki obdržali najbolje. Se-

V železnih vratih.

daj se mu pravi mestece Golubac. Tam je gotovo bilo tudi rimsko pristanišče, ker se rimski temelji še sedaj vzpenjajo iz vode do prvih hiš.«

»Kakšne muhe so pa to? Sitne, kakor ne vem kdo.«

Gospa Marija je otepala z rok majhno, drobno, črno mušico, kakšne tri milimetre veliko. In sedale so na nas vseh.

»O, gospa,« je rekel Tein spremljevalec. »To je znamenita muha, takozvana ,golubaška mušica'. Po latinski, zdi se mi, ji pravijo ,Simulium rauptaus golubacense'. To vam je prav-

zaprav nevarna muha. Plodišče te muhe je takoj izpod rta, na katerem je golubački grad, in sega celo do vasi Dobre. V tistih kratkih potokih, ki se zlivajo v Donavo, in po močvirjih, ki jih delajo ti potoki, jih leta cele roje.«

Moral se sem popraskati po rokah in obrazu. Tudi drugi so odganjali muhe. »Čutim, kako grize,« sem rekel.

»Da, da,« je potrdil Tein spremljevalec in nadaljeval.

»Vsako leto na pomlad, tako maja meseca, se iz votline v tisti veliki pečini blizu gradu, ki je nekako 8 metrov nad vodo, pojavi na milijarde teh mušic ter so kakor oblak prašine. Razširijo se kakor vihar na vse strani. Ta mrčes strahovito pustoši v Podonavju in v Banatu. Za te kraje je to prava nesreča. Napada ljudi in živali tako, da jim je celo telo ranjeno od teh pikov. Vsak pik povzroča ostro srbečico in otekline traja po 10 in 14 dni. Več takih ugrizov povzroča mrzlico, krče in celo smrt... Ljudje čuvajo živino pred tem krvoločnim mrčesom, da ji mažejo nežnejša mesta s katro-
nom ter žgejo v kupih gnoj in suhljad. V času, ko se pojavijo mušice, je celo Podonavje zavito v dim. Živina sama išče dima, ker instinktivno čuti, da ji je pribežališče pred golubaškimi mušicami.«

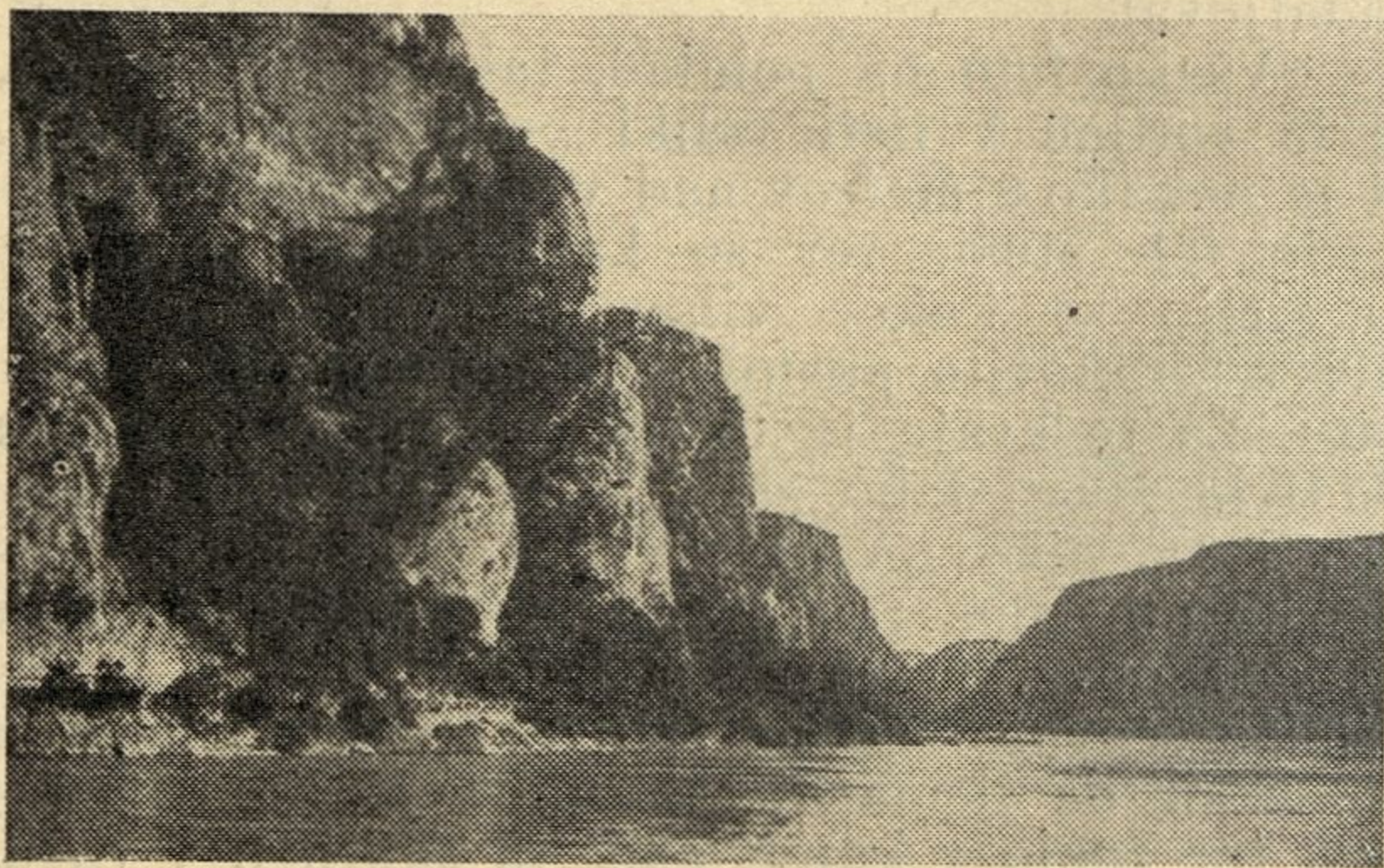
»Pa še niso iznašli, kako pokončati ta mrčes?« je vprašala gospa Marija.

»Še ne,« je odgovoril Tein spremljevalec. »Škoda, ki jo povzroča, je zelo velika. Že od nekdaj pa iščejo sredstva, da uničijo te muhe, a dosedaj vse zaman. Ljudstvo pripoveduje, da je ta muha kazen za nek zločin. Nekoč je nekdo dohitel v Stigu nekakšno grdobo in jo premlatil. Grdoba se je zavlekla v golubaško pečino in v nji poginila. Iz njene mrhovine pa se plodijo te preklete mušice...«

»In tam,« Tein spremljevalec je pokazal v steno, »so ostanki habsburške mogočnosti.«

V steno, visečo z levega brega, sedaj romunskega, je vzdana velika tabla, v katero je vklesan latinski napis, govoreč o moči habsburške vladavine.

»Kakor Rimljani so se hoteli ovekovečiti tudi Habsburžani,« je dodal.

Železna vrata.

Tea je pogledala, a nekdo zadaj nje je rekel:

»Vse mine... Ostane še za trenotek Forum Romanum, poraščen z mahom...«

Na romunski strani — levi breg Donave — je stara rimska cesta, »via Trajana« imenovana.

»Bilo je mnogo dela, preden so izklesali to cesto v skale,« je rekla gospa Marija.

»Mi niti pojma nimamo, koliko je tu človeških življenj zbitih v to cesto,« je rekel Tein

spremljevalec. »Rimljani so imeli jetnike, cele narode, in kaj naj počno z njimi? ... Delajo naj! Kakor egiptovski faraoni, ki so zidali piramide s stotisoči in več delavci-sužnji, tako so delali Rimljani vodovode in ceste. Eh, poglobimo se v tisto dobo ... Zganil se je oblastnik. Dobil je ukaz iz Rima. Cesta ob Donavi se ima narediti. Preko prepadov, skal, se ima izklesati ob obrežju, kjer ni tal, se imajo tla narediti. Desetero in desetero tisočev rok je prišlo za orodje. Stotisoče rok je zavihtelo krampe. Cesta je nastajala. Udarjali so krampi, hropela pljuča delavcev, vlekli so konji in ljudje. Cesta se je pojavljala ... Deset in deset tisoč rok je kovalo v njo svoje žulje, svoje trpljenje, svoje življenje.

Tekla je cesta. Udarjali so krampi, omahovale roke, umirali tisoči. Morje jim je bilo hladen grob ...

Deset in deset tisoč rok. Pa so se udajale skale, iz morja so rastla tla ... cesta je tekla. Veličastna cesta se zdi zdaj, drzno narejena in nikdo, ki jo gleda, ne pomisli, da je žrla ljudi.«

»Da,« je rekla Tea. »Če jo sedaj gledamo, nam vstaja priznanje in čudenje v duši. In v mislih rečemo: Umetniki so bili stari ljudje. Ali, da je ta umetnost, ta veličina dela zahtevala nešteto strašnih dni, nešteto obupa in življenj, na to ne pomislimo ...«

Molčali smo, kakor poglobljeni v nekdanjost, ki je bila tam na obali in nas gledala molče ...

Iz Golubačkega žrela smo pluli v klanec — prelaz.

Pred nami je dolg ta planinski klanec, skozi katerega se težko in žuboreč, sedaj zelo hitro, sedaj počasi, zvija ogromna masa donavske vode

in to od Golubca pa do Kladova, v dolžini 90 kilometrov...

»Pripovedke podonavskih ljudstev pripovedujejo,« je rekel Tein spremljevalec, »da so bili tukaj nekakšni strašni velikani, ki so pretrgali Džerdap in razdvojili južne, Sibirjske Karpate od planin severoiztočne Srbije in pustili, da je vse Belo morje izteklo skozi ta predor ter tako zapustilo za seboj pusto dno, na katerem danes žive ljudje.

No, dasi ne bomo verjeli, da je to delo nekakšnih »velikanov«, moramo vseeno priznati velikansko silo, ki je to predrla. In kakšna je bila ta sila?

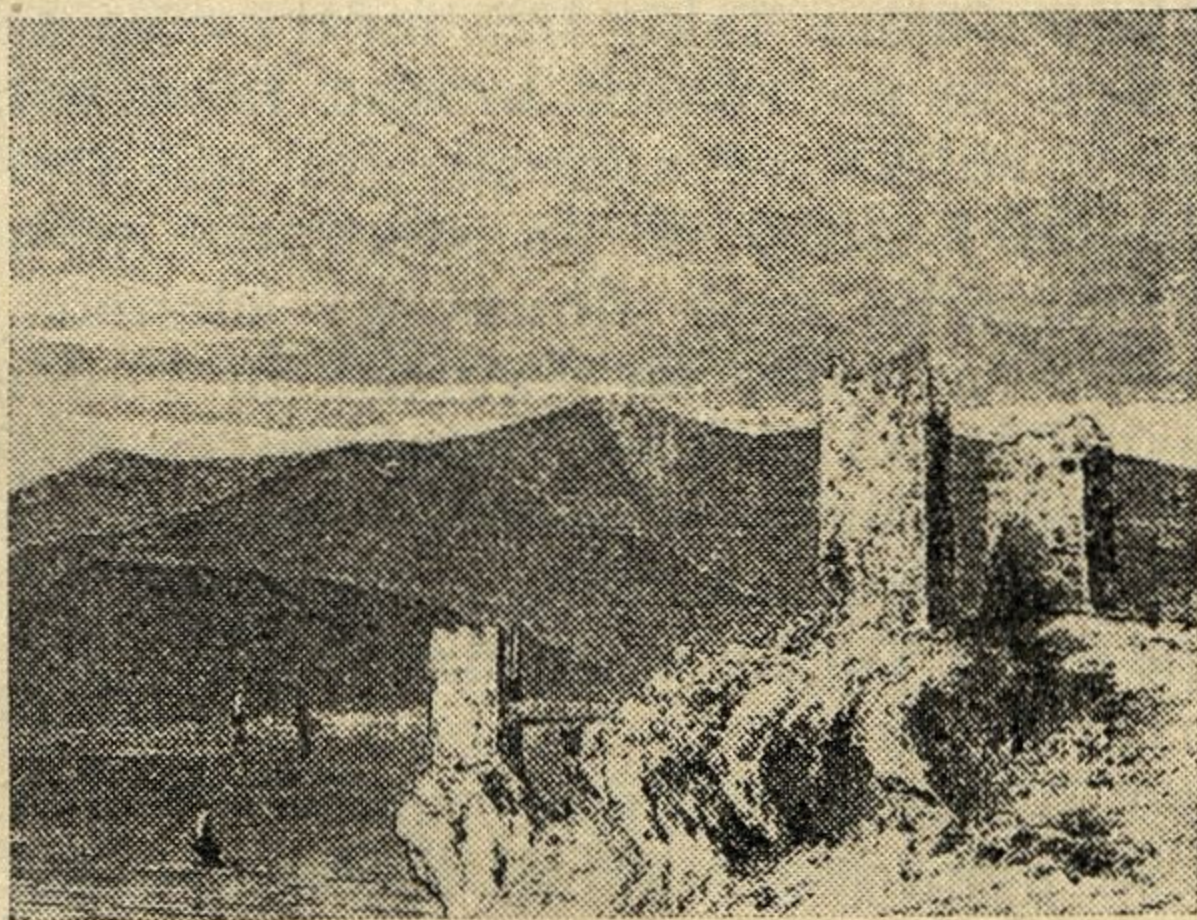
Ali je nekoč, v predzgodovinskih časih, silen naval morske vode sam sebi predrl pot skozi te klance, skozi te ogromne bregove trdih skal? Ali je to morda delo kakšne podzemeljske ognjene sile, ki je z ogromnimi potresi razdvojila te višine in v njih naredila strašne razpokline, skozi katere je mogla izteči ogromna voda Belega morja? Ali je to naredil besni Neptun ali ognjeni Vulkan, ali sta oba skupno izmislila načrt in ga izvedla v vekovečno slavo, da se mu mi sedaj čudimo in ga občudujemo?...

Vsekakor, kdo bi to ne bil, delo je nadčloveško, orjaško! Mi plovemo skozi z nekakim spoštovanjem, zavedajoč se naravne mogočnosti in da smo mi, ki sedaj plovemo na parniku skozi te klance, majhni, neznatni...

Kakor smo videli od Rama do Golubca, se je Podunavje pojavljalo kot prostrana, hribovita ravnina, ki je večjidel pokrita z živim peskom in ki se, sedaj bolj sedaj manje, približuje sami strugi Donave. Od Golubca in celo do Kladova pa se dvigajo same planine, ki so na nekaterih krajih znatno visoke. Tu si je Donava

skrčila pot skozi veliko verigo apnenih in granitnih gor.

Do Dobre teče Donava skozi geološko važne formacije apna. Te visoko kipeče apnene mase, ki zelo zožujejo Donavo in ki se na mnogih krajih dvigajo strmo in romantično, pogosto v obliki nekakšnih ogromnih velikanskih zidin in razvalin ter v raznovrstnih oblikah čarajo gledalcu pravljичne slike — se menjajo pod Dobro

Trije stolpi (Tri-kule).

in se začnejo na desni strani dvigati milejše, boljše okrogle oblike bregov. In vsled tega se je lahko obdržal gozd, ki se ga je videlo redkeje v strmih skalah in stenah. Od Milanovca pa do Kladova je Donava zelo ozka, a obala strma in visoka. Na obalah vidite visoke stene, a iz struge gledajo cele kamenite čeri, ki so velika nevarnost za ladjeplovstvo.

Do Golubca je Donava povprečno široka do 1000 metrov. Do Kladova pa se zelo zožuje. Začenši z ožino 360 m, je na nekaterih krajih tako ozka, in strmi obali sta tako druga k drugi pri-

maknjeni, da velika množina vode — tako se zdi — komaj pretaka skozi ta celih devetdeset-tisoč metrov dolgi klanec.

Od Bazjaša pa do Golubca je voda globoka nekako od 2 do 16 metrov, a od tod do Stenske pa 24 do 26 m. V daljnem toku skozi ta klanec se menja globina iz ene skrajnosti v drugo. Na nekaterih mestih je globoka 1 m, da plovejo ladje komaj skozi, a na drugih mestih je zopet tako globoka, celo čez 60 m. Do Golubca je brzina vode počasna, tako 1.20 metrov na sekundo. A v klancu je pa včasih brzina tako velika, da so ladje v veliki nevarnosti. Na nekaterih mestih celo od 3 do 5 m na sekundo in ustvarja prave vodopade. Celi donavski klanec je razdeljen na dva dela: na Zgornji in Dolenji klanec. Gornji je od Milanovca in se imenuje »Mali džerdap«, ali »Mala železna vrata«. Odtod pa do Kladova je dolnji klanec, imenuje se »Veliki džerdap« ali »Velika železna vrata«, ali pravilneje, prava, po svetu znana »Železna vrata«. Turki so jih imenovali »Demir Kapi«.

Ko se priplove v »Mali džerdap«, ki je dolg nekako 40 kilometrov, se začnejo razni vodopadi in druge brodarske ovire. Popotnik se čudi lepoti in romantiki kraja in niti ne slutiti, da je pod njim resna nevarnost, da je pod vodo cela gora skal in sten, ki so včasih zelo dolge. Krmar mora spretno in oprezno krmariti, da srečno privede parnik po ozkem kanalu iz teh podvodnih pečin.

Od Golubca do Dobre je mnogo ovir, ki povzročajo močnejše vodopade. Naj navedem samo tri pomembne in to so: Stenka, Kozla in Dojke.

Stenka je ogromen kamen, granitni prag, ki je dolg 780 m, a pri večji vodi ni ravno nevaren in proizvaja samo zmerno valovanje. Tu je Donava dokaj širša, a za kakšnih 15 km dalje se

zoži na 340 m. Vso to površino zavzema kame-
nita plitvina iz kvarcovega škriljca, povzročajoč
brzotoke, imenovane Kozel in Dojke. Ti brzo-
toki so zelo nevarni in silijo brodarje, da zelo
skrbno in oprezno vodijo parnike. Dojke tudi
imenujejo Bivoli, ker pri nizki vodi gleda iz
vode kamenje, ki izgleda, kakor da gledajo iz
vode glave cele črede bivolov.

Pri vasi Dobre so tudi rimske razvaline. Do-
bra slovi po svojem dobrem premogu, ki je do-
ber za svetilni plin in znan tudi kot izboren za
kovaška dela.

Zanimiv je pogled na obe strani donavske
obale. Mrke stene, rudniška okna, rudarska hi-
šica na pečinah, ozke in zelo strme stopnice,
tračnice za spuščanje naloženih vozov, mostovi
preko pečin in prepadov, vse to povzroča nena-
vaden vtis. Rudarji nas pozdravljajo z mrkih
sten, a akordi godbe s parnika jim odgovarjajo
in se čudovito razlegajo ob tistih stenah v tej
donavski ožini.

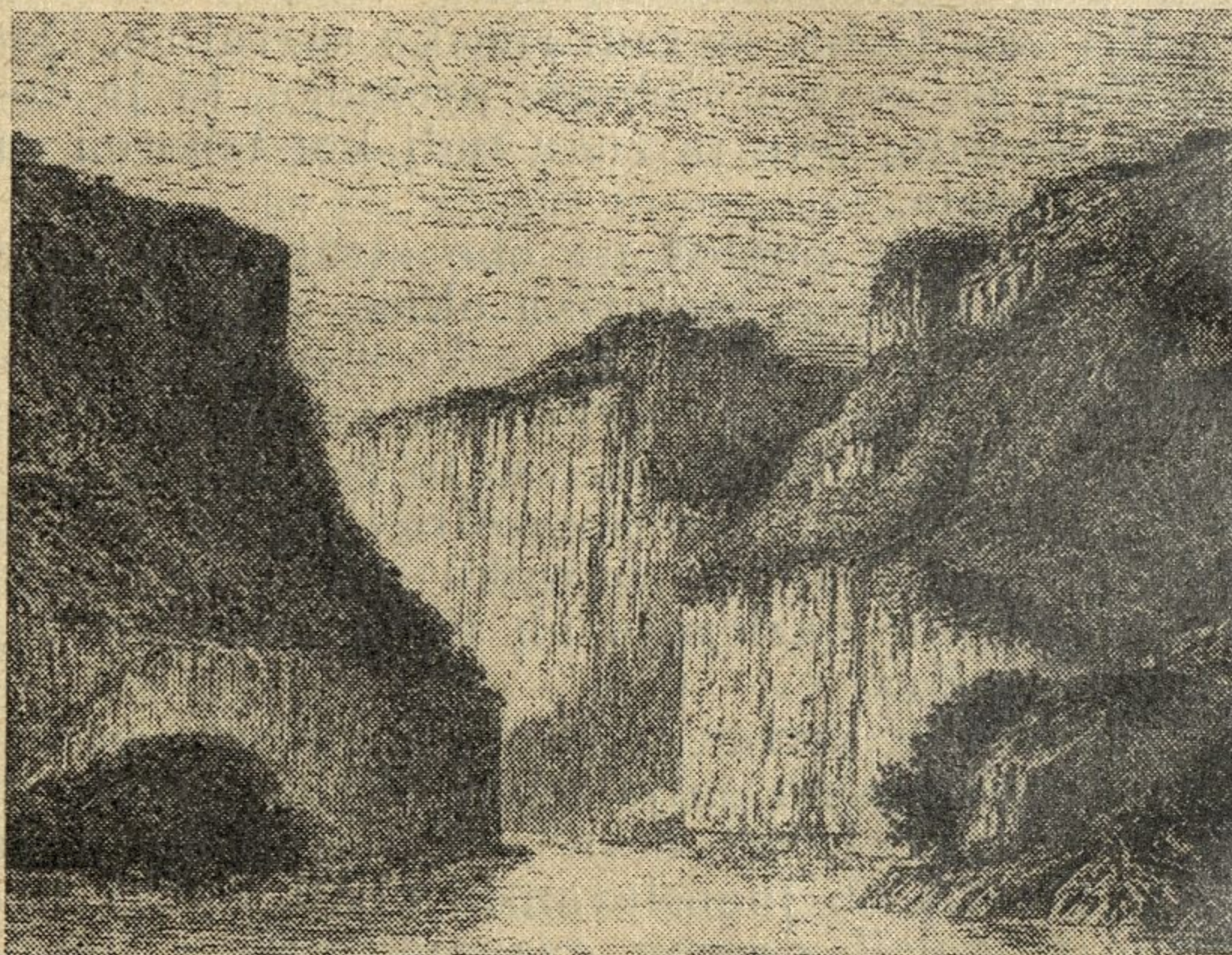
Specijalist-krmar je prevzel vodstvo parni-
ka in odpluli smo dalje mimo skritih čeri in
skal vedno bolj na desno. Zakaj Donava je
tukaj plovna ob jugoslovanski obali. Znaki, na-
rejeni iz dolgih drogov, zaznamovanih s števil-
kami, kažejo, kje naj ladja plove. Ladje mnogo
trpe, ko plavajo nazaj, ker jih vrtinci in vodo-
padi ženejo k skritim čerem, a voda teče z br-
zino 3.1 m na sekundo... Mi plovemo v Do-
lenji klanec...

Pripluli smo v Dolenji klanec. Gledali smo
in v očeh nam je vsem bilo čudenje. Zakaj Do-
lenji klanec je najlepši in najveličastnejši del
celega toka Donave.

Lepote in dražesti tega skalovitega klanca,
ki dosega vrhunec v ožini, takoimenovanem
»Kazan«, se ne morejo opisati. Pero ne more za-

pisati tistih besed, ki bi jih rado in ki jih čuti duša. To treba zares — videti.«

Ni menda tako ravnodušnega človeka, na katerega bi pogled na te pečine in klance ne naredil globokega vtisa in ki bi se ne čudil tej veličastveni in romantični prirodi. Nobena reka

Kazan I. (Železna vrata).

v Evropi nima takšnega mesta... Kanic pravi v svojih potopisih: Edenindvajsetkrat sem potoval skozi klanec »Kazan«, ki je od Golubaca do Ogradine dolg 30 kilometrov, in vsakokrat sem se vzhičal na veličastnosti teh slik tako, da so mi zasenčile najlepše slike v krasni Reni...«

Stene Dolenjega klanca niso obraščene z grmičjem in drevesi, kakor je to v Gorenjem klanecu, nego je tu sam kamen. Dvigajo se te

stene naravnost kvišku, mnogokrat do nekoliko sto metrov. Na posameznih krajih se gledalcu zdi, kakor da so se nagnile nad reko.

Od Golubaca se struga Dolenji klanec vedno bolj zožuje. Pod vasjo Plaviševice jo zelo stiskajo Kaliniške pečine. Stene teh pečin nanzanjajo, da plovemo v najožjo ožino klanca, v takozvani Kazan. Te stene se tako približujejo, da se potniku zdi, kakor da se je tukaj stena razklala, kakor da je razdvojena od močnega udarca kakšne titanske sekire. Ploveč skozi Kazan je, kakor da plovemo skozi velikanska veličastna vrata.

»Evo!«, je rekel spremljevalec Tein. »Sedaj smo ravno v Kazanu! Na katero stran hočemo sedaj? ...

Pogledi so bili uprti v visoke, apnene stene pod nami. Radovedni smo gledali, na katero stran bo krenil parnik. Zdelo se je, kakor da je tukaj Donava zaprta, da ni izhoda. A vendar se je iz teh zaprek in teh zidin izvijal spretno in previdno. Gledalcu se zdi, kakor da je vsak trenotek v drugem planinskem jezeru, obkroženem od vseh strani s skalnatimi višinami.

Kazan je najdaljši in najgloblji del celega klanca. Dolg je 9000 metrov. V njem se Donava zoži na 150 metrov, a globina ji je nad 80 metrov. To je obenem tudi največja globina reke v Evropi.

Parnik plove iz enega ovinka v drugega. Z začudenjem opazuje človek to plovbo in se čuti, kakor da je v ogromnem kotlu. Če pogleda kvišku, se mu srce stisne. Kakor da gleda iz strašne globeli kvišku na mali košček sinjega neba, in zdi se, kakor da je nad glavo nekakšna steklena stena. A na vrhu teh skal zagleda oko črnega orla, kako križari skozi zrak ...

Donava ima tukaj tudi svojo godbo. Bujno valovje, probijajoče se skozi kamenito ožino,

udarja silno v čeri ter drvi preko skalnatih pragov, izdajajoč nenavadne glasove.

Tem glasovom se pridružuje čudno žvižganje vetra, ki se lomi ob boke klančeve. Večno, monotono, brezkončno šumenje in bučanje, uglašeno od odmevov od bližnjih sten, se zliva vse skupaj v nekako nenavadno harmonijo — v nekako divjo podzemeljsko godbo... Ta godba nam je ostala dolgo v spominu.

In ta hladen vid teh ogromnih sten; in nekaka čarobna svetloba in njene sence, ki v raznih oblikah padajo na površino reke; in relifski žarki, ki se odbijajo od površine, ki nam, kakor v kakšnem ogledalu kažejo v globini slike sten, povečavajoč njihovo že itak ogromno veličino, in divja godba valov — vse to vzbuja nenavadno sliko, ki vzbuja človeku v možganih vsakovrstne prikazni. Človek se čuti v tej gorostasni prirodi zelo majhnega in slabega...

No, niso samo tu veličine prirode, nego tudi umetnosti, katerih dela so človeškega duha in človeških rok, ki je s svojo genijalnostjo tekmoval s prirodo in to zelo uspešno. To so ostanki znamenite in v zgodovini poznane Trajanove ceste na jugoslovanski obali. Tu je na romunski strani krasna Sečenjeva cesta, ki s svojim drznim načrtom prekaša celo Trajanovo cesto.

»Trajanova cesta je morala stati Rimljane mnogo truda in žrtev,« je rekla Tea. »Preden so jo izsekali v te skale, je bilo uničenih nešteto življenj, kaj?«

»Pa kdo se je v rimskih časih zanimal za življenje,« je rekel Zdravko. »Saj se še danes kdove kako ne zanimajo?«

»Kaj je to cesto začel Trajan,« je vprašal Matevž.

Tein spremljevalec je rekel:

»Začel jo je že Tiberij 28. leta po Kristu, Trajan jo je pa l. 102 dovršil, ker se je pripravljaj na pohod proti dačkemu kralju Dekabalu.«

»Človek čuti res, kljub vsem žrtvam, ki so bile prisiljene, da umrejo za to cesto, nenavadno spoštovanje nad tem starim, gigantskim narodom Rimljanov,« je pripomnil Zdravko. »Kakšne nemogoče možnosti so izvrševali. In če se pomisli, da niso imeli na razpolago parobrodov, ne dinamita, ne strojev za vrtanje in lomljenje skal... nego so delali samo z železnim orodjem, nekakimi drogovi...«

»In le pogledjte dobro,« je opozoril Tein spremljevalec. »Kako so s temi drogovi vsekali v stene galerije po 2 metra široke. Ob krajih so izdoblili tisočero štirioglatih lukenj, v katere so vzdavali močna bruna, pokrili jih z deskami in s tem še povečali širino ceste!«

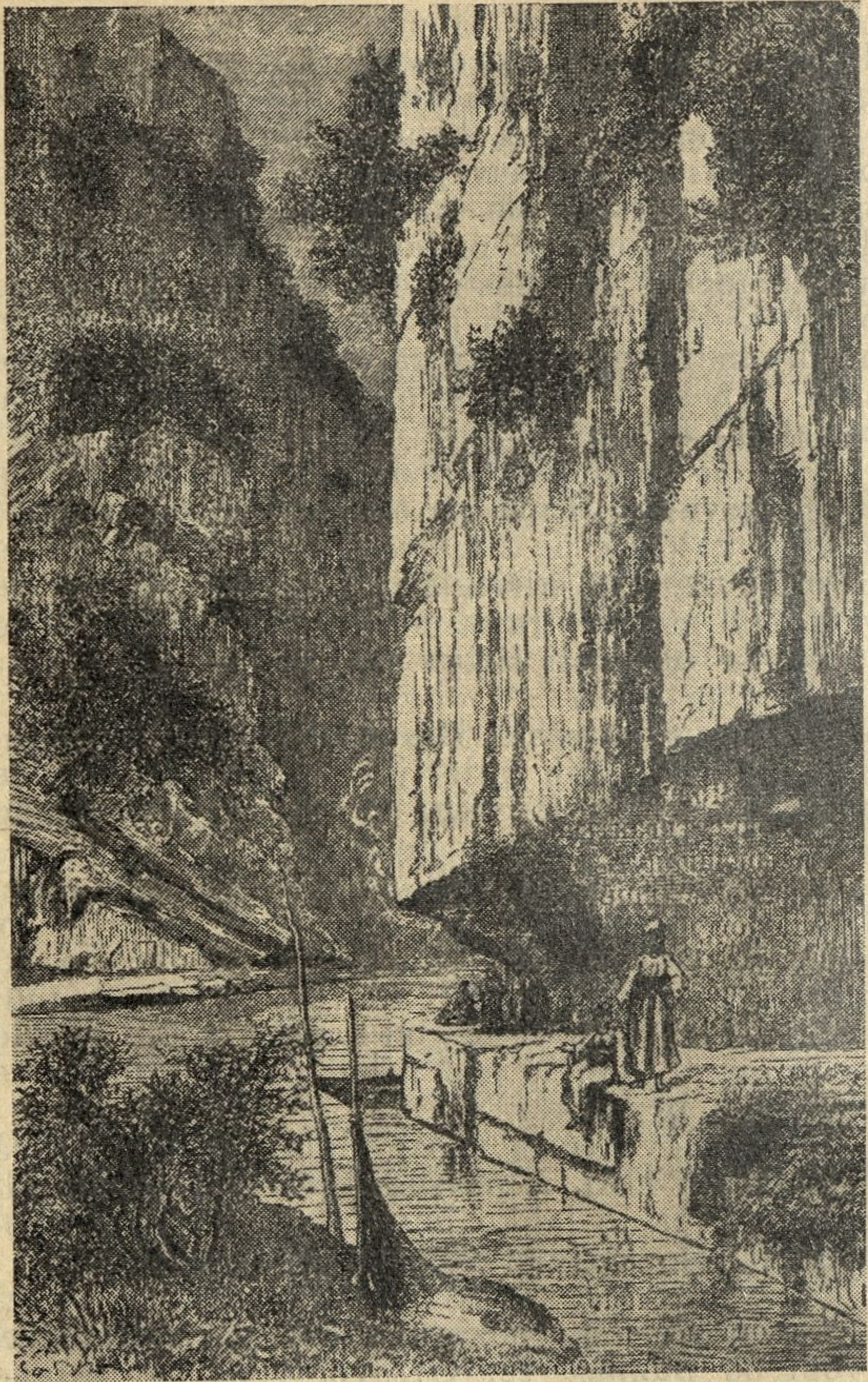
Tea je rekla:

»Ta rimska cesta, kakor se vidi, je šla polovica po izsekanih galerijah, a druga polovica pa iz neke vrste lesenega mostu, ki je visel nad vodo!? In to v dolžino nekoliko ur?!

»Saj se še sedaj vidi, le pogledjte«, je rekel Tein spremljevalec, »te izklesane galerije v steni, ki služijo sedaj kot steza brodarjem, ki proti toku vlečejo ladje. In razločujejo se tudi luknje, dve vrsti, vidite, od katerih večje so bile za bruna, a manjše pod njimi pa zato, da so se podpirala bruna.«

Trajanova cesta skozi klanec je bila dolga 15 nemških milj. A povsod, kjer se je obala širila, in kjer je lahko imela cesta zvezo z okolico, so bile utrjene vojaške stražnice.

»Sečenjiva cesta, ki jo vidite tam na drugi strani obale,« je pokazal Tein spremljevalec, »vodi od Bazjaša čez Oršavo. Teče neprestano ob obali, a na ozkih in skalovitih krajih, kakor v Kazanu, je izsekana v steno, ali narejena s

Kazan II. (Železna vrata).

stebri. Visi, rekel bi, skoraj neprestano nad vodo, zato je tudi ograjena. Delal jo je inženjer Vašarhelji 1837—1840, a to na predlog grofa Sečenjija, zato nosi tudi njegovo ime.

Tudi Sečenjiva cesta je veliko ustvarjanje človeških rok. Preko mnogih vijaduktov, skozi raznovrstne galerije, v skalo vsekane, skozi predore, pod skalovitimi velikani, ki vise nad glavo, se ta cesta vije v raznovrstnih oblikah, ter pri vsaki krivini kaže nove, pestre slike. Po drzovitosti izvedbe tekmuje z rimsko cesto...

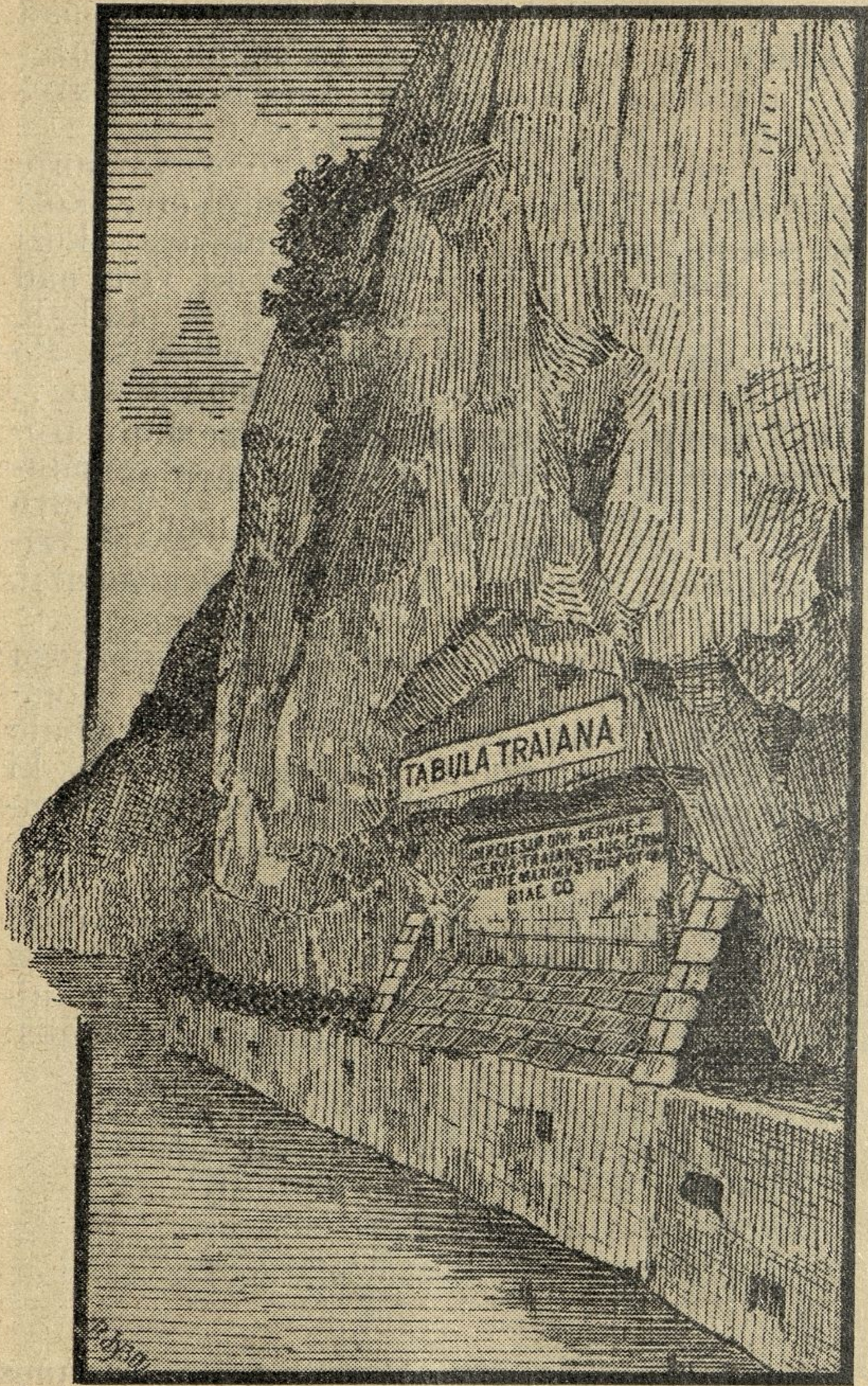
Inženjerju Sečenjijevu je Donavsko parobrodno društvo vzidalo v Kazanu lepo spominsko ploščo z napisom, posnemajoč »Trajanovo ploščo«, katero so na jugoslovanski strani vzidali svojemu imperatorju rimski legijonarji, slaveč tako njegovo ime...

Pri neki krivulji, ko smo pluli iz Dolenjega klanca, nasproti mestu Ogradine, smo nenadoma zagledali na steni jugoslovanske obale zgodovinsko znamenitost, **Trajanovo ploščo**, ki že 18 stoletij oznanjuje slavo in veličino Rimljanov in slavo njihovega imperatorja Nerve Trajana.

Plošča, vzidana v skalo, a okrog nje veliki kameniti okvir, katerega ob strani držita dva krilata genija, a jo podpira sklonjena, herkul-ska postava človeka, nosi ostro izklesan napis:

»Imp. Caesar Divi Nervae F.
Nerva Trajanus Aug. Germ.
Pontif. Maximus Trib. Pot. III.
Pater Patriae cos. III.
Montis — — l — — Dan — — bus
Sup — at — — — — e — — —

Zadnji dve vrsti sta poškodovani in se danes več ne moreta čitati. Vendar je Tein spremljevalec rekel, da je stalo:

Trajanova tabla.

Montis et fluvii Danubi Rupibus
Superatis Viam Paterfecit.

Tea je gledala svojega spremljevalca, ki je izgovarjal latinske besede, kakor Rimljan in rekla:

»A po našem, kako?«

»Po našem?«

In je pristavil:

»Imperator Cezar, božanstvenega Nerve sin. Nerva Trajan, Avgust Germanik, vrhovni duhovnik, narodni zastopnik četrtič, oče domovine, konzul četrtič, premagavši planinske in donavske stene, je zgradil to cesto.«

»Vidimo Oršavo,« je rekla Tea, in si nadela roko na oči.

»To se pravi,« je rekel njen spremljevalec, da plovemo iz Dolenjega klanca. In tam, na jugoslovanski, t. j. na desni strani, je Tekija. Majhno mestece. Tu je na mučeniškem kolu izdihnil slavni Koča s svojimi 60 tovariši, ki so jih Turki obkolili na »Kočnem bregu« pri Dobri, in jih, po strašnem boju, zvezane odvedli v Tekijo in natakneli žive na kole...«

Pomolčal je nekoliko, nato pa rekel:

»Ta Donavski bazen ob sotočju velikih rek Save, Trše in Morave je tudi znan kot eno najbogatejših, a še ne raziskanih zgodovinskih najdišč rimske civilizacije. Posebno, kar se tiče vzhodnega dela rimske države. Nedavno je bilo v bližini Tekija odkopanih nekaj silno pomembnih predmetov in to na razvalinah nekdanjega mesta Dianus-a.

Potopisno delo iz leta 1744, ki je izšlo v Haagu, obsežneje govori o mestu Dianusu in kraju, kjer ga je treba iskati. Šef plovnega oddelka Mednarodne donavske komisije (C. I. D.) inž. Dragovič je odkril zidove omenjenega me-

sta. Tri metre globoko so delavci že zadeli na obzidje, ki je dajalo sledove ogromnega požara na severni strani zidovja, v smeri proti Donavi. Obzidja požar ni uničil, ampak je ostalo nepoškodovano. Vhod v mesto obstoja s severovzhodne strani. To so razvaline takozvanega »malega« Dianusa. »Veliki« Dianus je v neposredni bližini »malega«. Na prostoru med obema deloma mesta je odkopana zelo pomembna plošča iz belega marmorja, velika 60×35 cm, težka čez 30 kg, na kateri je bil silno plastično upodobljen Mithrin kult. Plastika predstavlja ležečega bika v borbi s človekom, ki mu je z enim kolenom legel na hrbet, v desnici drži velik nož in ga zbada biku v prednji del telesa, z levico pa drži bika za nosnice in mu upogiba glavo. Pod bikom stoji drugi človek z bakljo v rokah. Zadaj je še ena figura. Plošča ni ohranjena v celoti. Prvotnega roba ima zelo malo. Napis, ki je bil na spodnji strani reliefa, je razen črke M, ki je še vedno vidna, docela uničen. Telesa so izredno dobro izoblikovana in dajo dokaza o umetniški višini dobe, v kateri je relief nastal. Odkopali so še več plošč z napisi različne vsebine, a niso ohranjene v celoti in radi fragmentarnosti besedila ni mogoče razbrati. Na istem mestu je bilo tudi precej rimske opeke z vtiski »DRP — DIERNA« v velikosti $50 \times 39 \times 9$ cm. Tudi druge izkopine so našli. Posebno zanimiv je petkaratni smaragd z vdelano glavo rimskega vojščaka, ki je služil kot pečatnik. Vrednost tega kamna cenijo do 500.000 Din. Vrezane črke na smaragdu so podobne grškim, ali niso grške. Našli so se tudi kosi zlatega, srebrnega in bakrenega denarja vseh mogočih rimskih cesarjev. Tudi izredno zanimiv mlinski kamen je bil izkopen, ki pa ni popolnoma okrogle oblike, nego daje vtis starorimske amfore v prerezu z enim držajem.«

»Pravzaprav vse take izkopine pričajo, da je vse že na svetu bilo,« je rekel Zdravko.

»Ali kakor je dejal Ben Akiba: »Nič ni novega na svetu,« je rekla gospa Marija. »Vse se ponavlja.«

»Tudi vi,« je odgovoril Zdravko in si prižgal cigareto. »Samo, da je sedaj vse lepše, ali da govorim z žensko besedo, nežnejše.«

»In spopolnjeno,« se je nasmehnil Matevž.

»Da, kakor triglavski zlatorog, ki ga pase gospod Zdravko.«

Teo se je nasmejala in pogledala v Donavo, kako se peni okrog ladje in šumi.

Nasproti Tekiji je večje rumunsko mestece Oršova, ki se imenuje še posebej »Stara Oršova« v razloček od »Nove Oršove«, nekdanjega znanega otoka: **Ada-Kaleh** imenovanega.

Tu se izliva v Donavo reka Černe. Z juga, z druge strani reke Černe, se dviga hrib Alion, ki se opira v samo Donavo. A pod tem bregom, na Donavi, je otok **Ada-Kaleh** s svojim gradom.

Zgodovina Oršove sega za dvatisoč let nazaj. Je to glavna točka Dolenje Donave in je od pamtiveka kraj, okrog katerega so vihrale ljute bitke. Tu so lomili kopja stari narodi, Daki in Rimljani, tu je z Donave, kakor z bregov karpatskih, prodiral plaz azijskih barbarov, tu so se bojevali Slovenci, Grki, Bolgari, Madžari, Nemci, Srbi in Turki...«

Parobrod je plul dalje. Godba je igrala veselo koračnico in akordi so poljubljali pozdravljajoče z obale.

Tein spremljevalec je pokazal z roko na nekako kapelico, ne daleč od mosta na reki Černi, na koncu lepe, dolge aleje z visokim in vitkim drevesjem.«

»Ali veste, kaj je to?«

Tea je gledala, se nasmehnila in rekla.

»Po sliki poznam. Učili smo se. To je ogrska »Kronkapela«. Sezidana je na kraju, kjer je Košut 1849. leta, ko je propadla madžarska revolucija, zakopal krono in kronske insignije sv. Štefana, preden je zbežal pod turško oblast.«

»Dobro, gospodična Tea... Vidim, da vas je ta zgodovina zanimala.«

Kron-kapela.

»Kaj bi ne!... Saj je s tem Košut potresel habsburško moč, čeprav se zaenkrat ni obneslo, kar je nameraval.«

Po veliki krivdi carja Aleksandra ruskega, bana Jelačića in srbskega vojskovodje Stevana Petrovič-Knićanina,« je dodal Tein spremljevalec...« A sezidal je kapelico avstrogrski cesar, Habsburžan Franc Jožef I., kakor pravijo, na svoje stroške, kot v spomin, da so našli krono (1853. l.). V sredini kapele je vdolbina, kakor nekak studenec, obdana s pisanim marmorjem. V dolbini je marmorni kamen v velikosti zabojčka, v katerem je bila zavita krona. Na njem je vdolbena, kot relief, krona z insignijami...«

»To je pa otok in obzidje mesta »Ada-Kaleh«, je rekel eden iz sopotnikov in nastavil daljnogled na oči.

»Otok brez carin in davkov,« je rekel drugi in gledal na otok.

»Neverjetno,« je rekel Zdravko. »Ali je res na svetu takšen kraj, ki bi ne poznali carin in davkov?«

»Poglejte ga,« je ponovil gospod pri srednji mizi: Mimo plovemo.«

Radovedni smo se vsi ozrli nanj. Nekoč je bil zelo močno in važno mesto, ki je v zgodovini igralo važno vlogo. Dobro zidani stolpi, ki se še sedaj nekak samozavestno ogledujejo v donavski površini; spominja na krvavo vlogo, ki so jo imeli. Ogenj in smrt so sipali na sovražnika. Refleksi, mestno zidovje, stolpi, kazamati, sahat-stolp in česnati vhodi so še povečali sliko te tdnjave. Do l. 1912 ni bil otok ne pod turško, ne pod avstrijsko vlado. V svetovni vojni je bilo tu usmrčenih mnogo življenj...«

Godba je zaigrala turški pozdrav...

Ta otok je bil nekoč najvažnejša strateška točka na Dolenji Donavi in lastniki tega otoka so lahko bili vsak čas gospodarji donavskega prometa.

Ko so v revoluciji l. 1804. turški dahije pobegnili iz Belgrada v Ada-Kaleh, je bil poslan vojvoda Milenko, da prinese srbski vojski njihove glave. V sporazumu s poveljstvom v Ada-Kalehu je Milenko s svojimi obkolil hišo, v kateri so bili dahije. Pobil jih je in glave prinesel na Vračar, kjer je bil Karadjordje s svojo vojsko...

»Kaj res ne plačujejo davkov in carin,« je vprašal Zdravko še enkrat, in ni mu hotelo v glavo. »In zakaj?«

Sopotnik je odgovoril:

»Ko je posetil otok rumunski kralj Karol, ga je otokova slikovitost zelo očarala. Otočani so se kralju pritožili, češ, da jim vsa ta lepota in slikovitost nič ne pomaga. Otok je zapisan smrti.

— Zakaj, je vprašal kralj.

— Ker ne zmoremo davkov.

— Kako bi vam pa pomagal, je vprašal kralj.

— Osvobodite nas davkov, kakor je bilo nekoč, so odgovorili otočani.

Kralj se je nasmehnil.

— Če je obdavčenih 700 državljanov več ali manj, je pri tej današnji krizi pač zares vseeno.

Turki pa, kajpada, kralju niso povedali, da so nekoč bili oproščeni samo neposrednih davkov, a davek na poslovni promet so pa morali plačevati. Ali držali so se prislovice: Česar te kdo ne vpraša, ne pripoveduj. In tako so bili sedaj oproščeni vseh davkov in carin. Kar čez noč se je razvilo cveteče tihotapstvo, toda finančni minister je moral izpolniti kraljevo obljubo. Ni mu preostajalo nič drugega, nego moral je ustanoviti na otoku carinsko postajo, ki kontrolira izvoz z otoka. Na otoku si lahko vsakdo za mal denar preskrbi slaščice, alkohol in drugo. Ali gorje tistemu, ki bi vzel z otoka več kakor eno steklenico alkohola in en zavojček slaščic. Zdaj ima otok zopet svoje dohodke in bradati Turki pojejo hvalo kralju Karlu, kadar se zbero v svoji edini mošnji, kjer so tla pogrnjena z največjo ročno tkano preprogo sveta.«

»Ali so sprejeli tudi običaje moderne Turčije,« je vprašala gospa Marija.

Zdravko pa je odgovoril mesto sopotnika.

»To se pravi, ker ste ženska, če smejo kazati svoj obraz.«

Gospa Marija pa Zdravka ni niti pogledala, a k sopotniku obrnjena, je rekla:

»Doba automobila in elektrike povsod prodira.«

Sopotnik pa je odgovoril:

»Samo na Ada-Kalehu ne, gospa. Tu tega ne poznajo in še sedaj ni nobene avtomobilske ceste. Vodovod in električno luč poznajo samo oni otočani, ki so bili kdaj na bregu Donave. Otočani so mohamedanci, nekako 700 jih je. A so mnogo bolj nosilci muslimanske tradicije. Ohranili so mnogo bolj čiste običaje nego Turki v moderni Turčiji. Tam je prepovedan fes, tu je pa še vedno edino moško pokrivalo. V Stambulu po ulicah kar mrgoli nalepotičenih Turkinj v evropskih oblekah, na tem otoku pa zapusti žena svoj dom le redko. In če že odide z doma, mora imeti gosto zastrt obraz.«

S čem se pa pečajo? Kaj delajo, če so tako v nekdanjost zaljubljeni?«

»Preproge tkejo. V vsaki hišici takorekoč, je tkalnica preprog ali pa skladišče tvornice priljubljenih orijentalških slaščic. Tam je tudi nešteto majhnih skladišč tobaka. Vzorci leže na lesenih mizicah pred vhodom. Sključeni stari Turki in množica otrok spremlja tujca po senčnatem parku in po edini cesti, ki vodi v notranjost otoka.

Pri mizah pa stari Turki potrpežljivo čakajo na kupce. Nekdaj rdeči turbani na njihovih glavah so že davno potemneli. Stojijo tiho in oči jim zažare le, če se kdo bliža. Ta pogled govori o marsičem. Kriza je zajela tudi ta edinstveni kotiček na zemlji tako, da skoraj ni več nikogar, ki bi kupoval njihove slaščice, njihov rum in cigarete iz najfinejšega turškega tobaka.

Že od Ada-Kaleha smo videli zadnji in najvažnejši del donavske struge, del, ki je vsemu

svetu poznan po imenom »Železna vrata«, ali kakor tukaj pravijo »Veliki Džerdap«, ki je ena od največjih in najstrašnejših ovir za plovo po dolnji Donavi, ali, kakor so nekdanj govorili, po reki Ister.

Jugoslovanska obala je nizka, prilično široka, romunska pa hribovita z dokaj strmo obalo. Hribi so poraščeni z gozdovi.

Tu je Donava najprej široka 900 metrov, a pri kraju Džerdapa pa se zoži na 560 metrov.

Džerdap ali Železna vrata tvorijo mnogoštevilne podvodne in nadvodne stene, kamenite plitvine in grebeni, s katerimi je prenapolnjeno dno Donave. Pri majhni vodi je to cela gora skal in rtov, med katerimi se suče množina donavske vode, udarjajoč bučno ob nje in deleč se v mnoge rokave. V času suše je nad vodo toliko skalnatih klad, da bi spreten športnik lahko po njih prišel s suhimi nogami z ene obale na drugo.

Skoro vsaka stena, skoro vsak greben ima tam v železnih vratih svoje ime. Največja in najširša je škrljasta Pregrada, dolga 636 metrov. Njeni deli se dvigajo nad vodo po tri do štiri metre in se jim pravi: Golubačka stena, Kaludjerski kamen, Čivutski kamen in plošča. Poleg imamo na površini najbolj poznane: Prvi kamen, Crni prud, Razbojnik, Reskival, Kraljeva stena in Lazeče. To so srbska imena in dokazujejo, da so bili Srbi na Donavi že od nekdanj kakor doma.

Po sredini reke, imenovani matici, kjer bi morale plavati ladje, je globina v začetku 39 centimetrov. Pa so še na matici plitkejša mesta, po 26 cm. Ali takoj dalje, med Razbojnikom in Reskivalom, se poglobi na 49 metrov. Med matico in jugoslovansko obalo je Donava tudi zelo plitva, tako 0.13 do 1.50 m.

Od Prvega do Čivutskega kamena matica vijuga kakor kača, se vrti, zviija in teče med ostrinami skal, plošč in kamenitih koncev, dokler se komaj ne reši v tiho, ali zopet plitvo strugo pod Pregradom.

Silno je bučanje, šumenje penečih se donavskih valov, ki drve z brzino od 4 do 5 m na sekundo in ki se tuintam penijo preko sten in rtov, drobeč stene pod seboj. Človek bi rekel, da je donavski bog, ki je drugače tih in miren, tukaj nenadoma zbesnel, ter v svoji besnosti preti zlomiti vse, kar je zemeljskega. Od silnega bučanja valov ni moči razumeti besede. Parnik se s trudom vleče skozi ožine, čez skalovje in vodoskoke, čez nevarne vrtince, zibajoč se kakor majhen čolnič.

Človeku je kakor v nekaki stiski. Hladno mu je pri srcu. Nekako boji se, da bi se parnik ne razbil ob šilaste pečine. A če pogledate na hladnega, mirnega, nepremično stoječega krmarja, ki se mu v rokah vrti krmilo in ki neprestano gleda v stene in vodopade pred parnikom, obračajoč se sedaj na levo, sedaj na desno, in jo vodi med številnimi skalami, plujoč čez 23 vodopadov med Gornjimi in Dolnjimi Belegi... ga morate občudovati. Gospoduje nad naravo...

Razumljivo je, da so vse te velike nevarnosti in težkoče, ki jih mora prestati plovba po Donavi od Golubca do Kladova, bile zelo velika zapreka potovanju in prometu na tem tako važnem potu, ki veže Srednjo Evropo s Črnim morjem. Donava je bila že od pamtiveka cesta, po kateri se niso samo lomili valovi reke, nego tudi valovi narodov. Ob njenih čerih so se lomile in umirale male in slabe ladje, narejene iz lesa, kakor tudi oklopnice in vojne ladje.

V dobi Herodota, zgodovinarja, so morali biti ti rti in skale zelo velika ovira brodarstva.

Ustvarjali so gotovo nemogočnost prehoda iz Dolnje Donave v Gornjo. Samo zato se lahko pripisuje dvojno ime eni in isti reki, to je: Danubius za gornji del in Ister za dolnji del Donave do izliva. Neizbežni proces in neprestano dolbenje valov v skale, je od tiste dobe pa do danes mnogo zmanjšalo ovire, mnogo celo uničilo. Nekaj pa je naredila človeška roka...

Po težkočah in motnjah v plovstvu se lahko Donava vzporedi z Nilom. Obe reki imata nasipine in plitvine, nevarne za ladje.

Sedaj so te ovire že zelo, zelo odstranjene in je Donava v Malem in Velikem Džerdapu takorekoč regulirana. Prenehale so tiste nevarnosti, ki so ovirale plovidbo, sedaj lahko plovejo skozi tudi velike ladje. Sicer so pa že tudi Rimljani delali, da takratne ovire odstranijo, oziroma se jim ognejo. To priča plovni kanal, katerega so Rimljani izkopali, da obidejo »železna vrata« in to ob jugoslovanski obali do Sipa. Postavili so v reko ogromen nasip in tako vodo gnali v kanal. Na ta način so lahko plule ladje že pred 18. stoletji poleg »železnih vrat« brez nevarnosti. No, pozneje se je sčasoma ta kanal zasipal in zarastel s travo in voda je ponovno krenila v staro strugo, svojo matico, pečeč se preko sten »železnih vrat«. Odtod ima ta rimski nasip svoje ime: Sip.

Kake važnosti je plovidba po Donavi, priča to, da so vse države delale na tem, da se regulirajo »železna vrata«. Znameniti evropski strokovnjaki so bili pozvani, da povedo svoje mnenje. In ti so rekli, naj se naredi poseben ciklopski zid na sredi po strugi Donave. Tako bi se voda odbijala od obale in se dvignila 2 do 3 metre. Začel se je delati 2. septembra 1890. Delalo je tisoče delavcev, boreč se z ogromnimi

težkočami, da so obvladali gorostasen upor »Želez-
nih vrat«.

»In sedaj plovemo mimo tega čudovitega
zidu mirno in varno,« je rekla Tea. In vsi smo
gledali ta zid, sredi Donave postavljen, širok
60 metrov in globok 2 metra, dolg pa 2000 m.

»Pravijo,« je rekel njen spremljevalec, »da
so bila »Železna vrata« prej še bolj zanimiva,
ko ni bilo tega zidu.«

Zdravko je mahnil z roko.

»Kaj zanimivosti, če se pa skozi ni moglo.«

Parnik je zavriskal...

»Veseli se, da se je izmotal iz nevarnosti,«
je rekel Tein spremljevalec. »Zakaj, glejte, za-
puščamo poslednjo nevarnost želez-
nih vrat.«

In res. Pred nami se je razprostirala Dona-
va, široka in tiha, vsa dostojanstvena, kakor
takrat, predno smo pripluli do džerdapskih so-
tesk in klancev. Parnik je plul s polno paro in
kolesa so mogočno grebla valove, da so se pe-
nili okrog njega, srdito, začudeni, da jih
moti v njihovem veličanstvu.

Sonce je klonilo nekoliko na zapad in la-
hek vetrič je poljubljal lica in božal glave, ka-
kor zaljubljen mladenič svojo izvoljenko.

Od tod pa vse do izliva v Črno morje nima
Donava več klancev, sotesk, skalnatih sten in
rtov, nikakih vrtincev in vodolomcev. Njena
obala je prostrana, širina velika, globina do-
voljna, da ni nevarnosti, da bi trčilo dno ladje
v glavo povodnega moža.

Takoj za Sipom je otok, ki so ga Turki ime-
novali »Čiplak ceda«, a Srbi »Golo ostrovo«,
Vlahi, to je Romuni, pa »Ostrov-gol«. Na njem
so razvaline nekakšnega gradu.

Pol ure vožnje, pa zagledamo na sami obali,
na vzvišeni steni razvaline gradu, ki se zove
Črna stena ali Karataš.

Kmalu zagledamo Kladovo z gradičem. Mesto je pod gradom in ne daleč se dviga hrib, posajen z vinogradom. Grad je zidan na temelju nekdanje rimske utrdbe, katere osnovo je obdržal, a gornji ustroj je turški. Oblika je štirioglata s 6 metrov visokim zidovjem. Na oglih so stolpi, visoki 12 m. Turki so se s tem gradom mnogo bahali in so mu dali ime Feht-ul-Islam, to pomeni »Zaščita Islama«. Prebivalstvo v okolici mu pravi »Svetislav«.

Okrog Kladova se je v avstrijsko-turških bojih v prejšnjih stoletjih prelilo mnogo krvi. Tu je leta 1689. badenski markgrof primamil k sebi zadnjega srbskega despota, Džordža Brankoviča in ga zaprl. Verolomni avstrijski politiki, ki ji je, poleg mnogih lepih obljub, bilo potrebno najpreje tudi despotovo ime, ki bi v čim večjem številu dvignilo narod pod orožje proti Turkom v prid Avstrije, se vseeno ni posrečilo, izrabiti ga v svoje namene. Zato je moral despot Džordže izpiti gorjupo čašo avstrijske nezvestobe in propasti kot jetnik v dolgem in mučnem jetnikovanju.

»Tu mora biti mnogo rib,« je rekla gospa Marija.

»Donava je bogata na njih,« je odgovoril Tein spremljevalec. »Že tam, v tistih klancih, jih love na poseben način, a tu cvete ribolov in trgovina z ribami. Posebno pri Sipu so veliki ribolovi na beluge in druge velike ribe, ki v gotovi letni dobi priplovejo v velikem številu iz Črnega morja, da vržejo ikre.«

Kakšne pol ure vožnje in zagledali smo na romunski strani rimski grad Pontes. Zidan je na obali, na vzvišenem mestu. Imel je nalogo, da je branil prehod čez znameniti Trajanov most.

»To je zidani most imperatorja Trajana,« je rekel Tein spremljevalec. Šteje se med najbolj

znamenita dela rimskega stavbarstva. Še njegovi sodobniki so se mu čudili in ga ovekovečili s sliko na denarju in na Trajanovem stebru v Rimu.

Most je bil dolg 1127 metrov in je stal na 20 stebrih, od katerih je bil vsaki 20 m visok in 50 m drug od drugega oddaljen. Zadnji stebri na obali se še danes poznajo, ostali pa so pod vodo. A leta 1858. je bila taka suša, da je Donava tukaj malone usahnila. In tedaj se je pokazalo 16 stebrov tega ogromnega mostu.

Danes so ostanki tega mostu že skromni. Elementarni vzroki so ga že zelo razrušili. Tudi dosedanje beležke o mostu niso dovoljne, da bi se mogla dobro videti njegova konstrukcija in v koliko je podobna s sliko na Trajanovem stebru in na denarjih. Kolika je bila mostova višina, se ne ve točno in če je bil most tudi pripravljen za obrambo. Rimljani so že tedaj znali zidati svode na veliko razdaljo, o čemer pričajo mnogi mostovi iz teh časov, posebno oni pri Marboreli in Lisaboni z loki v razponu do 45 metrov. Dio-Kasije, rimski konzul v Panoniji, je zapustil opis tega mostu, ki se po naše tako le glasi: »V tistih časih je sezidal Trajan kameniti most čez Ister (spodnjo Donavo). Delo, silno čudovito in napravljeno v spomin, s katerim se druga dela ne morejo primerjati. 20 stebrov iz kvadratnih kamnov se dviga 150 čevljev iznad zemlje; široki so 60 čevljev, razdalja med njimi je 170 čevljev.«

Most je bil zidan v dobi drugega pohoda Trajanovega proti Dakom l. 105. po Kr. Zidal ga je arhitekt Apolodor iz Damaska. Pa tudi Trajan sam je bil velik arhitekt. Večina mostov, ki so bili zidani pod njegovo vlado v Italiji, Španiji in v Nemčiji, kakor oni preko Eufrata in Tigrisa, so bili zidani pod njegovim rokovodstvom. Apolodorjevo ime je ovekovečeno

na triumfalnih Trajanovih vratih v Rimu. Na oboku je relief, kako Apolodor nudi Trajanu načrt donavskega mostu.

Trajanov most, ta najponosnejša stavba rimskega genija na dolnji Donavi, bi se gotovo obdržal še dandanes v vsej svoji veličini, če bi ne bilo Hadrijanove zavisti, ki je, kot Trajanov naslednik, z izgovorom, da bi ta most lahko koristil severnim barbarom za prodiranje v Mesi-jo, dal gornjo mostovsko konstrukcijo porušiti. Tudi znameniti mojster Apolodor je padel kot žrtev te zavisti. Samo dvajset let se je obdržal v celoti ta umotvor velikega rimskega imperatorja. Ali slava je ostala še do danes.

Glavo bronaste statue Trajanove, ki je stala pred mostom na jugoslovanski strani, so našli ribiči pred 80 leti v pesku blizu obale. Razstavljena je v belgrajskem muzeju.

Trajan, ta veliki vojskovodja, arhitekt in vladar rimski, je umrl na nekem bojnem pohodu v Aziji 117. leta.

Sonce je že šlo proti zatonu. Pluli smo mimo Turn Severina, mesta, zasnovanega leta 1835. Prej je stal tam nekdanji daški Drubetis, a pozneje rimska kolonija. Pred Turn Severinom moli iz Donave ostanek stebra od Trajanovega mostu. V parku, ki se razprostira na obali, so razvaline nekakšnega stolpa. Romuni mu pravijo Turnu Severinobi, po katerem je mesto dobilo svoje ime. Pripoveduje se, da je ta stolp sezidal rimski imperator Aleksander Sever in da je bil tu grad Justinijanov. Ko so Rimljani v prvem stoletju po Kristu zavlادali z Belgradom, so si kaj hitro pokorili Panonce in narode na balkanskem polotoku. Donava je postala meja velikega rimskega imperija. V krajih — v Gornji Meziji, kjer prebivajo danes Srbi — so sezidali Rimljani mnoge ceste in

bivališča. A v zaščito imperija od barbarov s severa so utrdili desno donavsko obalo z mnogoštevilnimi gradovi in trdnjavami.

V Dakiji, na levi donavski obali, od zapadne in južne strani Transilvanskih alp (Karpotov), torej v Banatu, Erdelju in v Romuniji, je živel takrat narod Daki. Njihovo glavno mesto, prestolnica daškega kralja Dekabala, je bila z zidovjem obdana Sarmucegetura, v lepi Haceški dolini na jugozapadni strani Sibinjskih planin in ne daleč od Donave. Daki so bili, kakor poroča zgodovina, velik in hraber narod. Rimljani niso mogli mirnodušno trpeti tako mogočnega sosedu, ki jih je večkrat vznemirjal. Ko je zavladal Trajan, je podvzel takoj bojne pohode po severnih in vzhodnih mejah svojega imperija. Da bi lahko prepeljal svojo vojsko skozi ozke donavske soteske in klance ter gotoveje dospel na karpatske višine, se je lotil razbijanja in sekanja sten donavske obale, da je naredil tako-zvano Trajanovo cesto, katero smo gledali preje ves čas. Ko je bila končana, je peljal Trajan dve koloni k daški prestolnici in jo po uporni borbi leta 101 razbil. Premagani daški kralj je stopil pred zmagovitega imperatorja, položil orožje in na kolenih prosil za milost.

Ta zmaga je prinesla Trajanu v Rimu triumf, v katerem je stopil v Rim kot »Augustus Germanicus«. Denar iz te dobe je nosil ime »Dacius«.

S to zmago je dobil Trajan svoboden prehod skozi železna vrata. Zdelo se je, da se je rešil Trajan nevarnega sovražnika in da je z Dakijci končano. Ali ukročeni Dekabal je oživel. Na tihem se je pripravljaj na boj z Rimljani. Utrjeval je razdrte trdnjave, sklenil je zvezo s sosednimi narodi in je pozval Trajana na nove boje.

Pripravljaje drugi pohod proti Dekabalu, je Trajan naročil Apolodaru, da v svrhu lažjega prehoda čez Donavo in gotovejše zmage nad Dakijci sezida most čez Donavo doli za železnimi vrati. Spomladi 104. leta je v spremstvu Hadrijana in Lucija Kvinta peljal svojo vojsko nad Dakijo. Oprezno, ali brez odlašanja je prodiral v deželo. Po celi vrsti srečnih bitk je zasedel mnogo utrjenih mest. Prestolnica se je branila uporno, ali morala je pasti. Daški poveljniki so zažgali svoje hiše, a z ženami in otroci so popili čašo strupa — ter se tako rešili rimskega suženjstva. Tudi sam kralj, junaški Dekabal, je rajši izbral smrt — prebodel se je z lastnim mečem.

Glava Dekabalova je bila poslana v Rim, a neizmerno blago je postalo plen zmagovitih rimskih legionarjev.

S tem je bila popolnoma uničena država Dakija...«

»Tako je Dakija postala rimska provinca,« je rekel Matevž po kratkem molku.

»Da,« je odgovoril Tein spremljevalec. »Novi rimski podaniki so si kaj hitro osvojili rimski jezik in običaje. Mesta so bila naseljena največ z rimskimi veterani in ta kri še danes teče po žilah prebivalcev nekdanje Dakije... Sarmicegetura je postala glavno mesto nove rimske province — »Colonia Dacica«, ali »Colonia Ulpia Trajana Augusta«.

Dakija je ostala pod Rimljani do konca 3. stoletja. A ko so začeli barbarski narodi z vzhoda prihajati v velikih vojskah in poplavljeni Dakijo in siliti čez Donavo, so Rimljani Dakijo pustili in branili Mezijo in Italijo. Od tega časa je bila Dakija večkrat poplavljena z raznimi narodi: Goti, Vandali, Huni, Bolgari, Pečenegi, Kumani in Avari. Narod je zbežal

v planine, kjer se je lotil pastirstva. Utrjena mesta in bivališča so se spremenila v razvaline in pustinja.

V široki dolini, v kateri je stala daška prestolnica Sarmicegetura, so vidni še danes sledovi. Tam je sedaj okrog 20 romunskih vasi. Srbi in Romuni ji pravijo »Gradišče«, a Madžari Varhely.«

»To se pravi,« je rekla gospa Marija, »da so Romuni takorekoč narod vsemogočih narodov, ki so bili in so še?«

»Ko so prišli Madžari v banatske kraje,« je rekel Tein spremljevalec, »je bilo Romunom zopet onemogočeno, da si ustvarijo svojo državo. Morali so se zopet samo boriti. Daške dežele so si razdelili Madžari, Bolgari in Grki, a narod se je zopet umaknil v gore, ali pa je kot suženj delal po poljih. Živel je v podzemeljskih bajtah. Vendar je v spomin na rimsko kulturo in slavo ohranil jezik, običaje in ustna izročila, da so poleg vseh težav in trpljenja ohranili narodno zavest in običaje, kar se je v drugi polovici 13. stoletja začelo javljati v konkretnejši obliki, v samostojnih kneževinah: Karavlaški in Karabogdanski, ki sta se imenovali Vlaška in Moldavija. Leta 1859. pa sta se obe kneževini zedinili v eno državo — Romunijo, pod vlado izvoljenega kneza, polkovnika Kuze, ki je dobil ime Aleksander Jovan X. Ta država je bila formalno priznana od evropskih sil šele l. 1866., ko je zasedel prestol hohenzolernski princ Karel I. Po svetovni vojni pa so se njene meje še bolj razširile.

»Mi pravimo Romunom ‚Vlasi‘,« je rekla Tea.

»Tako so že stari Slovani imenovali Rimljane, a pozneje tudi druge polatinjene narode.«

»Mi pa jim — Italijanom namreč — pravimo Lah,« je rekla gospa Marija. »In če bi bili Romuni bliže nas, bi jim gotovo tudi tako rekli.«

Tea se je nasmejala, Zdravko pa je vzbočil prsi in pripomnil:

»Včasih tudi meni kakšen Gorenjec reče, da sem Lah, če ga ne morem v čem razumeti.«

»Počakaj s tvojo gorenjsko zgodovino,« je rekel Matevž in se obrnil k Teinemu spremljevalcu.

»Romunski jezik, kakor sem slišal, ima mnogo slovenskih besed.«

»Romunski jezik,« je rekel Tein spremljevalec, »je sicer latinskega porekla in najbližji italijanskemu. Koliko je Romunom ostalo od jezika in običaja starih Dakijcev, se ne more zagotovo oceniti. Vendar mešanje raznih narodnosti, ki se je vršilo v Dakiji vse do 10. stoletja, je zelo vplivalo na romunski jezik. Posebno je čutiti vpliv slovenskega jezika, od katerega je še v današnjem romunskem jeziku mnogo korenov. Novejša doba je ustvarila književni jezik z italijanskim pravcem in pišejo z latinico, a romunske cerkvene in druge knjige so pa pisane s cirilico ali glagolico, torej s staroslovensko abecedo.«

»V narodnostnem oziru so Romuni vztrajni, naravnost trdovratni«, je rekla Tea. Njen spremljevalec pa je nadaljeval:

»Da, noben narod ni tako vztrajen kot romunski. To se vidi najboljše v Banatu. Oni se z uspehom upirajo Madžarom in Nemcem... Tu se čuti rimljanska preteklost. Oni se nečejo naučiti jezika svojih sosedov, ne sprejeti njihovih običajev, kratko: prisilijo svoje sosede, da se morajo naučiti romunski. Pri nas Srbih velja pregovor: Dovolj je, da pride ena Vlahinja (Romunka) v srbsko hišo, pa bo v kratkem času

vso hišo poromunila...« V tem je razlog, da se tako trdno drže in širijo v svojem starem elementu. Odtod razlog, zakaj so poromunjene srbske vasi, ki so prišle v dotiko z Romuni...«

»Pa so, pravijo, Romunke lepe ženske«, je rekel Zdravko.

»Da, le hitro ovenejo. Okrog 30 let stara Romunka je po večini že starka in ima vnuka. Zgodnja možitev je eden izmed vzrokov fizičnega in psihičnega opadanja. So pa delovne. Delajo vse in pridno, in so takorekoč one tiste, ki vzdržujejo hišo, živino, obdelujejo polje itd. A moški so v splošnem leni. Romunke se oblačijo priprosto, a zelo pisano, poleg tega pa okusno. Srajca in krilo je navadno okusno okrašeno in izšito s črnimi in sinjimi trakovi.«

Sonce je zašlo. Somrak je počasi objemal parobrod. Električne luči so razsvetljevale krov in migotale v valovih Donave. Pluli smo mimo obale Male in Velike Vrbice, Rtkova in Karlova in drugih vasi...

»Zdi se mi, da plujemo vedno počasneje,« je rekla gospa Marija.

»Nagnite se čez krov, gospa,« je rekel Tein spremljevalec, pa boste čutili, da plovemo s polno paro. Vendar, enakomerna voda, večer, nič pečin, pa se zdi, da stojimo... Malo še potrpljenja, kmalu smo v Radujevcu. Tam pred cerkvo, pod lipo, zaplešemo kolo, kaj?«

Obrnil se je k vsem, kakor da čaka na pristanek.

Zdravko je odgovoril za vse:

»Gotovo zaplešemo. V staroslovanskih krajih smo, narodni, staroslovenski običaj rajanja pod lipo oživimo.«

Godba je zaigrala, kakor da ga je slišala, kolo. Tea in njen spremljevalec sta vstala.

Zdravko je prijel gospo Marijo in tudi drugi smo se oprijeli. In po celem krovu smo zaplesali kolo.

Mož in žena iz Krajine.

Nekoč je bila plovba po Donavi ovirana tudi z velikimi carinami, ki so jo pobirali po Gornji Donavi avstrijski cariniki, na Dolenji Donavi pa turški. Bile so, kakor pravijo, v »železnih vratih« kot zapor, verige z ene skale preko Donave na drugo, da se ni mogel nikdo pritihotapiti. No, od leta 1856. je Donava po-

stala internacionalna reka, pristopna ladjam vseh narodov. In zato nadzira in regulira Donavo in plovbo po nji posebna komisija, takozvana »Donavska komisija«, ki ima svoj sedež v Galcu in katera sestoji iz sedem zastopnikov evropskih držav. Z berlinskim dogovorom l. 1878, je potrjena svobodna plovba po Donavi, reguliranje železnih vrat pa je bilo poverjeno Avstro-Ogrski, Kulija-rokav pa prepuščen Rusiji na svobodno razpolago...

Tako je bilo...

Danes plovejo ladje po nji pod vsemi zastavami in mi smo srečali vsak hip katero, ki je pozdravila naš parnik s krikom sirene in naš ji je istotako odgovoril.

Lepi so takšni pozdravi...

Večer je poljubil Donavo, parnik in vse naokrog...

Tam doli, na obrežju je zagrmel strel. Parnik je zavriskal z dolgim vriskom. Zašumelo je na krovu. Nad parnikom se je zaiskrila raketa.

»Pozdrav Radujevcu...«, je bilo v ustih vseh.

Zapenjale so se suknje, uravnavali plašči dam, dasi je bilo vroče...

Na obrežju, sicer slabo razsvetljenem, množica ljudi. Kakor da so v gosti travi vzcvetele marjetice, se je zdelo, zakaj njih obleka, noša, je bila tako slikovita.

Parnik je vžigal raketo. Godba je igrala pozdrav, a tam na obrežju je odgovarjala druga.

Kolesa parnika so udarila po vodi, da se je zapenila še huje. Parnik se je prislonil k pristanišču, vrv je zletela na obrežje in parnik je bil privezan.

Mogočni stroj je obstal, kolo je otrpnilo in zdelo se mi je, da se je globoko oddahnil. Kako bi tudi ne, saj je bilo veslanja polnih 12 ur...

Izstopimo... Godba na obrežju igra, godba na krovu igra... V mikavnih nošah pa stojijo tam Radujevčani in Radujevčanke, kakor marjetice v gosti travi... Stopali smo skozi špalir teh marjetic in šli na vrt hotela, da se okrepčamo...

»Kakšna obleka«, je rekla gospa Marija, in Tea ji je kazala: Vidite, to je vse domače delo. ženske obleke so bolj pisane, posebno rokavi in srajca. Največja razlika v noši je na glavi »račine« (nekake mreže), ki so narejene iz rdečega sukna in obšite s črno vrvico. Odrasla dekleta imajo fes, a žene takoimenovane »krpe« (rute); zvežejo krpo in glavo do polovice z robcem, a oba konca pustijo na hrbet...«

Zaplesali smo kolo pred radujevško cerkvijo pod košatimi, mogočnimi lipami. Otroci, dekleta, fantje in mi s parnika... Igrala je domača godba, igrala je naša godba... Bilo je prisrčno, kakor še nisem videl...

Prijatelj Zdravko in Matevž, gospa Marija in Tea, njen spremljevalec in jaz smo bili vsi med domačini kakor svoji in plesali smo po širokem dvorišču pred cerkvijo pod šumenjem košatih lip, kakor nekoč stari Slovani... Lepe Krajinke so gibčno poskakovale ter nam, ki nismo znali plesati kola, pomagale. In veriga kola je bila velika, dolga, saj je plesalo nad 300 ljudi...

Po noči opolnoči se je zasvetilo v zraku. Raketa je počila tam nekje v noči in razsipala svetle zvezde v noč.

Parnik je zval.

Sirena je kriknila, kratko, odtrgano, kakor ukaz...

Stisnil sem roko mladi, kakor fajgel lepi Krajinki in ona mi je vrnila stisk... Nato pa so kolesa parnika udarila po vodi in parnik se je odmaknil.

Koloples.

Godba na obrežju in godba na parniku sta igrale pozdrav — slovo, roke so mahale, a raketete švigale v zrak.

Pozdravljeni...

Noč je, parnik reže vodo. Plava proti toku. Petnajst ur in bomo v Belgradu. Na obrežju, tik pri vodi, levem in desnem, se pojavljajo drobne lučke in kakor mežikajoč izginjajo, da se nato zopet pojavijo.

Tudi svetilniki čuvajo naš povratek...
Zato brez skrbi... Lahko noč!...

P r i p i s :

Beležil sem vtise potovanja za sebe, tako, v prijeten spomin. A pozneje, ko smo prejadrali nekako četrtno pota, ko so razni moji sopotniki pripovedovali razne zanimivosti o krajih, mimo katerih smo pluli, sem začel beležiti skrbneje. Pri pregledovanju svojih beležk, sem se poslužil tudi knjige Sr. F. Stojkovića »Na lepem srbskem Dunavu«, pisatelja Louisa Marsiglio ter raznih poročil in razprav belgrajskih in ljubljanskih časopisov ter tako izpopolnjeval svoje beležke.

Ta spis sicer ne odgovarja vsem zahtevam pravega in popolnega potopisa in potovanja. Tega tudi nisem nameraval, ko sem ga pisal. Hotel sem samo podati občutke in spomine, ki jih dobi in ima popotnik s krova ladje, če gleda, misli in izprašuje... Vendar, dasi je tak, zdi se mi, da bo vsekakor povedal dovolj o lepotah Donave in znamenitostih obale od Belgrada do Radujevca...

BANAT

SREM

NOVI SAD

ZEMUN

PANČEVO

BEOGRAD

OBRENOVAC

GROCKA

SMEDEREVO

KOLARA

POŽAREVAC

BEI

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

00000512738

